

UNIVERZITA V NOVOM SADE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ODDELENIE SLOVAKISTIKY

SLOVENSKO-SRBSKÝ BILINGVIZMUS VO VOJVODINE

DOKTORSKÁ DIZERTÁCIA

Kandidátka:
Mr. Zuzana Týrová

NOVÝ SAD 2016

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Zuzana Tirova
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	
Naslov rada: NR	Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine (Slovačko-srpska dvojezičnost u Vojvodini)
Jezik publikacije: JP	slovački
Jezik izvoda: JI	srpski, engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija

Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, Dr. Zorana Đinđića 2

Fizički opis rada: FO	Disertacija sadrži: 11 poglavlja, 2 mape, 16 tabela, 10 grafikona, 160 referenci, 2 priloga. Disertacija ima 218 stranica.
Naučna oblast: NO	Slovakistika
Naučna disciplina: ND	Nauka o jeziku
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	dvojezičnost, slovački jezik, srpski jezik, Vojvodina, Slovaci u Vojvodini
UDK	811.162.4'282.4(497.113) 811.162.4:811.163.41
Čuva se: ČU	
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	Predmet istraživanja ove disertacije je slovačko-srpska dvojezičnost u Vojvodini. Dvojezičnost je vrlo česta pojava u svetu te je i slovačko-srpska dvojezičnost u savremenoj multijezičkoj vojvođanskoj sredini sasvim prirodna. Postoji

	<p>više oblika dvojezičnosti, a prirodni dvojezični govornici su upravo pripadnici manjina (kao što je slučaj Slovaka u Vojvodini). Da li će dvojezični Slovak iz Vojvodine upotrebiti jedan (slovački) ili drugi (srpski) jezik zavisi od komunikativne situacije kao i od sagovornika (da li je i on dvojezičan ili jednojezičan). Jezička kompetencija u oba jezika kod svih slovačko-srpskih govornika nije uvek ista i u njihovoj komunikaciji često dolazi do mešanja kodova. Ovo istraživanje u najkraćem obuhvata sledeća pitanja: 1) kakvi sve oblici slovačko-srpske dvojezičnosti u Vojvodini postoje, 2) gde se sve paralelno koriste ova dva jezika, 3) na kom nivou je jezička kompetencija slovačko-srpskih dvojezičnih govornika i 4) stav slovačko-srpskih dvojezičnih govornika o svojoj jezičkoj kompetenciji na jednom ili drugom jeziku. Opšti cilj istraživanja bio je detaljnije i sveobuhvatnije sagledavanje slovačko-srpskog bilingvizma u Vojvodini</p>
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	18.03.2011.
Datum odbrane: DO	

Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:
---	-------------------------------

University of Novi Sad

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral Thesis
Author: AU	Zuzana Týrová (Zuzana Tirova)
Mentor: MN	
Title: TI	Slovaki-Serbian Bilingualism in Vojvodina
Language of text: LT	Slovak
Language of abstract: LA	Serbian, English
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year:	2016

PY	
Publisher: PU	Autor's reprint
Publication place: PP	Novi Sad, dr Zorana Đinđića 2

Physical description: PD	The dissertation consist of: 11 chapters, 2 maps, 16 tables, 10 graphs, 160 references, 2 attachments. A total of 218 pages.
Scientific field SF	Slovak Studies
Scientific discipline SD	Language Sciences
Subject, Key words SKW	bilingualism, Slovak, Serbian, Vojvodina, Slovaks in Vojvodina
UC	811.162.4'282.4(497.113) 811.162.4:811.163.41
Holding data: HD	
Note: N	
Abstract: AB	The topic of the research in this PhD thesis is Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina. Bilingualism is a frequent occurrence in the world so Slovak-Serbian bilingualism in the contemporary multilingual Vojvodinian setting is quite natural. There are several forms of bilingualism, one of which includes natural bilingual speakers who are

	<p>members of ethnic minorities (as is the case of Slovaks in Vojvodina). Whether a bilingual Slovak from Vojvodina will use one language (Slovak) or the other language (Serbian) depends on the communicative situation and the interlocutor (if he/she is bilingual or monolingual). Linguistic competence in both languages is not the same with all Slovak-Serbian speakers and in their communication there is a lot of code-switching.</p> <p>This research in brief included the following questions: 1) what forms of Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina are there; 2) where are these two languages uses in parallel; 3) at what level is the competence of Slovak-Serbian bilingual speakers; 4) what are the attitudes of Slovak-Serbian bilingual speakers regarding their linguistic competence in one or the other language. The general aim of the research was to present a detailed and comprehensive picture of Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina.</p>
Accepted on Scientific Board on: AS	18 th March 2011
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

Dizertačná práca *Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine* je parciálnym výsledkom a individuálnym výstupom z republikového projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe* (číslo projektu: 178017), financovaním Ministerstvom osvetly, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

OBSAH

1. ÚVOD (zameranie, metodológia a aktuálny význam výskumu)	14
2. BILINGVIZMUS (DVOJAZYČNOSŤ)	19
2.1. Názory na bilingvizmus	20
2.2. Predsudky o bilingvisme	24
2.3. Bilingvizmus – teoretické základy	30
2.4. Definície bilingvizmu a otázka materinského jazyka	31
2.5. Niektoré druhy bilingvizmu	32
3. VOJVODINSKÁ SLOVENČINA AKO PREDMET ODBORNÉHO VÝSKUMU	35
4. SLOVÁCI VO VOJVODINE – život v multietnickom a multijazykovom prostredí	40
5. PRÁVNE POSTAVENIE SLOVÁKOV VO VOJVODINE A SLOVENSKO-SRBSKÝ BILINGVIZMUS	53
5.1. Možnosť používania materinského jazyka v úradnom styku	56
5.2. Predpisy, ktorými sa upravuje oblasť úradného používania jazykov a písem národnostných menšín	59
5.3. Slovenčina ako úradne používaný jazyk v práci pokrajinských orgánov	62
5.4. Úradne používané jazyky a písma v mestách a obciach	63
5.5. Používanie jazykov a písem národnostných menšín v práci orgánov.....	65
5.6. O používaní osobného mena u príslušníkov národnostných menšín a vydávaní verejných dokladov	67
5.7. Používanie jazyka v oblasti hospodárstva a služieb	72
5.8. Vypisovanie verejných nápisov a názvov	73
5.9. Súvaha	76

6.	BILINGVIZMUS A SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO VO VOJVODINE	78
6.1.	Bilingvizmus a školstvo	79
6.2.	Slovenské menšinové školstvo vo Vojvodine	82
6.3.	História slovenského menšinového školstva vo Vojvodine	85
6.4.	Súčasný stav slovenského menšinového školstva vo Vojvodine	89
6.4.1.	Slovenské materské školy vo Vojvodine	91
6.4.2.	Základné školy s vyučovacím jazykom slovenským	95
6.4.3.	Školenie po slovensky na stredných školách	98
6.4.4.	Vysoké školy s vyučovacím jazykom slovenským	100
6.5.	Súvaha	101
7.	JAZYK A IDENTITA SLOVENSKO-SRBSKÝCH BILINGVISTOV	102
8.	SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY SLOVENSKO-SRBSKÉHO BILINGVIZMU	108
8.1.	Slovenčina vo Vojvodine	109
8.2.	Sociologické základy slovensko-srbského bilingvizmu	111
8.3.	Chronologizácia slovensko-srbského bilingvizmu	116
8.4.	Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine	118
8.5.	Slovenčina v koexistencii so srbčinou	121
8.6.	Slovensko-srbský percepčný a produkčný bilingvizmus Neslovákov	123
9.	PREPÍNANIE JAZYKOVÝCH KÓDOV SLOVENSKO-SRBSKÝCH BILINGVISTOV	126
9.1.	Alternácia – prepínanie a miešanie kódov („code switching“ a „code mixing“)	127
9.2.	Prepínanie/striedanie kódov a jeho výskum	129
9.3.	Prepínanie/striedanie kódov a definície	130

9.4.	Dôvody prepínania kódu	132
9.5.	Miešanie jazykov (code mixing)	134
9.6.	Prepínanie kódov a identita	135
10.	DOTAZNÍKOVÝ PRIESKUM V TERÉNE	136
10.1.	Metodológia výskumu	137
10.2.	Výsledky výskumu	139
10.3.	Znalosť materinského jazyka (slovenčiny)	141
10.4.	Slovenčina/srbčina v komunikácii	143
10.5.	Prepínanie kódov	153
10.6.	Vzťah k slovenčine	156
10.7.	Úloha spisovnej slovenčiny	157
10.8.	Budúcnosť spisovnej slovenčiny	160
10.9.	Vzťah k srbčine	162
10.10.	Uplatnenie slovenčiny	164
10.11.	Príčiny zníženia počtu Slovákov vo Vojvodine	166
10.12.	Slovensko-srbskí bilingvisti (Neslováci) o srbsko-slovenskom bilingvizme a slovenčine	167
11.	ZÁVER	172
12.	LITERATÚRA	182
13.	PRÍLOHY	199
13.1.	Príloha č. 1 (Dotazník pre Slovákov)	200
13.2.	Príloha č. 2 (Dotazník pre Neslovákov)	209

1. ÚVOD

Zameranie, metodológia a aktuálny význam výskumu slovensko-srbského bilingvizmu

V multilingválnom a multikultúrnom vojvodinskom areáli sa slovensko-srbský bilingvizmus v diachrónej a synchronnej perspektíve prejavuje ako jazyková situácia podliehajúca zmenám. Cieľom tejto práce je sledovať slovensko-srbský bilingvizmus zo sociolingvistického hľadiska.

Sociolingvistika ako vedecká disciplína berie do úvahy spoločenský aspekt používania a úlohy jazyka. Podľa Slavomíra Ondrejoviča sa už od polovice 70. rokov minulého storočia skúmanie jazyka začalo obracať „... *od izolujúceho skúmania jazykového systému ku skúmaniu jazyka v realite. Pozornosť sa presunula od výskumu imanentných vlastností jazykového systému na funkcie jazyka v sociálnej interakcii.*“ (Ondrejovič, 1995, s. 9). Pri našom výskume bilingvizmu a koexistencie jazykov, ale i stáleho boja o rovnováhu, môžeme tento jav analyzovať dvojako „*v sociolingvistickom a psycholingvistickom zmysle*“ (Ondrejovič, 1995, s. 5). Jazyky existujú a predstavujú jedny druhým konkurenciu. Jazyk nie je prirodzený živý organizmus v tom klasickom zmysle, ale je to abstraktný systém spojený s ľudskou komunikáciou. On „žije“ a vyvíja sa výlučne spolu so svojimi používateľmi. Je prostriedok prenášania informácií, konceptov a pomenúva veci okolo nás, ale je zároveň aj nástroj na tvarovanie našej skutočnosti. Slovenčina vo Vojvodine existuje už vyše 270 rokov, najprv paralelne s maďarčinou, nemčinou a inými jazykmi, teraz v koexistencii a konkurencii so srbčinou. Preto je dôležité skúmať slovenčinu vo Vojvodine (slovensko-srbský bilingvizmus) a snažiť sa zachovať ju, lebo by mohla byť v ohrození. Dejvid Kristal keď hovorí o ohrozených jazykoch (Crystal, 2000, 2003; Kristal, 2003, s. 51) upozorňuje, že existuje veľký počet medzinárodných a štátnych združení na ochranu ohrozených rastlín a zvierat (mnohé zo

združení sú aktívne vyše storočia) a veľmi je malý počet lingvistických organizácií zaoberajúcim sa ohrozenými jazykmi (založené boli až v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia).

Slovenčina vo Vojvodine predstavuje jednu zo živých a životaschopných realizácií jazyka mimo územia Slovenska. Ona je veľmi často aktuálna výskumná téma, nie iba pre vojvodinských lingvistov. Za 270 rokov, odkedy tieto kraje osídlili Slováci, sa jej vývoj, status, ako i komunikačné uplatnenie menili. V priebehu doby sa menili životné podmienky a štátne útvary, ale napriek tomu si Slováci zachovali jazyk, všetky národnostné atribúty a kultúru. Vývoj slovenského jazyka v danom prostredí od začiatku prebiehal v koexistencii s inými jazykmi, vzhľadom na to, že je Vojvodina multinacionálna oblasť s kontaktom slovanských a neslovanských jazykov, kde je v súčasnosti srbčina dominantným jazykom. Preto sú mnohí obyvatelia Vojvodiny bi/multilingvisti.

Táto práca analyzuje súčasný jazykový stav najmä slovenského menšinového spoločenstva (sčasti aj jazykovú situáciu Neslovákov žijúcich v prostredí so Slovákami). Z hľadiska postavenia a komunikačného uplatnenia slovenčiny, resp. srbčiny analyzujeme situáciu vo Vojvodine a slovensko-srbský bilingvizmus, ktorý je súčasťou jazykovej charakteristiky prostredia. Výsledky výskumu v teréne sú všeobecné uzávery o fungovaní a existovaní slovensko-srbského bilingvizmu vo Vojvodine. Tematický rámec výskumu je priamym následkom dlhodobých vedeckých a súkromných záujmov o túto problematiku. Sledujeme ako slovensko-srbský bilingvizmus vo svojom prirodzenom vývinovom procese, od druhej polovice 18. storočia až po súčasnosť, prekonal šesť základných fáz. Predposledná a posledná/súčasná (piata a šiesta) fáza sú poznačené silnou lexikálnou a fonetickou interferenciou na rovine supra-segmentálnych javov (hovoríme tu o vplyve majoritného srbského jazyka na minoritný slovenský jazyk).

Komunikatívnu a kognitívnu funkciu slovensko-srbských bilingvistov (ide tu o blízko príbuzné jazyky) v zmysle *langue* a *parole* v dvojjazyčnosti vojvodinských Slovákov modifikuje medzijazyková interferencia, predovšetkým zo strany dominantného srbského jazyka, podmienená genetickou a typologickou príbuznosťou, ale i mimojazykovými činiteľmi, akými sú napr. historická väzba a kulturologická blízkosť, sociolingvistická situácia, funkcionálna zastúpenosť slovenského jazyka, jeho status, prestíž vo vojvodinskom lingvistickom a kultúrno-spoločenskom areáli. Mimojazykové činitele pri dvojjazyčnosti majú schopnosť pôsobiť tak v smere upevňovania jazykovej a komunikatívnej kompetencie bilingvistov, ale i jeho oslabovania.

Otázku dichotómie *langue* – *parole* (jazyk – reč) ako prvý rozpracoval Ferdinand de Saussure. Pri rozlíšení týchto pojmov vychádzal z tvrdenia, že jazyk je jav spoločenský, sociálny, kým *parole* je jav individuálny. Saussure sa zmieňuje o protiklade sociálne a individuálne a podobne kladie do protikladu aj rozdiel necieľovosti *langue* a cieľovosti *parole*, pretože jazyk je pasívne absorbovaný hovoriacim a nevyžaduje, na rozdiel od reči, žiadny zámer. Ďalším protikladom tejto dvojice je pasivita *langue* a aktivita *parole*, keďže jazyk je zo synchronného hľadiska pasívny, kým *parole* je výsledkom aktívnej činnosti ľudí. Ako posledný protiklad Saussure uvádza, že *langue* je zložený z homogénnych prvkov, kým *parole* z heterogénnych. Homogénnosťou sa tu myslí fakt, že zvuky a pojmy sú vo vzájomnej korelácii a týmto je ich vzťah udržiavaný ako nemenný. Naopak, v *parole* vidí Saussure vzťah zvuku a pojmu prostredníctvom aktívneho pôsobenia hovoriaceho, ktorý môže tento stabilný vzťah obmieňať rôznymi spôsobmi (Palek, 1989).

Jazykový útvar slovensko-srbských bilingvistov sme definovali ako záležitosť *parole*. Je to konkrétne, individuálne, materiálne stváranie všeobecne uznávaných a rešpektovaných pravidiel, v závislosti od ktorých

môžu navzájom koexistovať prvky oboch jazykov (slovenčiny a srbčiny) a môžu nastať rôzne javy transferencie, prepínanie či miešanie kódov a pod.

Jazyk vojvodinských Slovákov sa vyvíjal v podmienkach odlúčenia od materskej krajiny (geografická a politická sféra) a je predmetom odborného výskumu vojvodinských a slovenských slovakistov ešte od konca 18. storočia. V práci podávame aj prehľad tohto bádania a jeho významné osobnosti. Ešte Jozef Štolc vo svojej monografii o slovenskom jazyku v Juhoslávii upozorňuje, že by sa vo výskume tunajšieho slovenského jazyka malo pokračovať a: „*hlboko sa zaoberať problematikou slovensko-srbochorvátskeho bilingvizmu a iných s tým súvisiacich javov*“ (Štolc, 1968, s. 13). Na námet profesora Štolca, Mária Myjavcová začala písať kontaktologické práce o slovensko-srbskom bilingvizme, najmä praktické publikácie, príručky a učebnice pre slovenských žiakov vo Vojvodine, ale aj pre širšiu verejnosť, čiže pre všetkých, ktorí používajú spisovnú slovenčinu. Okrem nej, problematike bilingvizmu sa z rôznych aspektov venovali aj iní lingvisti, ktorých uvádzame v kapitole *Skúmanie slovensko-srbského bilingvizmu vo Vojvodine*.

V práci sú dané demografické charakteristiky a analyzujú sa súčasné právne ustanovenia umožňujúce úradné používanie slovenčiny (paralelne so srbčinou) čím sa uskutočňujú podmienku na slovensko-srbský bilingvizmus aj v úradoch. Školstvo je jedno z významných zložiek, kde je v praxi evidentný bilingvizmus, a preto sme preskúmali aj túto oblasť.

Dotazníkový výskum o slovensko-srbskom bilingvizme bol uskutočnený v rokoch 2014 a 2015. Orientuje sa na špecifické prejavy slovensko-srbskej komunikácie, prepínanie kódov, na okolnosti, ktoré podmieňujú výber jazyka na komunikáciu. Výskum bol realizovaný metódou pozorovania, rozhovoru a prostredníctvom dotazníkov. Analýza získaných údajov prináša odpovede na otázky, kedy sa ktorý jazyk používa, v akej miere a za akých okolností.

Slováci, vojvodinské spoločenstvo bilingválnych osôb, používajú slovenský a srbský jazyk ako alternatívne jazykové kódy. Pôsobením rôznych mimojazykových činiteľov môže byť ich kompetencia v materskom jazyku oslabená. Príbuznosť slovenského a srbského jazyka aj okolnosť, že Slováci vo Vojvodine nemajú priamy kontakt s materskou krajinou a jazykom, prirodzene má vplyv na jazykovú interferenciu. Otvorená a výskumne zaujímavá zostáva otázka, kedy, kde, ako a ktorý zo svojich komunikačných kódov využívajú, ale aj to, ako oba kódy koexistujú na individuálnej a spoločenskej úrovni (túto otázku výberu a situačného prepínania kódov v slovensko-srbskej komunikácii možno vnímať ako súčasť problematiky, ktorej sa vo svetovej lingvistike venuje z rozličných hľadísk rozsiahla pozornosť).

Vzhľadom na charakter výskumného zamerania, v tejto práci sme nerobili podrobnejšie analýzy jazykových prejavov vojvodinských Slovákov (podoby realizovaných nárečových alebo spisovných prehovorov) ale sme pozornosť primárne orientovali na výber kódov v diferencovaných situáciách a sebareflexiu respondentov vo vzťahu k distribúcii slovenčiny a srbčiny v osobnom živote.

2. BILINGVIZMUS (DVOJAZYČNOST)

2.1. Názory na bilingvizmus

Na svete je okolo päťtisíc jazykov a vyše dvesto štátov. Z tohto jednoduchého výpočtu možno ľahko uzavrieť, že počet jazykov mnohonásobne prevyšuje počet štátov, z čoho vyplýva, že mnohé jazyky majú ohraničené úradné používanie, alebo ho dokonca ani nemajú. Počet krajín, ktoré majú dva úradné jazyky, posledné roky rapídne rastie, a tak sa stáva, že bilingvizmus a multilingvizmus sú podstatne rozšírenejšie ako monolingvizmus. Keďže je väčšia časť populácie bilingválna, už dávno sa dalo očakávať, že sa výskumu tohto problému venuje pozornosť. Pravda je však iná.

Bilingvizmus sa začal skúmať až v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia, a vtedy lingvisti a psychológovia predovšetkým skúmali vplyv dvojjazyčnosti na vývin myslenia a inteligencie jednotlivca. V týchto výskumoch prevažovala mienka, že bilingvizmus je niečo škodlivé, niečo, čo má negatívny vplyv na myslenie a príčinou je zaostávania vo vyjadrovaní a poznávacích schopnostiach človeka.

Roku 1808 nemecký učiteľ Jahn povedal, že ak by sa dieťa malo učiť dva alebo viac jazykov, nebolo by schopné zvládnuť ani jeden z nich a zároveň by malo zmätenú myseľ, keďže každý z jeho jazykov by mu poskytol odlišný pohľad na svet (podľa Paradis-Lebrun, 1984, s. 9).

Podľa Jespersena namáhanie mozgu, ktoré je potrebné na zvládnutie dvoch jazykov miesto jedného, s určitosťou znižuje schopnosť dieťaťa naučiť sa iné veci, ktoré by mohlo a malo zvládnuť (Jespersen 1922, s. 148). Podobne mysleli aj Saer (1923), Smith (1922) a Kelley (1936). Podľa nich bilingvisti sa často zajakávajú, horšie sa vyjadrujú, majú chudobnejšiu slovnú zásobu a dokonca sú aj menej inteligentní. Podľa týchto vedcov bilingvizmus je schopný znížiť inteligenciu celej etnickej skupiny a aj oslabiť tvorivé schopnosti.

Výsledky výskumu boli také, lebo sa vtedy porovnávali deti monolingválne, ktoré pochádzali z rodín zo stredných vrstiev spoločnosti a navštevovali dobré školy, s deťmi prisťahovalcov z rodín patriacich do nižších sociálnych vrstiev, ktoré ovládali jazyk novej krajiny iba čiastočne. Vtedy sa vlastne nebralo do úvahy to najdôležitejšie: stupeň ovládania jednotlivých jazykov a spoločensko– ekonomické prostredie skúmaných jednotlivcov, vek, pohlavie.

Podľa názorov z prvej polovice 20. storočia sa verilo, že bilingvizmus má negatívny vplyv na kognitívny, jazykový a emocionálny vývoj dieťaťa, bez ohľadu či sa hovorí o simultánnom, alebo sukcesívnom bilingvizme čo však popreli ďalšie početné výskumy (Oren, 1981; Genesee, 1987; Bialystok, 1991; Baker, 1996). Zistené bolo, že práve bilingválne deti sú lepšie ako jednojazyčné deti v metajazyčnom povedomí a zvládaní techniky čítania a písania (Bialystok, 2006). Lepšie sú v divergentnom myslení, kreatívnejšie sú, flexibilnejšie a uvoľnenejšie v sociálnych vzťahoch. Niektoré výskumy ukázali, že majú aj vyššie matematické schopnosti než deti, ktoré hovoria iba jeden (materinský) jazyk (Petit – Rosenblatt, 1994).

Názory na bilingvizmus sa zmenili roku 1962, keď E. Peal a L. Lambert dokázali vo svojom výskume, že bilingvisti dosiahli lepšie výsledky ako monolingvisti (Peal – Lambert, 1962). Neskôr tieto výsledky aj iní potvrdili, a odvtedy sa bilingvizmus začal chápať ako niečo pozitívne, lebo podporuje tvorivosť, myslenie a inteligenciu. Zistené bolo, že bilingválne deti chápali vzťah medzi tým, ako sa nejaká vec označuje (jazyková forma), a významom, ktorý sa s ňou v našej mysli spája (jazykový obsah). Vedeli, že tento vzťah je dohodnutý v rámci jedného jazykového spoločenstva, kým monolingválnym deťom to predstavovalo problém.

V súčasnosti sa skôr skúmajú rozdiely medzi bilingvistami a monolingvistami ako vplyv inteligencie na bilingvizmus, alebo bilingvizmu na inteligenciu.

Miroslav Dudok uvádza Quinta Ennia (239 Rudiae v Salento, 189 pr. n. l. Rím) ako prvého, kto zapísal – a možno aj utvoril – slovo *bilinguis* a na svojom príklade definoval spektrum bilingvizmu. (Dudok M, 2002a, s. 53).

Jednou zo starších definícií bilingvizmu je Bloomfieldova, podľa ktorej je dvojjazyčnosť je ovládanie dvoch alebo viac jazykov v podobnej miere ako svojho jazyka (Bloomfield, 1933, s. 56) a veľmi rozšírená je aj Weinreichova definícia, ktorý o dvojjazyčnosti hovorí ako o jave, keď tí istí nositelia striedavo používajú dva jazyky (Weinreich, 2003, s. 17). Autorkou definície bilingválneho hovorca vychádzajúcej zo sociálno-kultúrnych požiadaviek komunikačných potrieb, často citovaná v literatúre venovanej otázkam bilingvizmu, je Tove Skutnab-Kangasová: „*Bilingválni hovorca je niekto, kto môže fungovať v dvoch (alebo viacerých) jazykoch, či už v monolingválnej alebo bilingválnej spoločnosti, v súlade so sociálno-kultúrnymi požiadavkami, ktoré tie spoločnosti alebo sám hovorca vymedzujú vzhľadom ku komunikatívnej a kognitívnej kompetencii jedinca, aby bola na rovnakej úrovni ako u rodeného hovorca, a kto sa môže pozitívne identifikovať s oboma (viac) jazykovými skupinami (kultúrami), alebo s ich časťami.*“ (Skutnab Kangas, 1991, s. 257)

V otázke bilingválnej kompetencie na úrovni rodených hovorcov nezastávame s autorkou definície rovnaké hľadisko. Nie všetci používatelia ovládajú materinský jazyk na vynikajúcej úrovni, rovnako tak aj znalosť druhého (i ďalších) jazykov nemusí byť (a často nebýva) len vynikajúce, a na rovnakej úrovni. Napriek tomu jazyk/jazyky v určitých situáciách dobre plnia dorozumievaciu funkciu a umožňujú ich používateľom naplňovať komunikačné potreby.

Širšie chápanie bilingvizmu, ktoré by bolo pre nás zodpovedajúce sa ukazuje u mnohých súčasných autorov venujúcich sa danej problematike. Rozdielny postoj k úrovni bilingválnej jazykovej kompetencie sa premietol aj do slovníkovej definície v terminologickom slovníku bilingvizmu autorov Jozefa Štefánika, M. Palcútovej a Istvána Lanstyáka, publikovanej v antológii bilingvizmu. Heslo bilingvizmus má tu dva významy, pričom sa tiež upozorňuje na existenciu mnohých definícií. Podľa zdroju definícia je nasledujúca: „**bilingvizmus** – (*bilingualism*) dvojjazyčnosť (*bilinguality*) bilingválnosť, existuje množstvo definícií, napr.: 1. schopnosť alternatívneho používania dvoch jazykov (alebo dvoch variet toho istého jazyka, napr. dvoch dialektov) v závislosti od situácie a prostredia, v ktorom sa komunikácia uskutočňuje; 2. ovládanie dvoch a viacerých jazykov na úrovni rodených hovoriacich“ (Antológia bilingvizmu, 2003, s. 284).

V našej práci budeme zastávať názor, že je bilingvizmus (alebo dvojjazyčnosť) schopnosť jednotlivca alternatívne používať dva jazyky pri komunikácii s inými, v závislosti od situácie a prostredia, v ktorom sa komunikácia uskutočňuje. Podľa tohto aj bilingvista bude človek schopný, v závislosti od komunikačných potrieb, striedavo používať oba svoje jazyky (v našom prípade slovenčinu a srbčinu). Či bude používať jeden, alebo druhý jazyk, najčastejšie závisí od toho, s kým, o čom a kde sa rozpráva. Bilingválni Slováci vo Vojvodine niekedy neovládajú na rovnakej úrovni oba jazyky a nemusia ich ani každodenne používať.

Chápanie bilingválnej kompetencie ako alternatívneho používania dvoch jazykov v závislosti od komunikačnej situácie a prostredia, v ktorom sa komunikácia uskutočňuje, sa vzťahuje na príslušníkov národnostných menšín Vojvodiny, ale nie sú výnimkou ani príslušníci väčšinového národa, Srbi, a aj iní Neslováci, ktorí sa stávajú srbsko-slovenskí bilingvistí.

2.2. Predsudky o bilingvizme

Na skutočnosť, že niektorí rodičia odmietajú deti vychovávať k bilingvizmu, vplývajú aj predsudky. Podľa ďalších tvrdení a výskumov, poukážeme na to, že bilingvizmus nie je nedostatok, ale naopak plus, a že je dôležité ovládať aj svoj materinský jazyk, ako aj jazyk prostredia. Uvedieme podľa Jozefa Štefánika najčastejšie predsudky o negatívnych vplyvoch bilingvizmu (Štefánik, 2000b).

Prvý predsudok je, že bilingvizmus môže mať negatívny vplyv na inteligenciu dieťaťa. To nie je tak, lebo už uvedené výskumy, ktoré to tvrdili, boli vlastne nepresné. Pri výskumoch dôležitú úlohu má stupeň ovládania každého z dvoch jazykov. V tomto prípade je dôležitá Cumminsova prahová teória, ktorá sa týka možných pozitívnych alebo negatívnych vplyvov bilingvizmu na inteligenciu dieťaťa. On hovorí, že sú tri možné štádiá v osvojovaní si dvoch jazykov:

1. Dieťa neovláda dostatočne ani jeden jazyk (v porovnaní s deťmi jeho veku), a preto má problémy komunikovať a spracúvať informácie a v tomto prípade by sme aj mohli hovoriť o negatívnych vplyvoch bilingvizmu na rozumovú a kognitívnu činnosť dieťaťa.
2. Po určitom čase dieťa už ovláda jeden zo svojich jazykov na dostatočnej úrovni. Tento jazyk je jeho silnejším jazykom a v ňom je dieťa schopné bez problémov komunikovať a spracúvať informácie. V tomto štádiu druhý jazyk je zatiaľ ešte slabším jazykom a v ňom dieťa ešte nemôže v úplnosti komunikovať. Nevyskytujú sa v takejto situácii ani pozitívne, ani negatívne vplyvy bilingvizmu na inteligenciu dieťaťa.
3. Štádium, keď dieťa na približne rovnakej úrovni ovláda oba jazyky, a informácie môže prijímať a spracúvať v oboch

jazykoch, možno hovoriť o výhodách bilingvistov v porovnaní s monolingvistami.

O negatívnych vplyvoch bilingvizmu na inteligenciu dieťaťa teda nemôžeme hovoriť. Stáva sa to, iba ak si dieťa neosvojí na dostatočnej úrovni ani jeden jazyk tak, aby bolo schopné riadne komunikovať, a to sú iba výnimky.

Ďalší predsudok tvrdí, že bilingvizmus zneschopňuje dieťa, ktoré si potom neosvojí ani jeden jazyk poriadne. Za normálnych podmienok sa to nijako nemôže stať. Pri výchove detí k dvojazyčnosti existujú pravidlá, ktoré treba dodržiavať. Je to predovšetkým výber vhodnej metódy zo strany rodičov, vhodného prostredia, a dostatok motivácie tak rodičov, ako i dieťaťa, ale i dostatočný kontakt s oboma jazykmi. Veľmi dôležitý je aj pozitívny postoj prostredia k bilingvizmu. Ak sa vyberie metóda jeden človek - jeden jazyk, je veľmi dôležité pridržiavať sa jej a nerobiť dieťaťu konfúziu tým, že napr. mama bude neustále v komunikácii s dieťaťom miešať oba jazyky. Keď sa tak stane, je možné, že si dieťa jeden jazyk neosvojí na dostatočne dobrej úrovni.

Ďalší predsudok je, že bilingvizmus spôsobí tak, že dieťa bude neustále miešať oba jazyky a nebude schopné ich od seba odlíšiť. Takáto situácia sa zjavuje v prejavoch malých bilingválnych detí. Je to v štádiu, keď deti v rámci jednej vety miešajú oba jazyky. Ako sme už spomínali, pri vývine bilingvista prechádza troma štádiami. V prvom dieťa dva jazyky od seba neodlišuje a pri rozprávaní používa aj slová z jedného aj druhého jazyka. Táto fáza je iba dočasná a trvá, kým si dieťa nezačne uvedomovať, že ide o dva odlišné jazyky. Tak sa potom s každým rodičom (alebo jednotlivcom) začne rozprávať jazykom, ktorým mu tá osoba hovorí. Podľa toho má aj slovnú zásobu primeranú situácii, a obyčajne aj slovné ekvivalenty v oboch jazykoch. Keď sa však náhodou stane, že nemá ekvivalent v jednom jazyku, použije slovo z druhého jazyka. V treťom štádiu už dieťa bez problémov používa oba jazyky v závislosti od

komunikačnej situácie. Dĺžka týchto troch štádií je individuálna a závisí od mnohých faktorov (osobnosť dieťaťa, frekvencia používania jazykov, dôslednosť a dodržiavanie pravidiel, o ktorých sme hovorili v predchádzajúcom odseku). Dospelí bilingvisti pri komunikácii s monolingvistom nikdy nemieša slová z toho jazyka, ktorý je jeho spolu besedujúcemu cudzí, lebo by tým došlo k nedorozumeniu. Používanie niektorých prehovorov z jedného jazyka v prehovoroch v druhom jazyku sa zjavuje pri komunikácii dvoch bilingvistov ovládajúcich dva rovnaké jazyky. Tak sa komunikácia stáva dokonca efektívnejšia a rýchlejšia (napr. keď sa pri komunikácii dvoch Slovákov z Vojvodiny používajú aj slová zo srbčiny).

O predsudku, že bilingvizmus spôsobí tak, že jednotlivec nie je schopný zaradiť sa ani do jednej z dvoch kultúr a preto psychicky trpí môžeme konštatovať, že nie je pravdivý, problém identity nie je iba problémom jazyka. Vytvára ju celý rad faktorov, ako napr. kde sa človek narodil a prostredie, v ktorom vyrastal, rodičia a starí rodičia, kamaráti, známi, jeho zvyky a tradície, sviatky, ktoré oslavuje... Sú ľudia, ktorí ovládajú aj viacero jazykov, ale aj oni vedia, kam patria. Deti zo zmiešaných manželstiev sa dokonca môžu cítiť ako príslušníci aj jedného aj druhého národa a pritom ich psychika nemusí trpieť. Ony sa budú cítiť raz tak, raz onak, podľa situácie, v ktorej sa ocitnú.

Napriek predsudkom bilingvizmus nemá negatívny vplyv na osobnosť dieťaťa, ale aj keby sa v živote aj zjavili problémy súvisiace s osobnosťou, najpravdepodobnejšie by ich nebolo treba hľadať v tom, že je človek schopný dorozumieť sa dvoma jazykmi.

Bilingvizmus nemá negatívny vplyv na prospech detí v škole, čo v našom prostredí vo svojich výskumoch o dvojazyčnosti a jej pedagogických aspektoch dokázala Ružena Šimoniová Černáková (Šimonji Černak, 2012; Šimoniová Černáková, 2013). Keď ide o problém s prospechom v škole, bilingvizmus nemôže byť ich príčinou. Stáva sa to

iba v prípade, keď dieťa dostatočne dobre neovláda ani jeden jazyk. Riešenie tohto problému nie je v tom, aby sa jeden jazyk eliminoval, ale v tom, aby sa umožnila kvalitná komunikácia a dostatočné príležitosti na komunikáciu v oboch jazykoch. Zlý prospech v škole môže byť u bilingválneho dieťaťa zapríčinené napr. tým, že dieťa ako príslušník jazykovej menšiny nie je prijaté zo strany spolužiakov, a tak začne mať odpor ku škole. Ďalší dôvod môže byť aj v tom, že dieťa nedostatočne dobre ovláda väčšinový jazyk, ako menšinový príslušník lepšie ovláda materinský jazyk, a preto v škole nemôže dostatočne dobre spracúvať informácie. Príčinou toho nie je bilingvizmus, ale školský systém, ktorý dieťa núti vzdelávať sa v jazyku, ktorý nedostatočne rozumie. Je aj ďalšia možnosť, že podobne ako aj bilingválne dieťa aj monolingválne deti majú problémy, a teda tu je príčina problémov učiteľ a jeho vyučovacie metódy. Bilingválne dieťa môže byť typ, ktorý pomalšie zdoláva učivo, ale tak je to aj u mnohých monolingválnych detí, a príčiny v bilingvizme tu nemožno hľadať.

Podľa Štefánika (2000b) je najčastejší predsudok o bilingvizme ten, že má za následok zajakavosť u detí. Tento názor zatiaľ pretrváva, aj keď to žiaden výskum nepotvrdil. Priamy súvis medzi bilingvizmom a zajakavosťou nebol dokázaný. Príčiny zajakavosti ešte nie sú v dostatočnej miere preskúmané, ale môžu napr. súvisieť s poruchami mozgu, s psychickými poruchami, môžu vzniknúť na afektovej báze, alebo môže ísť o dedičný faktor... Občas sa zajakavosť zjavuje u mnohých malých detí, tak monolingválnych ako aj bilingválnych. Najčastejšie ide o prechodný stav a končí sa bez negatívneho vplyvu na ďalší rečový vývin. Často sa stáva, že keď bilingválne dieťa začne zajakávať, najčastejšie radia rodičom, aby dieťa okamžite prestalo používať jeden z jazykov, bez hlbšieho poznania situácie v rodine. Toto riešenie je absurdné a najlepšie je poradiť sa s logopédom, a niekedy získaný názor konfrontovať s iným odborníkom.

Platí pravidlo, že každý dobrý tlmočník a prekladateľ býva bilingvista (podľa niektorej z definícií bilingvistu), ale to neznamená, že aj každý bilingvista býva dobrý prekladateľ a tlmočník, jednoducho preto, že tlmočenie je zručnosť a vyžaduje si mnoho úsilia. Preto je predsudok o tom, že sú všetci bilingvisti výborní tlmočníci a prekladatelia nepravdivý. Profesionálni tlmočníci sa obvyčajne orientujú iba na jednu oblasť, v ktorej sa potom stále musia zdokonaľovať. Teda, aby niekto dobre tlmočil a prekladal, nestačí ovládať dva jazyky. Bilingválne deti ovládajú dva jazyky a sú schopné v prípade potreby aj prekladať (jednoduché výpovede), čo im často robí radosť, ale rodičia by to nemali zneužívať, aby sa pred známymi chválili, lebo sa radosť z prekladu môže stať záťažou a stresom.

Častý je názor, že je bilingvista dvaja monolingvisti v jednom, a môžeme ho vnímať ako ktorýchkoľvek iných monolingvistov. Z toho vyplýva, že niektorí vedci za skutočného bilingvistu považujú osobu, ktorá dokonale ovláda oba jazyky. Ostatní, ktorí tvoria väčšinu, a používajú dva jazyky v každodennom živote, sa potom nepovažujú za skutočných bilingvistov a sú menej bilingválni.

Dôsledok toho je, že sa jazykové zručnosti bilingvistov vyhodnocujú podľa monolingválnych štandardov. Tak sa vlastne neprihliada na rôzne potreby bilingvistov pri používaní dvoch jazykov. Bilingvista podľa vlastných potrieb, sfér a kontaktov, s rozličnými ľuďmi používa jeden z jazykov. Preto sa stáva, že v jednej sfére lepšie ovláda jeden a v inej iný jazyk. Ak sa zmení prostredie, môže sa stať, že bilingvista v jednej sfére, v ktorej v danom jazyku nebol taký presvedčivý, stane sa lepším a aj pomer jazykov z hľadiska dominácie sa môže zmeniť.

Dva posledné predsudky ako uvádza Štefánik (2000b) sú tie, že bilingválne deti majú nepokojnejší spánok ako monolingválne, a že jazyk, v ktorom sa ľuďom sníva, je ich „skutočný“ jazyk tiež nie sú pravdivé. Nikdy vlastne nebolo zistené, že bilingválne deti majú nepokojnejší spánok

ako monolingválne. A v prípade, keď sa rodina odsťahuje do zahraničia, dôvod treba hľadať inde. Keď ide o jazyky a snívanie, treba povedať, že to nie je pravda, že jazyk, v ktorom sa nám sníva je náš dominantný jazyk, lebo výskumy hovoria, že jazyk, v ktorom sa nám sníva, závisí od toho, s kým, s akou osobou sa ľuďom sníva. Dokonca sa môže stať, že ak navštevujeme nejaký intenzívny kurz jazyka, začne sa nám v ňom aj snívať. Jazyk sna vo veľkej miere závisí aj od toho, aký bol náš predchádzajúci deň.

A na konci si všimneme všetky predsudky ohľadom bilingvizmu, keby boli pravdivé, väčšia časť populácie by bola zajakavá, mala by mať nepokojný spánok, mala by mať nižšiu inteligenciu, mohla by mať problémy osobnosti, problémy v škole, mala by dosahovať horšie výsledky v štúdiu, mohla by mať problémy s vlastnou identitou a zaradením sa do spoločnosti, pričom by si pri komunikácii miešala oba svoje jazyky. Tak by to bolo, lebo ako sme povedali, väčšia časť populácie je buď bilingválna, buď viaclingválna.

2. 3. Bilingvizmus – teoretické základy

Názory lingvistov a psychológov na bilingvizmus a na to, kto je bilingvista, sú rozličné.

Bloomfield a Thiery považujú za bilingvistu takého človeka, ktorý dva jazyky ovláda na úrovni rodených hovoriacich, to jest je to iba taký človek, ktorému sú nejaké dva jazyky materinské jazyky (Bloomfield, 1933; Thiery, 1978). Iní autori, ako napr. Weireich (1953) považujú za bilingvistu takého človeka, ktorý každodenne striedavo používa oba jazyky. „Vyvážený bilingvista“ je podľa Lamberta, Havelku a Gardenera jednotlivec, ktorý dokonale a na rovnakej úrovni ovláda oba svoje jazyky (Lambert – Havelka – Gardener, 1958). Všetky tieto prípady sú ideálne, ale v praxi tak nie je, lebo mnohí bilingvisti, ktorí seba považovali za absolútne vyrovnaných v používaní oboch jazykov, sa v niektorých situáciách prejavili ako dominantní v jednom z jazykov.

Jednou z najprijateľnejších definícií *bilingvizmu* (alebo *dvojjazyčnosti*) by bola, že je to schopnosť jednotlivca alternatívne používať dva jazyky pri komunikácii s inými v závislosti od situácie a prostredia, v ktorom sa komunikácia uskutočňuje. Podľa tohto, aj *bilingvista* bude človek schopný v závislosti od komunikačných potrieb striedavo používať oba svoje jazyky. Či bude používať jeden, alebo druhý jazyk, bude najčastejšie závisieť od toho, s kým, o čom a kde hovorí. O bilingvistovi, o ktorom budeme v nasledujúcich riadkoch písať, treba povedať, že nemusí na rovnakej úrovni ovládať oba jazyky a nemusí ich ani každodenne používať.

2.4- Definície bilingvizmu a otázka materinského jazyka

Pri odbornom určovaní pojmu *bilingvizmus* alebo *dvojjazyčnosť* keď ide o jeho obsah a rozsah nevládne úplná názorová jednota.

Tove Skutnabb-Kangas výstižne vyjadrila v podobe tabuľky (Tabuľka č. 1) názorovú rôznorodosť, komplexnosť na zložitost' pojmu bilingvizmus/dvojjazyčnosť (Skutnabb-Kangas, 2000, s. 62):

KRITÉRIUM	DEFINÍCIA		VEDNÝ ODBOR ktorý defi. používa
	MATERINSKÝ JAZYK je	DVOJAZIČNÝ je ten, kto	
PŮVOD	jazyk, ktorý sa človek naučil ako prvý (ktorým nadviazal prvé dlhodobé jazykové kontakty	a) sa od začiatku učil v rodine dva jazyky od ich rodených používateľov b) od začiatku používal paralelne dva jazyky ako komunikačné prostriedky	sociológia
KOMPETENCIA	jazyk, ktorý človek ovláda najlepšie	a) dokonale ovláda dva jazyky b) ovláda dva jazyky ako zodpovedajúci rodený používateľ c) rovnako dobre ovláda dva jazyky d) je schopný produkovať dokonalé zmysluplné výpovede v druhom jazyku e) pozná a ovláda aspoň do istej miery gramatické štruktúry druhého jazyka f) prišiel do styku s druhým jazykom	jazykoveda
FUNKCIA	jazyk, ktorý človek používa najviac	používa (alebo je schopný použiť) dva jazyky (vo väčšine situácií) (v súlade s vlastným želaním a požiadavkami spoločnosti)	sociolingvistika
IDENTIFIKÁCIA	-VLASTNÁ (vnútorná identifikácia)	a) identifikuje sa ako dvojjazyčný s dvoma jazykmi a/alebo s dvoma kultúrami (alebo s ich časťami)	sociálna psychológia psychológia jedinca
	-INÝCH (vonkajšia identifikácia)	b) ktorého iní považujú za dvojjazyčného/ktorého iní považujú za rodeného používateľa dvoch jazykov	sociálna psychológia, sociológia

Tabuľka č. 1 Bilingvizmus

2.5. Niektoré druhy bilingvizmu

Jedna z najznámejších autoriek zaoberajúca sa problematikou bilingvizmu Tove Skutnab Kangas hovorí o „prirodzenom“ a „školskom“ (kultúrnom) bilingvizme. Podľa nej *prirodzený bilingvizmus* je taký, ktorý sa prirodzeným spôsobom vyvinul v bilingválnom prostredí. Dva jazyky si jednotlivec osvojuje buď naraz, alebo postupne v bilingválnom spoločenstve a v každodenných kontaktoch s rodenými hovoriacimi nejakého jazyka. Toto môžu byť prípady, keď si príslušník jazykovej menšiny osvojuje aj jazyk väčšiny, alebo keď je dieťa v bilingválnej rodine. O *školskom (kultúrnom) bilingvizme* hovoríme, keď sa dieťa učí druhý jazyk v škole, ale ho mimo nej nepoužíva. V tomto prípade sa jednotlivec druhý jazyk učí umelo. Skutnab Kangas bilingvistov ešte delí na: *elitných bilingvistov* (sú to deti vyšších a stredných vrstiev, ktoré cestujú, žijú nejaký čas v zahraničí, mávajú návštevy zo zahraničia; dvojjazykovosť je pre nich dobrovoľná, pričom materinský jazyk ovládajú dobre), *deti z jazykových väčšín* (deti, ktoré sa cudzí jazyk učia v škole, alebo navštevujú školy s cudzím vyučovacím jazykom), *deti z bilingválnych rodín* (rodičia hovoria rozličnými jazykmi), *deti pochádzajúce zo skupín jazykových menšín* (deti sú pod veľkým nátlakom, aby sa stali bilingvisti, t.j. aby sa naučili aj jazyk väčšinovej skupiny) (porov. Skutnab-Kangas, 1991).

Ďalšie druhy bilingvizmu sú *aditívny bilingvizmus*, je to taký typ bilingvizmu, v ktorom sa druhý jazyk pridá k prvému, pričom ho ani neohrozí, ani nenahradí a v spoločnosti sú oba jazyky podporované (napr. dieťa, ktoré ovláda väčšinový jazyk v spoločnosti a začne si osvojovať aj druhý jazyk). *Substraktívny bilingvizmus* je taký, pri ktorom sa osvojením si druhého jazyka prvý jazyk ohrozí a stratí svoje dominantné postavenie. Vzniká, keď si napr. dieťa z jazykovej menšiny (hovoriace materinským

jazykom) začne osvojovať jazyk väčšiny a tak sa tento druhý jazyk, ktorý má lepšiu možnosť využitia, stane jeho dominantným jazykom.

Z hľadiska použitia a funkcie, ktorú jazyky plnia, podľa Hoffmanovej (1991) máme „*produktívny*“ (aktívny) a „*receptívny*“ (pasívny) bilingvizmus. Produktívny je taký, keď jednotlivец má schopnosť oboma jazykmi hovoriť, rozumieť a spravidla v nich vedieť aj čítať a písať. Receptívny bilingvizmus je taký, keď jednotlivец je schopný rozumieť druhý jazyk v jeho písomnej, alebo zvukovej podobe, ale pritom druhým jazykom nie je schopný hovoriť alebo v ňom písať.

Baker (1996) v tej súvislosti hovorí o *asymetrickom* bilingvizme, teda o schopnosti lepšie hovoriť nejakým jazykom než mu rozumieť. Je to druh receptívneho bilingvizmu. Napr. to môže byť v prípade bilingválnej výchovy dieťaťa metódou jeden rodič – jeden jazyk, keď si dieťa osvojuje jazyk výlučne od jedného rodiča, a zvykne si na jeho tempo, melódiu, prízvuk. Neskôr, ak sa stretne s ľuďmi, ktorí tento jazyk hovoria, môže im nerozumieť, ale, pravdaže, tá adaptácia trvá iba krátku dobu, kým si dieťa nezvykne na zmenu.

Individuálny a spoločenský bilingvizmus je niekedy nemožné od seba odlíšiť. Individuálny bilingvizmus je na úrovni jednotlivca, ale nie na úrovni celej spoločnosti, kým spoločenský bilingvizmus býva na úrovni celej spoločnosti, a tvorený je vlastne spoločenstvom ľudí s individuálnym bilingvizmom (Romaine, 1989).

Weinrich (1953) urobil základné rozdelenie bilingvizmu na: koordinovaný, zložený (zmiešaný) a subordinovaný typ bilingvizmu. *Koordinovaný* je taký, v ktorom jednotlivец disponuje dvoma oddelenými, odlišnými a funkčne nezávislými jazykovými systémami. Keď ide o vzťah jazykového obsahu a jazykovej formy, jednému obsahu zodpovedá jedna forma. *Zložený (zmiešaný) bilingvizmus* je ten, v ktorom má jednotlivец dve jazykové formy a jeden spoločný jazykový obsah, ktorý je splynutím (zmiešaninou) dvoch pôvodných jazykových obsahov. *Subordinovaný typ*

bilingvizmu je ten, pri ktorom existuje jeden jazykový obsah (význam) pre dve jazykové formy (spôsoby realizácie či označenia), ale tento jazykový obsah je jazykovým obsahom dominantného jazyka. Neskôr sa tento typ bilingvizmu zlúčil so zloženým bilingvizmom.

Ďalšie rozdelenie bilingvizmu by mohlo byť podľa toho, či si jednotliviec dva jazyky osvojuje súčasne, alebo si druhý jazyk osvojuje, až keď zvládne prvý jazyk. Tak máme: *simultánnny* (súčasný), ktorý je taký bilingvizmus, pri ktorom si dieťa osvojuje dva jazyky zároveň od začiatku, alebo sa druhý jazyk začne učiť skôr, ako navŕši tri roky, kým opak tomu je *sukcesívny bilingvizmus*, keď si dieťa začne osvojovať druhý jazyk po uplynutí tretieho roku života (podľa McLaughlin, 1978).

Dnes je najrozšírenejšie triedenie bilingvizmu podľa veku, v ktorom si jednotlivci osvojujú dva jazyky (Haugen, 1956). Tak máme: *infantný bilingvizmus* (dieťa si druhý jazyk začne osvojovať od narodenia, resp. pred navŕšením tretieho roku života), *detský* (bilingvizmus, v ktorom sa dieťa nad tri roky začne učiť druhý jazyk), *adolescentný bilingvizmus* (druhý jazyk si jednotliviec začne osvojovať až v puberte), *dospelý bilingvizmus* (jednotlivec si druhý jazyk osvojuje až v dospelom veku).

**4. VOJVODINSKÁ SLOVENČINA
AKO PREDMET
ODBORNÉHO VÝSKUMU**

4.1. Vojvodinská slovenčina ako predmet odborného výskumu

Bibliografia publikovaných prác, odborných článkov a štúdií z jazykovedy po slovensky a o slovenčine od začiatku jej výskumu vo Vojvodine až po súčasnosť je veľká. Výskumu tejto problematiky sa prevažne venoval Miroslav Dudok vo svojej publikácii *Vývin slovakistiky* (Dudok M, 1997b).

Od samotného začiatku príchodu Slovákov do Vojvodiny sa intenzívne vyvíjal aj duchovný, kultúrny a intelektuálny život. Predovšetkým učiteľia a farári, sa okrem svojho základného povolania venovali aj iným aktivitám na zachovanie identity a jazyka Slovákov (venovali sa literárnej tvorbe, osvetovej činnosti, nacvičovali ochotnícke divadlá...) a zároveň pestovali a skúmali slovenský jazyk. Práve na Dolnej zemi, medzi vojvodinskými Slovákami žili a pôsobili napr. Juraj Ribay¹, Pavel Jozef Šafárik², Michal Godra³, Gustáv Maršal Petrovský⁴ a iní, ktorých práce patria k európskemu vedeckému dedičstvu. Toto boli aj prví lingvisti z radov vojvodinských Slovákov, pôsobiaci v staršej fáze vojvodinskej slovakistiky (19. storočie). Pre toto prvé, najstaršie obdobie vojvodinskej slovakistiky (po rok 1918) príznačné je to, že tvorí súčasť celoslovenskej lingvistiky.

---

¹ Dielo Juraja Ribaya preskúmal Miroslav Dudok tvrdiac: „*Bol jazykovedcom a zakladateľom slovenskej slavistiky, spisovateľom a publicistom, evanjelickým kňazom a teológom, knihovníkom a bibliografom, etnografom, organizátorom vedeckého života aj ľudovým pracovníkom.*“ (Dudok M, 1996a, s. 155-163)

² Svetoznámy slavista Pavel Jozef Šafárik pôsobil v Novom Sade a výrazne ovplyvňoval kultúrny a vedecký život Slovákov v Báčke, ale zároveň dobre nažíval aj so Srbmi a pôsobil ako pedagóg aj v súčasnosti známom novosadskom gymnáziu Jovana Jovanovića Zmaja.

³ Michal Godra aktívne zasahoval do kultúry reči, bol autorom slovenského vedeckého názvoslovia... (viac v Dudok M, 1990, 1995b)

⁴ Bol autorom praktických príručiek slovenčiny a učebníc slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Po prvej svetovej vojne, v medzivojnovom období, po druhej svetovej vojne až po súčasnosť, vojvodinská slovakistika sa vyvíjala v podmienkach enklávneho typu, lebo Slováci vo Vojvodine začali žiť v novom štáte Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. V prvej fáze (po koniec druhej svetovej vojny) lingvistické práce písali autori, ktorí sa jazykovedou a filológiou zaoberali z pragmatických a osvetových potrieb. V tomto období by sme mohli spomenúť mená Vladimíra Hurbana Vladimírova, Ladislava Zgútha, Karola Lilgeho a iné. (pozri Dudok D, 1983; Dudok M, 1997).

O vojvodinskú slovenčinu sa okrem domácich lingvistov zaujímal aj lingvisti zo Slovenska. Tak slovenský dialektológ Jozef Štolc v poprednej monografii o našom jazyku hovorí: „*Slováci v Juhoslávii si boli vždy vedomí svojej slovenskej samobytnosti, pridržiavali sa jej a veľmi si vážili svoje národné tradície. Vážia si svoj jazyk, ktorý po 200-ročnom žití v dnešnej ich vlasti nadobudol niektoré svojské črty.*“ (Štolc, 1968, s. 5)

Rozkvet organizovaných výskumov slovenského jazyka vo Vojvodine nastal po druhej svetovej vojne. Vtedy sa zjavil celý rad jazykovedných odborníkov (medzi prvými Michal Filip), ktorí sa systematickejšie začali zaoberať výlučne otázkami jazyka. Tomuto prispelo založenie Katedry slovenského jazyka na Filozofickej fakulte v Novom Sade (1961). V tomto období, okrem zamestnancov katedry slovakistiky, celý rad odborne pripravených jazykových lektorov, prekladateľov, redaktorov sa zaoberali parciálnymi otázkami jazykovej kultúry. Vtedy vznikli školské prekladové slovníky⁵ a slovník samosprávnych termínov⁶

---

⁵ Vydavateľ Zavod za izdavanje udžbenika z Nového Sadu v rokoch 1980 a 1981 vydal nasledujúce prekladové slovníky: *Školski rečnik za drvoprerađivačku struku. Školský slovník pre drevospracujúci odbor; Školski rečnik za elektrotehničku struku. Školský slovník pre elektrotechnický odbor; Školski rečnik za građevinsku struku. Školský slovník pre stavebnický odbor; Školski rečnik za hemijsko-tehnološku struku. Školský slovník pre chemicko-technologický odbor; Školski rečnik za informatiku i organizaciju rada. Školský slovník pre informatiku a organizáciu práce; Školski rečnik za kulturološko-umetničke struke. Školský slovník pre kulturologicko-umelecký odbor; Školski rečnik za metalsku struku. Školský slovník pre kovorobný odbor; Školski rečnik*

V oblasti lingvistického výskumu najprv bola venovaná pozornosť výskumu nárečí. Dialektologické práce z vojvodinských slovakistov písali predovšetkým Daniel Dudok (Dudok D, 1972,) Michal Týr a posledne hlavne Anna Marićová (Marićová 2006, 2010, 2011). Jozef Štolc (Štolc, 1968) a Pavol Ondrus (Ondrus, 1978) boli lingvisti zo Slovenska zaujímajúci sa o vojvodinskú slovenčinu.

Na porovnávací výskum slovenčiny a srbčiny (resp. srbochorvátčiny) svoju prácu zamerali Mária Myjavcová, Michal Týr, Miroslav Dudok, Anna Marićová, Anna Makišová, Jasna Uhláriková ako i bývalí lektor zo Slovenska, pôsobiaci na Oddelení slovakistiky Emil Horák⁷.

Musíme zdôrazniť, že Mária Myjavcová celoživotnú pozornosť venovala kontaktovému ovplyvňovaniu slovenského jazyka v každodennom kontakte so srbčinou. Z tejto oblasti napísala mnoho odborných článkov, učebníc, príručiek, kníh... Tematiku vojvodinskej slovenčiny pod vplyvom srbčiny sa zaoberali všetci novosadskí lingvisti (najmä Michal Týr, Anna Marićová, Anna Makišová, Zuzana Týrová..).

Koexistencia slovenčiny a srbčiny v multietnickom vojvodinskom prostredí je dôvod prirodzeného bilingvizmu vojvodinských Slovákov. O túto tematiku sa odborne zaujímala najprv Mária Myjavcová, potom Miroslav Dudok, Radmila Horáková, Dalibor Sokolović⁸ a Zuzana

---

za poljoprivrednu struku. Školský slovník pre poľnohospodársky odbor; Školski rečnik za prehrambenu struku. Školský slovník pre potravinársky odbor; Školski rečnik za prehrambenu struku. Školský slovník pre potravinársky odbor; Školski rečnik za saobraćajnu struku. Školský slovník pre dopravný odbor; Školski rečnik za turističko ugostiteljsku struku. Školský slovník pre turisticko-pohostinský odbor; Školski rečnik za zdravstvenu struku. Školský slovník pre zdravotnícky odbor

⁶*Rečnik samoupravnih i drugih društveno-političkih termina i izraza: srpskohrvatsko-slovački - Slovník samosprávných a iných spoločensko-politických terminov a výrazov: srbochorvátsko-slovenský. Novi Sad: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Vojvodine – Sekretarijat za zakonodavstvo Skupštine SAP Vojvodine i Izvršnog veća Skupštine SAP Vojvodine 1979, 249 s.*

⁷ Emil Horák je autorom zatiaľ jediného väčšieho prekladového slovníka z roku (Horák, 1991)

⁸ Dalibor Sokolović je vyštudovaný slovakista, ale aj Neslovák pôsobiaci na Filologickej fakulte Belehradskej univerzity. Slovákov vo Vojvodine, a vojvodinskú slovenčinu, skúma z ekolingvistického hľadiska.

Týrová. Empirický sociolingvistický výskum jazyka v komunikačných situáciách zatiaľ nie je v literatúre príliš zastúpený (niektoré práce Miroslava Dudka a Zuzany Týrovej).

Lingvistický záujem o bilingvizmus vo Vojvodine sa najprv obmedzoval na lexikálnu oblasť, t. j. sústredoval sa na otázku, ktoré slová sa dostávajú do iného jazyka, resp. ktoré interferencie možno identifikovať a len neskôršie sa do sféry záujmu dostali oba jazyky súčasne.

Skúsený lingvista Miroslav Dudok keď hovorí o úlohe lingvistiky v procese skúmania menšinových jazykových spoločností (a tak i vojvodinskej slovenčiny) navrhuje formovanie preventívnej lingvistiky v slovakistickom kontexte (Dudok M, 2008, s. 11), ako aj o aspektoch, ktoré by sa mali brať do úvahy pri opise a interpretácii jazykovej situácie slovenčiny vo Vojvodine (Dudok M, 2008, s. 151-152). Potrebu preventívnej lingvistiky vysvetľuje tým, že mnohé segmenty vojvodinskej slovenčiny nemožno verne opísať keď sa majú na zreteli iba východiská deskriptívnej lingvistiky (Dudok M, 2008, s. 153). A ešte ďalej konštatuje: „*Nazdávam sa len, že ani nám, čo sa jazykovými procesmi odborne zaoberáme, neunikne jedinečná a neopakovateľná príležitosť v prirodzených podmienkach zachytiť všetky tie komplexné a členité javy v jazyku a presne opísať ich kultúrny kód a odkaz.*“ (Dudok M, 2008, s. 42).

**Slováci vo Vojvodine
– život v multietnickom
a multijazykovom prostredí**

Slováci vo Vojvodine si zachovali svoju identitu vyše 270 rokov. Je to aj logické, lebo Vojvodina bola už dávno, a zostala aj dnes jedným z najheterogénnejších regiónov v Európe (tak keď ide o etnické skupiny, ako aj o náboženské). Vo Vojvodine žije 27 národov, národnostných menšín a etnických skupín (sú to napr. Srbi, Chorváti, Maďari, Slováci, Rumuni, Čiernohorci, Rómovia, Rusíni, Macedónci, Bunjevci, Ukrajinci, Nemci, Slovinci, Bulhari, Česi...). Aj napriek takejto štruktúre obyvateľstva Vojvodinu charakterizujú vzájomné uctievanie, tolerancia a dialóg, národnostná heterogenosť a disperzita, viacjazykovosť a bilingvizmus, resp. multilingvizmus.

Ohľadom príčin odchodu Slovákov z dnešného Slovenska na juh historici viedli spory, či šlo o sociálnu alebo migráciu náboženskú. Niektorí z nich pokladali za rozhodujúcu príčinu sťahovania slovenských poddaných náboženský útlak. Napr. vo Vojvodine prevažnú väčšinu slovenských novousadlíkov tvorili evanjelici. Zrejme správna odpoveď znie, že rozhodujúco vplýval na odchod sociálny útlak, lebo okrem príslušníkov evanjelického náboženstva odchádzali zo svojich domov rímskokatolíci, grékokatolíci, pravoslávni. Ak by sme analyzovali dnešnú národnostnú štruktúru jednotlivých vojvodinských obcí, tak zistíme, že prevahu majú viacnárodnostné obce. Napr. v obci Kovačica úradné jazyky sú srbčina, slovenčina, maďarčina a rumunčina, lebo v jeho dedinách žijú Srbi, Slováci, Maďari a Rumuni.

„Predkovia dolnozemskej Slovákov, ktorí sa usadili v dnešnej Vojvodine, sa sem začali sťahovať vo väčších hufoch... od jari 1745 (keď prichádzajú prvé rodiny do Petrovca). Prichádzali najčastejšie do takmer ľudoprázdnych krajov, spustošených tureckou okupáciou. Prinášali si pritom so sebou, čo sa v tom lepšom prípade vmestilo do sedliackeho voza, ale často len do batoha. V tom procese viacnárodného sťahovania v 18. a 19. storočí Slováci si so sebou priniesli aj to najvzácnejšie – svoju

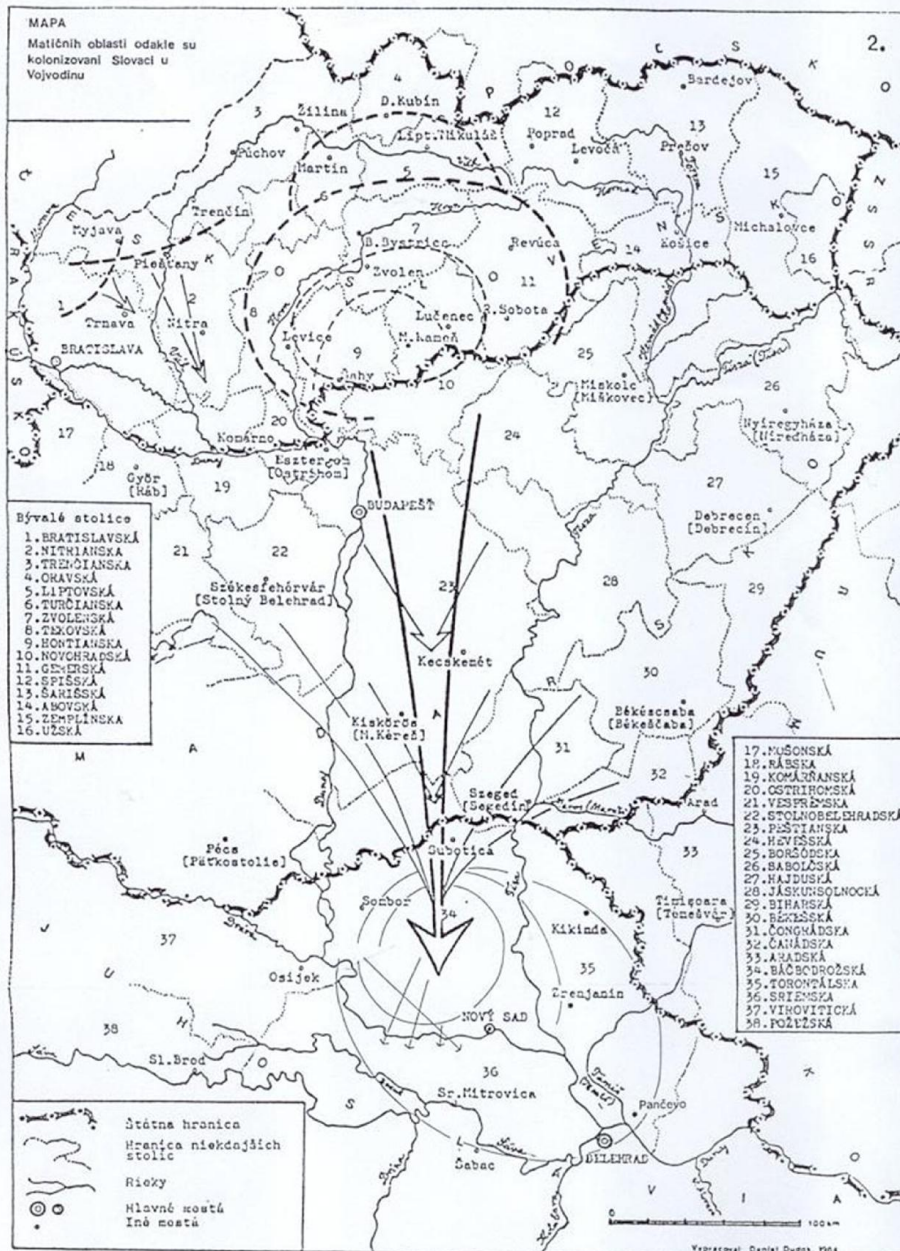
*tradičnú kultúru a nezlomnú túžbu po vzdelávaní. Prichádzali však s hlbokým predsavzatím prežiť a zotrvať na novom území. Preto si pomerne rýchlo v novom prostredí medzi málopočetnými staroosadlíkmi Srbmi a novousadlíkmi Nemcami, Maďarmi... a inými národmi založili svoj nový domov so svojráznou kultúrou, kde medzi sebou komunikovali vo vlastnej reči a kde si svojou poctivosťou a pracovitosťou vydobyli čestné miesto rovnoprávnej autochtónnej populácie v rámci mnohonárodnostnej Dolnej zeme a juhoslovanskej Vojvodiny.*⁹

Výskyt slovenského obyvateľstva v panónskom prostredí je výsledkom sťahovania Slovákov, ktoré malo svetové rozmery. Slováci sa dostávajú smerom na juhovýchod na Dolnú zem – do Maďarska, do štátov bývalej Juhoslávie (Srbska a Chorvátska), Rumunska a Bulharska; smerom na východ na Ukrajinu a do Ruska; smerom na sever do Poľska; smerom na západ do Čiech, Rakúska, Belgicka, Francúzska, ale aj do zámoria – do Spojených štátov amerických, Kanady, Argentíny a Austrálie. Približne 60 tisíc Slovákov dodnes plnohodnotne dotvára multikultúrnu mozaiku Vojvodiny. Začiatky sťahovania Slovákov siahajú do konca 17. storočia a sťahovanie sa končí začiatkom 20. storočia. Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem (do ktorého patrí aj sťahovanie do vojvodinských oblastí Báčky, Banátu a Srijemu) prebiehalo v troch základných etapách. Prvou etapou bolo sťahovanie sezónnych robotníkov zo severných slovenských stolíc (zo stolice Oravskej, Liptovskej, Zvolenskej, Nitrianskej a z Turca). Sťahovali sa do Novohradskej stolice od polovice 17. storočia. Druhá etapa bola vlastne zemepanskou kolonizáciou prostredníctvom inpopulátorov a trvala od roku 1711 do polovice 18. storočia. Sťahovanie smerovalo do Peštianskej stolice a zadunajských stolíc smerom do Békešskej stolice. Tretia etapa mala roľnícky charakter a trvala od

---

⁹ *Koncepcia medzinárodného vedeckého sympózia 250 rokov života Slovákov na Dolnú zem.*
In: 250 rokov života Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z medzinárodného sympózia.
Beograd - Nový Sad, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Spolok vojvodinských slovakistov 1996, s 6.

polovice 18. do polovice 19. storočia. Bola to sekundárna kolonizácia v Sabolčskej, Aradskej a Čanádskej stolici. Sťahovanie Slovákov do Báčky, Banátu a Sriemu (v dnešnom Srbsku) sa začala od polovice 18. storočia.

Mapka č. 1: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem

Príčiny sťahovania Slovákov na Dolnú zem boli roľníckeho charakteru v zmysle hľadania lepších hospodárskych podmienok, ale i náboženského charakteru (Slováci vo Vojvodine sú prevažne evanjelici). Panónska nížina, tzv. Dolná zem, bola spustošená Turkami a neobývaná, preto tieto priestory zaručovali dostatok pôdy, ktorá do tých čias zostávala neobrobená. Dolnozemskí Slováci si v novom domove udržiavali spomienky, kontakty s príbuznými, kultúrne a cirkevné zvyky a obyčaje a i. Prečo Slováci obstáli vo Vojvodine, vysvetľujú to slová petrovského evanjelického farára A. Stehlu z roku 1782: „*Tento slovenský ľud bol dobrosrdečný, čestný, poslušný, nábožný, trpezlivo znášajúci krivdy, prácu a únavu a len svojej húževnatosti môže d'akovať, že nezahynul vo svojich prvých rokoch usadzovania sa.*“ (Bednárík, 1964, s. 37). Potrebné je pripomenúť, že v prvých fázach imigrácie, Slováci evanjelici čelili asimilácii vďaka skutku, že boli iného vierovyznania. Slováci katolíci asimilovali. Ako udáva Sirácky (2002), je zaujímavé, že národnokultúrneho života sa menej alebo vôbec nezúčastňovali tie dediny, v ktorých sa usadilo slovenské obyvateľstvo rímskokatolíckeho vyznania. Tieto dediny čoskoro zasiahla maďarizácia. Slováci katolíci dodnes zostali iba v Selenči, na čo pravdepodobne vplývala skutočnosť, že sa do tej istej osady nasťahovali aj Slováci evanjelici. Pocit konfesionalnej výlučnosti nezriedka pomáha buď dlhšie udržať národné vedomie, alebo aspoň spomaľovať proces asimilácie (Heroldová, 1964). Dôkazom toho sú aj vojvodinskí Slováci, kde sa proces asimilácie ešte zatiaľ neuskutočnil. Celý proces od vzniku etnického ostrova až k asimilácii by mal fungovať asi takto „*Od momentu, ako vznikne etnický ostrov v inonárodnom prostredí, v jeho špecifickom živote sa začína proces s charakteristickými štádiami biologickej, spoločenskej a kultúrnej aklimatizácie alebo adaptácie v cudzom prostredí, ktorý končí postupnou, no napokon absolútnou asimiláciou – pohltením ostrova inonárodným väčšinovým morom.*“ (Švehlák, 1971, s. 7):.

V prvom rade si vojvodinskí Slováci aj napriek asimilačným nátlakom zachovali materinský jazyk. Slováci tu žijú dodnes a v porovnaní s ostatnými slovenskými vystáhovalcami najlepšie sa udržali aj z hľadiska národného aj z hľadiska kultúrneho. Prví Slováci sa na území dnešnej Báčky (Vojvodina, Srbsko) osídľovali v roku 1745 na území Futockého panstva a prvou slovenskou osadou bol Petrovec.

Po Petrovci sa hneď nastáhovali do Kulpína, potom do Bajše (1754), Hložian (1756), Selenče (1758), Kysáča (1773), Pivnice a Lalite (1790), Palanky (1792) a až v 19. storočí vznikli slovenské osady Silbaš, Čelarevo a Begeč. Keď ide o Sriem, najprv sa nastáhovali do Starej Pazovy (1770) a v Banáte bol v 18. storočí založený Aradáč (1786). Ostatné slovenské osady v Banáte vznikali v 19. storočí, a to: Kovačica (1803), Padina (1806), Jánošík (1823), Hajdušica (1826), Vojlovica (1869), Biele Blato (1883). Do ostatných, nespomenutých osád v Srieme, Slováci prišli až neskôr, v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia a bola to v podstate druhotná migrácia z Báčky do Bingule (1859), Erdevíka, Ľuby, Šídu, Višnjičeva (Grgu), Lugu (1902)...

Keď ide o Slovákov, oni dnes vo Vojvodine nežijú na kompaktnom území, ale žijú vo všetkých troch regionálnych celkoch v Báčke, v Banáte a v Srieme. Z celkove 464 osád vo Vojvodine v trinástich Slováci tvoria väčšinu. Sú to: Jánošík, Selenča, Pivnica, Petrovec, Hložany, Kulpín, Lug, Slankamenské Vinohrady, Kovačica, Padina, Kysáč, Lalit' a Ľuba. Slováci žijú v hojnom počte v Silbaši, Čelareve, Bajši, Savinom Sele (Torži), Aradáči, Bielom Blate, Báči, Futogu, Vojlovici, Pančeve, Hajdušici, Ostojičeve, Binguli, Erdevíku, Šíde, Novom Sade, Báčskej Palanke, Zreňaníne, Srianskej Mitrovici, Odžaku. V Starej Pazove žije takmer 7000 Slovákov a podieľajú sa v celkovom počte obyvateľstva 30%. Zánikom Rakúsko-uhorskej ríše a vznikom Československej republiky v roku 1918 boli Slováci vo Vojvodine odtrhnutí od materského etnika a stali sa národnostnou menšinou

v Juhoslávii. Dnes títo Slováci tvoria integratívnu zložku obyvateľstva Srbska, a prevažne Vojvodiny. Hlásia sa k slovenskej národnosti a využívajú svoje národnostné práva. V súčasnosti najväčší počet Slovákov dnes obýva Starú Pazovu.

Podľa súpisu obyvateľstva Srbska z roku 2011 (Popis 2013) z celkového počtu obyvateľov, Slováci tvoria 0,73% (52750). V porovnaní s minulým súpisom z roku 2002, keď ich bolo 59021 je to o 6271 Slovákov menej (zníženie nad 10%) a v porovnaní s rokom 1961, keď ich bolo najviac (77837 Slovákov), je to takmer 30% zníženie. Na porovnanie počtu Slovákov žijúcich v Srbsku uvádzame Tabuľku č. 1 utvorenú podľa súpisov obyvateľstva v Srbsku:

Rok	Počet	Zdroj
1948	73 140	Súpis obyvateľstva roku 1948 vo FNRJ
1953	75 027	Súpis obyvateľstva roku 1953 vo FNRJ
1961	77 837	Súpis obyvateľstva roku 1961 vo FNRJ
1971	76 733	Súpis obyvateľstva roku 1971 v SFRJ
1981	73 207	Súpis obyvateľstva roku 1981 v SFRJ
1991	66 798	Súpis obyvateľstva roku 1991 v SFRJ
2002	59 021	Súpis obyvateľstva roku 2002 v Srbsku
2011	52 750	Súpis obyvateľstva roku 2011 v Srbsku

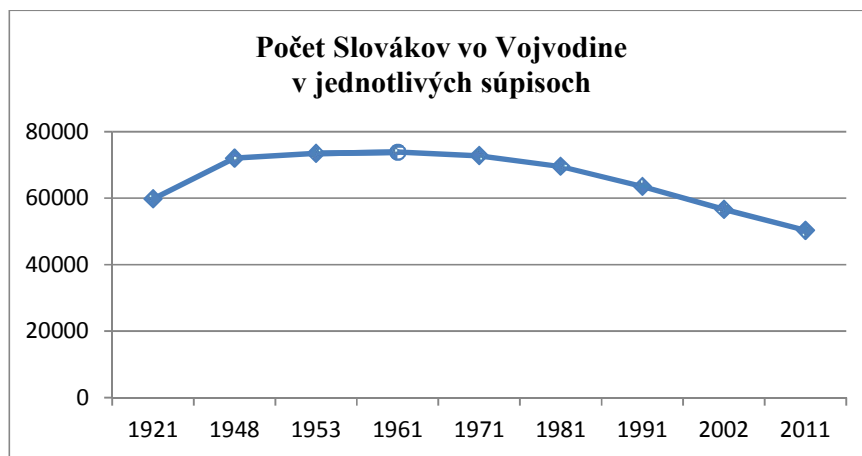
Tabuľka č. 1: Počet Slovákov v Srbsku v jednotlivých súpisoch obyvateľstva

V tabuľke č. 2 uvádzame počet Slovákov žijúcich na území Vojvodiny podľa jednotlivých súpisov obyvateľstva (od roku 1921 po rok 2011).

Počet Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1921 – 2011								
1921	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
59 788	72 032	73 460	73 830	72 795	69 549	63 545	56637	50321

Tabuľka 2: Počet Slovákov vo Vojvodine v jednotlivých súpisoch obyvateľstva

Najväčší počet Slovákov žije vo Vojvodine, a podľa súpisu z roku 2011, z celkového počtu 1.931.809 Vojvodinčanov, 50.321 (2,60%) sa deklarovali ako Slováci. Ich počet sa v porovnaní s posledným sčítaním z roku 2002 značne zmenšil, keďže ich vtedy bolo 56.637 (2,79%) z celkového počtu Vojvodinčanov. Dôvod treba hľadať najmä v negatívnom prirodzenom prírastku a emigrácii mladých v sťažených životných podmienkach. Pokles počtu Slovákov súvisí predovšetkým s asimiláciou, ktorá je prirodzeným následkom života danej etnickej skupiny (menšiny) a pod vplyvom iného národa, v tomto prípade iných národov a ich kultúr. V poslednom období pokles slovenského obyvateľstva na týchto priestoroch súvisí aj s odchodom mladých ľudí na štúdiá do zahraničia, najmä na Slovensko. Intenzívnejší proces asimilácie prebieha v okrajových slovenských osídleniach a rovnako tak sa dotkol aj príslušníkov ostatných národnostných menšín.

Graf. č. 1: Počet Slovákov vo Vojvodine v jednotlivých súpisoch obyvateľstva

Keď ide o jednotlivé osady, situácia je nasledujúca. Slováci žijú vo všetkých troch regiónoch (Báčka, Banát a Srijem) a počtom je to

takto¹⁰: Petrovec (5549 – 82,49%) má najväčší počet Slovákov, ďalej sú tu Kysáč (4505 – 82,34%), Selenča (2990 – 91,1%), Pivnica (2935 – 76, 53), Kulpín (2116 – 71%), Hložany (1985 – 87%), Nový Sad (1673 – 0,87%), Báčska Palanka (1194 – 4,06%), Silbaš (1018 – 35,73%), Lalif (796 – 4 5,35%), Begeč (439 – 13,16%), Čelarevo (462 – 8,51%), Savino Selo/Torža (166 – 4,95%), Bajša (162 – 6,3%). V Bánate je najväčšia koncentrácia Slovákov v Kovačici (5693 – 84,1%), potom nasledujú Padina (5575 – 96,7%), Aradáč (1376 – 39,75%), Jánošík (1073 – 91,63%), Vojlovica (833 – 16,6%), Biele Blato (591 – 39,47%), Hajdušica (579 – 42,10%), Zreňanín (361 – 0,45%), Ostojićevo (181 – 6,36%). V Srijeme je najviac Slovákov v Starej Pazove (5848 – 31,36%), ale osídľujú aj Bodovce (1132 – 27,90%), Šíd (899 – 5,51%), Erdevika (846 – 25,51%), Lug (772 – 96,37%), Binguľu (306 – 33,77%), Lubu (301 – 53,8%), Dobanovce (232 – 2,85%) Slankamenské Vinohrady (199 – 74,8%), Višnjićevo (52 – 2,73%), Ašanju (38 – 2,55%).

Vojvodinskí Slováci žijú priemerne 44,28 rokov (Popis 2013) a podľa údajov zo súpisu a iných výskumov, zníženie počtu Slovákov spočíva v tom, že majú nízky prirodzený prírastok – 0,4% (Samardžić 1999) a opačne vysoký stupeň exogamie¹¹. Pomer mužov a žien medzi slovenským obyvateľstvom je 48:52. Väčšina Slovákov žije v rurálnych prostrediach (56%) a menšia časť v urbánnych (44%). V porovnaní s ostatnými etnickými spoločenstvami je to veľký rozdiel, lebo je u iných pomer 3:2 (na úkor dediny). Je to aj jeden z hlavných činiteľov sociálno-ekonomického statusu slovenskej menšiny.

Donedávna bolo inak, lebo Slováci osídľovali prevažne dediny, ale pomaly sa situácia mení. veľký počet Slovákov odchádza aj do väčších miest (Nový Sad, Belehrad, Zreňanín, Báčska Palanka) do škôl a za prácou. Mnohí odchádzajú do zahraničia (prevažne na Slovensko)

---

¹⁰ Dané údaje (počet obyvateľov a percento celkového počtu Slovákov v jednotlivých osadách) uvádzame podľa Súpisu z roku 2013, ako i z publikácie Sklabinská – Mosnáková 2012.

¹¹ V roku 1981 exogamia bola 27,3% (podľa Petrović, 1985)

a často tam aj navždy zostávajú žiť. To vplýva na zmenšenie počtu Slovákov vo Vojvodine, ale z druhej strany, tí ktorí sa vrátia, vplývajú občas na zlepšenie jazykových kompetencií v materinskom jazyku. Na porovnanie, uvedieme ako príklad Nový Sad, kde podľa sčítania obyvateľstva Slovákov bolo: v roku 1857 – 343; v roku 1864– 560; v roku 1874 – 790; v roku 1881 – 900; v roku 1885 – 940; v roku 1890 – 1029; v roku 1907 – 1483; v roku 1919 – 1920; v roku 1931 – 1473 Čechoslovákov, ale podľa iných zdrojov vtedy tu žilo 2049 Slovákov; v roku 1948 – 2069; v roku 1971 – 2356; v roku 1981 – 2409; v roku 1991 – 2385¹². Podobná situácia je aj dnes. Treba však poznamenať, že okrem Slovákov, ktorí sa narodili a žijú v Novom Sade, je aj veľký počet takých, ktorí sem prichádzajú na niekoľko rokov študovať, pracovať, ale tu nežijú trvalo a nie sú tu ani prihlásení. Tých prvotných Slovákov, čiže takých, čo sa priamo nast'ahovali do Nového Sadu, je teraz menej. Veľká väčšina sem prišla až po druhej svetovej vojne. To znamená, že oni ešte stále majú dosť čulé kontakty s niektorými slovenskými osadami vo Vojvodine a preto je aj ich jazyk vo veľkej miere ovplyvnený ich pôvodnými nárečiami. Nemôžeme povedať, že v meste je jednotný jazyk, nejaké osobitné nárečie. Do Nového Sadu prichádzali tak Stredoslováci, ako i Západoslováci (vo Vojvodine sa týmto typom nárečia hovorí iba v Pivnici a v katolíckej časti Selenče). Podobne je to aj v iných urbánných prostrediach.

V súčasnosti sú zväčša novosadskí Slováci, podobne tak ako aj ostatní vojvodinskí Slováci, prirodzení bilingvisti (Slováci slovensko-srbskí). Treba však poznamenať, že u mladých Novosadčanov je srbčina dominantným jazykom, a preto ovplyvňuje ich materčinu vo všetkých jazykových rovinách, najviac však lexikálnu a syntaktickú rovinu. Zvuková rovina (najčastejšie iba u najmladšej generácie) je zasiahnutá v prostrediach, kde Slováci tvoria menšinu, v mestských prostrediach

---

¹² (podľa Tirova, 2008, s. 49)

a veľmi často je to pri zmiešaných manželstvách. Najväčší problém novosadských Slovákov spočíva v tom, že nebývajú na kompaktnom území, a preto ani nemajú možnosť organizovať si výuku v slovenskom jazyku, keďže je už dávno známe, že sa práve v škole dá najlepšie zvládnuť a naučiť spisovný slovenský jazyk.

Negatívny prirodzený prírastok, vysoký stupeň exogamie a migrácie vplývajú na zníženie počtu Slovákov vo Vojvodine, ale na druhej strane je fakt, že zväčša osídľujú rurálne, izolovanejšie a zároveň konzervatívnejšie prostredia a to pozitívne vplýva na zachovanie jazyka, kultúry, zvykov, tradícií a iných prvkov etnickej identity. Trend migrácií do miest, ako sme už povedali, často negatívne vplýva na zachovanie jazyka, vzhľadom na to, že v mestách neexistujú slovenské školy, ktoré na to výrazne vplývajú. Opozícia mesto a dedina hrá dôležitú úlohu na zachovanie a používanie jazyka či jazykov. Pre Slovákov vo Vojvodine, je príznačné, že sa etnická štruktúra často a drasticky menila. Osvojovanie si, a zachovanie slovenčiny aj ekonomicky pozitívne vplývalo. Najmä v posledné roky, znalosť slovenčiny dáva väčšie šance na zamestnanie, tak v krajine, ako i v zahraničí, a je to aj prostriedok umožňujúci zmenu prostredia (štúdium, práca) a zabezpečovanie si lepších životných podmienok (predovšetkým na Slovensku)

V Srbsku, podľa posledného súpisu obyvateľstva (Popis 2013) bola aj možnosť dvojakeho deklarovania sa keď ide o etnickú príslušnosť¹³ (napr. Srb-Róm, Slovák-Srb a pod.) ale takéto prípady (je ich spolu 2519) boli zaradené do kategórie *ostatní*. V minulosti takéto prípady nebývali, ale sa občania zo zmiešaných manželstiev najčastejšie deklarovali ako Juhoslovania.

Keď ide o štatistické údaje ohľadom materinského jazyka, tiež boli zoskupené, ale problém bol v tom, že sa ako materinský jazyk nemohli uviesť dva alebo viac jazykov. Toto obmedzenie vplývalo na to, že počet

---

¹³ Podľa Ústavy Republiky Srbsko na túto otázku, podobne ako aj na otázku o náboženstve, občania nemusia odpovedať.

osôb, ktoré sa na súpise z roku 2011 deklarovali ako Slováci (50321) je takmer o 5% väčší než počet osôb, ktoré uviedli ako svoj materinský jazyk slovenčinu (47760).

Všeobecne možno povedať, že u vojvodinských Slovákov je vedomie o národnej identite na vysokom stupni. Národná identita znamená historickú, jazykovú a kultúrnu identitu, t.j. totožnosť, ktorá nie je vrodená, ale postupne sa vytvára a počas života jednotlivca sa formuje (Podľa Mészárosová-Lamplová, 2001) sú to nasledujúce skutočnosti: pôvod a národná identita rodičov, materinský jazyk, vyučovací jazyk školy, ktorú jednotlivec navštevoval, bydlisko, kultúrne prostredie (v ktorom sa jednotlivec socializoval), stupeň dosiahnutého vzdelania, národná identita manželského partnera, uskutočniteľnosť osobných ambícií, spoločenský status, osobné a kolektívne skúsenosti späté s príslušnosťou k danej národnosti, predstavy o perspektívach danej národnosti, atď.). Preto môžeme hovoriť o faktoroch pôsobiacich na vytvorenie národnej identity. V našom prípade sa ako jeden z najvýznamnejších faktorov ukazuje až donedávna pretrvávajúca tradícia uzatvárania národnostne nezmiešaných manželstiev. O tejto skutočnosti Andrej Mráz napísal: „*Nestávalo sa napríklad, aby sa Slovák oženil s príslušníčkou iného národa, alebo len výnimočne (a v starších časoch neoženili sa ani so Slovenkami z druhej dediny). Mocne v nich bol vyvinutý inštinkt vyhýbať sa splyvaniu s inými národmi, čo sa prejavilo aj v úzkostlivom pridržiavaní sa vlastného kroja, dlho krikľavo odlišného od spôsobu obliekania sa u ostatných národov a u žien tento stav trvá podnes, i keď začínajú sa mu robiť ústupky.*“ (Mráz, 2004, s. 92)

Manželské zväzky sa uzatvárali v rámci slovenského evanjelického spoločenstva¹⁴ a takto si Slováci vytvorili národnostne aj nábožensky uzavretú spoločnosť. V súvislosti s celospoločenskými

---

¹⁴ Auerhan upozorňuje na zaujímavú skutočnosť z vtedajšej doby: „*U evanjelikov bolo nepísaným pravidlom uzatvárať nezmiešané sobáše, u katolíkov boli sobáše častejšie zmiešané. Vo všeobecnosti si príslušníci iných národov viac berú Slovenky ako naopak, lebo Slovenky sú známe svojou hospodárnosťou.*“ (Auerhan, 1930, s. 219)

zmenami začal prebiehať dlhodobý proces a zmiešané manželstvá začali byť frekventovanejšie. Nedá sa však určiť presné časové obdobie, kedy k tomu došlo. K otváraniu slovenskej spoločnosti určite prispel proces zmeny zamestnania v druhej polovici 20. storočia, keď čoraz viac Slovákov prechádzalo z poľnohospodárskej do priemyselnej a obchodnej oblasti, kde bolo viac možností prichádzať do blízkeho kontaktu s inými národnosťami. Z vyššie uvedených skutočností vyplýva otázka voľby národnostnej a náboženskej príslušnosti detí v zmiešaných rodinách. Národnosť dieťa získava po otcovi a materinský jazyk, aj pokiaľ je matka inej národnosti než slovenskej, býva slovenský po otcovi. Ukazuje sa tak silné patriarchálne usporiadanie života vojvodinských Slovákov, kde má hlavné slovo muž¹⁵. Deti pochádzajúce zo zmiešaných manželstiev sú na jednej strane dobre informované o kultúrnych a etnických charakteristikách obidvoch rodičov, na strane druhej sa tieto deti často nevedia zaradiť a nevytvorí sa u nich národná identita. Títo ľudia potom v dospelosti majú tendencie emigrovať do zahraničia (Kovačević, 2009).

---

¹⁵ Sirácky Slovákov vo Vojvodine opisuje ako „patriarchálne, nie tak dávno takmer výlučne roľnícke a značne konzervatívne obyvateľstvo“ (Sirácky, 2002, s. 127)

5.

**PRÁVNE POSTAVENIE SLOVÁKOV
VO VOJVODINE
A SLOVENSKO-SRBSKÝ
BILINGVIZMUS**

Vojvodina je jedným z etnicky najrozmanitejších regiónov v Európe. Národnostná otázka a práva národnostných menšín tu boli vždy jednou zo závažnejších otázok. Slovenská národnostná menšina bola a je často vnímaná ako stabilizujúci prvok menšinových otázok vo Vojvodine i v samotnom Srbsku. Jej postavenie bolo vždy uspokojujúce, aj v časoch, keď na ostatné menšiny (nemeckú, maďarskú) bol vyvíjaný tlak a boli vystavené priamym represiam (najmä po 2. svetovej vojne). Systém ochrany práv menšín dosiahol najvyššiu úroveň hlavne v časoch Juhoslávie. Základné práva príslušníkov národnostných menšín a ich ochrana bola zakotvená vo všetkých srbských, resp. juhoslovanských ústavách (1947, 1963, 1974, 1990 a 2006). Ústava z roku 1974 definovala status národnostných menšín a ich kolektívne práva. Najvýznamnejším krokom bývalej Juhoslávie v oblasti menšinových práv na medzinárodnej úrovni bolo podpísanie *Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín Rady Európy* z roku 2001. Ustanovenia z *Rámcového dohovoru* boli uplatnené v *Zákone o ochrane práv a slobôd národných menšín* z roku 2002. Ďalší významný dokument *Charta ľudských a menšinových práv a občianskych slobôd* bola prijatá roku 2003.

Ľudské a menšinové práva a slobody sú v Srbsku chránené Ústavným súdom Srbska, ktorý je samostatný a nezávislý štátny orgán na ochranu ústavnosti a zákonnosti. Jedným z prameňov ústavného práva je *Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín* (11/2002)¹⁶, ktorý určuje právny spôsob úpravy práv príslušníkov národnostných menšín. Sú to práva na zachovávanie, rozvoj a vyjadrovanie etnickej, rečovej a inej osobitosti národnostných menšín, akými sú napr. právo na národné sebaurčenie, právo na používanie materinského jazyka, právo na spoluprácu s krajanmi v krajine

---

¹⁶ zákon je dostupný z http://www.ercbgd.org.rs/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=43&lang=sr

a zahraničí, právo na používanie národných symbolov a celý rad iných práv, ktorými sa chráni svojbytnosť národnostných menšín v tých oblastiach spoločenského života, ktoré majú osobitný význam pre národnostné menšiny.¹⁷

Okrem ústavy, základné práva národnostných menšín regulujú aj niektoré iné zákony, týkajúce sa národnostných menšín a to hlavne *Zákon o verejnom informovaní* (43/2003)¹⁸, *Zákon o princípoch základnej výchovy a vzdelávania* (69/2003)¹⁹, *Zákon a vysokých školách* (76/2005)²⁰, *Zákon o vysielaní* (42/2002)²¹ a *Zákon o lokálnej samospráve* (9/2002)²².

Okrem tohto boli zriadené niektoré inštitúcie, ktoré majú na starosti dodržiavanie menšinových práv a riešenie problémov súvisiacich s postavením menšín. Sú to predovšetkým Národnostné rady národnostných menšín, ktoré ustanovil vyššie spomenutý *Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín*. Národnostné rady predstavujú orgány kolektívneho zastupovania národnostných menšín. Ich predstavitelia sa podieľajú na rozhodovaní o otázkach, ktoré sú dôležité na zachovanie ich osobitostí. Prostredníctvom tejto inštitúcie národnostné menšiny získali právo na samosprávu v oblastiach používania jazyka a písma, vzdelávania, informovania a kultúry. *Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny* má aj rozhodujúci význam v živote a pôsobení slovenskej menšiny v Srbsku, resp. Vojvodine. Okrem toho bola v roku 2004 založená *Rada pre národnostné menšiny v Srbsku* a v roku 2005 bola založená kancelária ombudsmana²³. *Agentúra pre*

---

¹⁷ používanie jazyka národnostných menšín v práci orgánov a organizácií s verejnými oprávneniami, školenie a verejné informovanie v jazykoch národnostných menšín, pestovanie a ochrana kultúrneho dedičstva atď

¹⁸ zákon je dostupný z http://www.parlament.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=84&t=Z

¹⁹ zákon je dostupný z http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_osnovnom_skolstvu.asp

²⁰ zákon je dostupný z http://www.parlament.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=271&t=Z#

²¹ zákon je dostupný z http://www.nuns.rs/zakoni/zakon_o_radiodifuziji.doc

²² zákon je dostupný z http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=23&t=Z

²³ Okrem iného, táto inštitúcia vydala v roku 2010 publikáciu venovanú uskutočňovaniu práv na úradné používanie jazyka a písma v Srbsku (Bašić – Đorđević, 2010)

ľudské a menšinové práva funguje od roku 2006 (Minority Rights Group International, 2005).

Zo spomínaného môžeme usúdiť, že právne postavenie slovenskej menšiny ako aj ostatných menšín v Srbsku a tým aj vo Vojvodine, je zákonmi dobre garantované.

5.1. Možnosť používania materinského jazyka v úradnom styku

Právo menšín na úradnú dvojjazyčnosť je zakotvené v ústave, ale väčšiu pozornosť si zaslúžia ustanovenia týkajúce sa úradného používania jazykov a písem národnostných menšín v *Zákone o ochrane práv a slobôd národnostných menšín* z roku 2002 ako i v *Zákone o úradnom používaní jazykov a písem* (Službeni glasnik RS číslo 45/91, 53/93, 67/93 a 48/94).²⁴ regulujúcich úradné používanie jazykov a písem. Problém je v tom, že sa tento zákon nemenil a je platný už veľa rokov (zmeny boli vykonané ohľadom peňažných pokút) a vnesený bol v poústavnom čase. Príslušné pokrajinské orgány a inštitúcie niekoľkokrát podnecovali jeho zmeny, doplnky, alebo vnesenie nového zákona, ktorý by uvedené otázky novším, aktuálnejším a modernejším spôsobom upravil...

Týmto zákonom sa ustanovuje, že sa na území jednotky lokálnej samosprávy, kde tradične žijú príslušníci národných menšín, môže v úradnom styku používať aj ich materinský jazyk a písmo. Počet príslušníkov menšiny v danej oblasti musí byť aspoň 15% z celkového

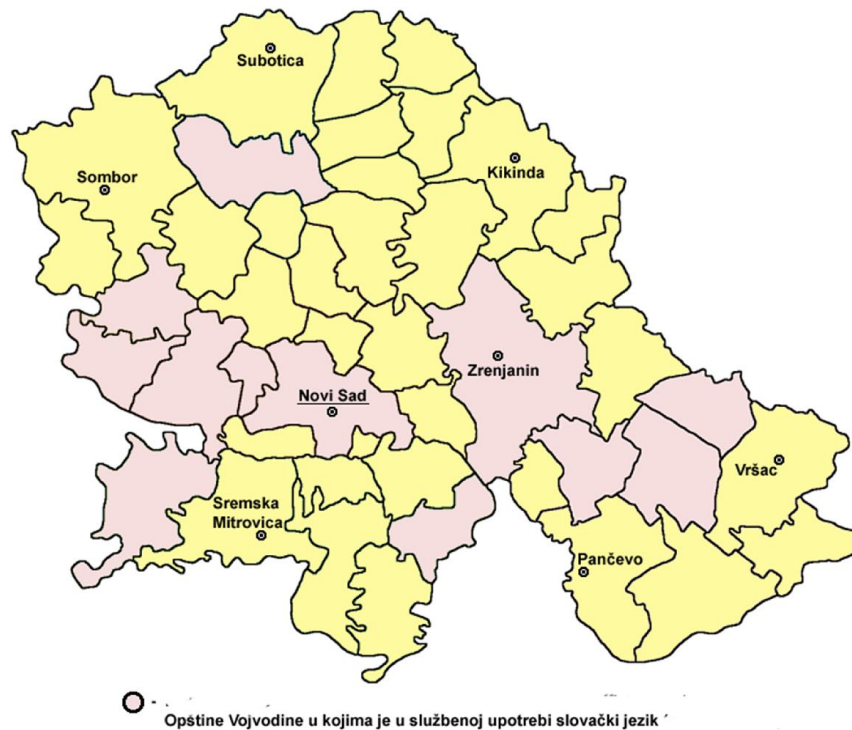
---

²⁴ zákon je dostupný z http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_sluzbenoj_upjezika_pisma.pdf

počtu obyvateľov. Ustanovenie sa týka vydávania dokladov, vedenie úradných evidencií, vypisovanie hlasovacích lístkov a volebných materiálov v jazyku a písme národnostných menšín atď. Orgány Autonómnej pokrajiny Vojvodiny (APV) sú Zhromaždenie, Výkonná rada a správne orgány. V úradnom styku tieto orgány používajú okrem srbského jazyka aj maďarčinu, slovenčinu, chorvátčinu, rumunčinu a rusínčinu ako aj jazyky a písma ostatných národnostných menšín.

Z celkove 45 obcí vo Vojvodine v 12 obciach je aj slovenský jazyk úradným jazykom (*Mapa č. 2*).

Mapa č. 2: Obce, kde je slovenčina úradný jazyk²⁵

²⁵ Prameň: online dostupné z http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vojvodina_slovak_map.png

V APV Pokrajinský sekretariát pre vzdelávanie, predpisy, správu a národnostné menšiny – národnostné spoločenstvá²⁶ má na starosti otázky týkajúce sa slovenčiny ako úradného jazyka v pokrajine. V rámci tohto sekretariátu funguje prekladateľská služba, okrem iných menšinových jazykov, aj pre slovenský jazyk. Ako sa zdôrazňuje v správe o uskutočňovaní práv na úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín v AP Vojvodine: „*Povinnosťou všetkých pokrajinských orgánov a organizácií je v medziach svojich oprávnení a povinností podnecovať a podporovať zachovávanie a rozvoj viacjazyčnosti a kultúrneho dedičstva národnostných spoločenstiev, ktoré tradične žijú v AP Vojvodine, ako aj osobitnými opatreniami a aktivitami podporovať vzájomné rešpektovanie a znalosť rôznych jazykov, kultúr a náboženstiev v AP Vojvodine, článok 7 Štatútu AP Vojvodiny (Úradný vestník APV číslo 17/2009).*“²⁷

Vzhľadom na skutočnosť, že sa *Zákon o úradnom používaní jazykov a písem* dlho nemenil Zhromaždenie Autonómnej pokrajiny Vojvodiny vychádzajúc zo zákonných oprávnení na zasadnutí z 15. mája 2003 vynieslo *Uznesenie o bližšej úprave niektorých otázok úradného používania jazykov a písem národnostných menšín na území Autonómnej pokrajiny Vojvodiny* (Úradný vestník APV číslo 8/03, 9/03).

---

²⁶ Sekretariát na svojej stránke v marci 2010 zverejnil aj *Správu o uskutočňovaní práva na úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín v AP Vojvodine*, dostupné z http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenty/Slovaci/izvestaj_sl_upotreba_jezika2009_sl.pdf

²⁷ *Správa o uskutočňovaní práva na úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín v AP Vojvodine*, dostupné z http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenty/Slovaci/izvestaj_sl_upotreba_jezika2009_sl.pdf

5.2. Predpisy, ktorými sa upravuje oblasť úradného používania jazykov a písem národnostných menšín

Právo na používanie materinského jazyka v súkromnom a verejnom živote je neodcudziteľné právo, zladené so zásadami *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach* a *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* Rady Európy.

Hlavný medzinárodný zdroj v tejto oblasti je *Rámcová dohoda Rady Európy* o ochrane národnostných menšín. Ona obsahuje aj ustanovenia o používaní menšinového jazyka v podpisovateľských štátoch. Túto dohodu Srbsko verifikovalo v roku 2001. Roku 2005 ratifikovalo *Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykoch*, ktorou sa ochraňujú historické, regionálne a menšinové jazyky politikou, legislatívou a praktikami podpisovateľských štátov.

Keď hovoríme aj o Ústave Republiky Srbsko, ktorá v časti o právach príslušníkov národnostných menšín predpisuje, že na podklade kolektívnych práv sa príslušníci národnostných menšín priamo, alebo prostredníctvom svojich predstaviteľov zúčastňujú v rozhodovaní alebo samostatne, podľa zákona rozhodujú aj o úradnom používaní jazykov a písem. V článku 79 ústavy sa uskutočňuje právo príslušníkov národnostných menšín na zachovávanie osobitostí, ktoré okrem iného obsahuje aj právo na používanie vlastného jazyka a písma; právo, aby štátne orgány v prostrediach, kde národnostné menšiny tvoria významnú väčšinu určili jazyk menšinového spoločenstva za úradný, aby orgány autonómnych pokrajín a jednotiek lokálnej samosprávy viedli konanie aj v menšinových úradných jazykoch; právo na školenie vo vlastnom jazyku; právo písať vlastné meno a priezvisko vlastným jazykom v štátnych ustanovizniach a ustanovizniach autonómnych pokrajín, právo vypisovať tradičné lokálne názvy ulíc, sídel a zemepisného názvoslovie aj vo vlastnom jazyku v prostrediach, kde sú menšiny významnejšou

populáciou. Ako sme už uviedli, podľa ústavy a podľa zákona sa pokrajinskými predpismi môžu upraviť aj iné práva príslušníkov národnostných menšín.

Úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín je upravené aj *Zákonom o ochrane práv a slobôd národnostných menšín* (Službeni list SRJ číslo 11/02), ako aj *Zákonom o úradnom používaní jazykov a písem* (Službeni glasnik RS číslo 45/91, 53/93, 67/93 a 48/94), v podstate jediný zákon, ktorý sa v úplnosti zaoberá týmito otázkami. Ďalej sú tu *Zákon o lokálnej samospráve* (Službeni glasnik RS číslo 129/07), *Zákon o trestnom konaní*²⁸ (Službeni glasnik SRJ číslo 70/01 a 68/02, Službeni glasnik RS číslo 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07 a 122/08), *Zákon o občianskom súdnom poriadku* (Službeni glasnik RS číslo 125/04 a 46/06), *Zákon o všeobecnom správnom konaní* (Službeni list SRJ číslo 33/97 a 31/01), *Zákon o matrikách* (Službeni glasnik RS číslo 20/09), *Zákon o osobnom preukaze* (Službeni glasnik RS číslo 62/06) a *Vyhláška o určení domových čísel, označovaní budov číslicami a označovaní názvov sídel, ulíc a námestí* (Službeni glasnik RS číslo 110/03), (Službeni glasnik RS číslo 110/03), vo svojom okruhu právomoci.

Autonómna pokrajina Vojvodina svojimi predpismi upravuje aj oblasť používania jazykov a písem. Najvyšším právnym aktom upravujúcim túto oblasť je *Štatút Autonómnej pokrajiny Vojvodiny* (Úradný vestník APV číslo 17/09). V ňom sa upravujú, okrem iného aj otázky úradného používania jazykov a písem. Ale upravujú sa aj orgány a organizácie (zhromaždenie AP Vojvodiny, vláda AP Vojvodiny, pokrajinská správa) a bližšie sa upravuje aj úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín.

Prvý pokrajinský právny akt, ktorý sa v úplnosti zaoberá tematikou jazyka je *Pokrajinské parlamentné uznesenie o bližšej úprave*

---

²⁸ Príslušník národnostnej menšiny má práva na súdne konanie v materinskom jazyku za pomoci súdneho tlmočníka.

jednotlivých otázok úradného používania jazykov a písem národnostných menšín na území AP Vojvodiny (Úradný vestník APV číslo 8/03, 09/03 a 18/09), ako aj Uznesenie o rozvrhovaní rozpočtových prostriedkov Pokrajinského sekretariátu pre predpisy, správu a národnostné spoločenstvá orgánom a organizáciám, v ktorých práci sa úradne používajú jazyky a písma národnostných menšín (Úradný vestník APV číslo 06/08).

Otázku úradného používania jazyka čiastočne upravuje aj *Pokrajinské parlamentné uznesenie o viacjazyčných tlačivách výpisov z matrík a o spôsobe zápisu do nich (Úradný vestník APV číslo 1/01, 08/03 a 18/09), potom Pokrajinské parlamentné uznesenie o skúškach z cudzieho jazyka alebo jazyka národnostnej menšiny pre prácu v orgánoch správy (Úradný vestník APV číslo 14/03, 02/06 a 18/09).*

5.3. Slovenčina ako úradne používaný jazyk v práci pokrajinských orgánov

V orgánoch a organizáciách AP Vojvodiny sa úradne používa srbský jazyk a cyrilské písmo, maďarský, slovenský, chorvátsky, rumunský a rusínsky jazyk a ich písma, podľa zákona a pokrajinských parlamentných uznesení.

V *Službe pre prekladateľské úkony* je zabezpečený ústny a písomný preklad zo srbského do maďarského, slovenského, rumunského a rusínskeho jazyka a naopak (ako aj do anglického jazyka, ktorý nie je úradný jazyk v práci pokrajinských orgánov). Prekladateľské služby používajú všetky pokrajinské orgány a organizácie, ako aj iné subjekty AP Vojvodiny, ak tento záväzok vyplýva z predpisov.

Keď ide o zverejňovanie, článok 65 určuje, že štatút, pokrajinské parlamentné uznesenia a normatívne akty zhromaždenia, ako aj pokrajinské vyhlášky a uznesenia pokrajinskej vlády sa majú uverejňovať v *Úradnom vestníku AP Vojvodiny*. Akty sa zverejňujú vo všetkých úradne používaných jazykoch v práci orgánov AP Vojvodiny, konkrétne aj v slovenčine. V prípade nezladenosti je smerodajný text uverejnený po srbsky.

5.4. Úradne používané jazyky a písma v mestách a obciach

Na území jednotky lokálnej samosprávy, kde tradične žijú príslušníci národnostných menšín sa ich jazyk a písmo môže rovnoprávne úradne používať. Jednotka lokálnej samosprávy má záväzne uviesť rovnoprávne úradné používanie jazyka a písma národnostnej menšiny, ak je zastúpenie príslušníkov národnostnej menšiny v celkovom počte obyvateľov na jej území 15% podľa výsledkov posledného súpisu obyvateľstva. Ak sa v jednotke lokálnej samosprávy vo chvíli vynesenia tohto zákona úradne používa jazyk národnostnej menšiny, tento jazyk sa bude aj naďalej používať. (Článok 11 Zákona o ochrane práv a slobôd národnostných menšín). Toto určujú samotné mestá a obce.

Podľa oprávnení *Zákona o úradnom používaní jazykov a písem*, v 39 vojvodinských mestách a obciach (zo 45) sa okrem srbského jazyka úradne používa aj jazyk národnostnej menšiny. Z toho je 31 miest a obcí kde sa úradne používa jeden alebo viac jazykov národnostných menšín na celom ich území a vo ôsmich len v jednotlivých sídlach. Vo všetkých mestách a obciach sa úradne používa srbský jazyk a cyrilské písmo a v 23 mestách a obciach sa úradne používa aj latinské písmo.

Zákon o úradnom používaní jazykov a písem neupravuje bližšie kritériá, kedy sa niektorý jazyk národnostnej menšiny záväzne uvádza do úradného používania a túto otázku v úplnosti prenechal obciam, aby samostatne zistili či existuje takáto potreba. Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín. Uvedenie jazyka národnostnej menšiny do úradného používania súvisí s percentuálnou účasťou príslušníkov národnostnej menšiny v celkovom počte obyvateľstva jednotky lokálnej samosprávy (15%). Podľa tohto kritéria ani jedno vojvodinské mesto alebo obec nemajú dodatočný záväzok uviesť niektorý nový menšinový jazyk do úradného užívania, lebo to bolo už vykonané aj pri menšom

percentuálnom zastúpení menšinového obyvateľstva v celkovej populácii. Ak nadobudnuté práva na úradné používanie jazyka existujú, obce nemôžu zužovať jestvujúci okruh jazykov, ktoré sa úradne používajú – nezávisle od percentuálnej zastúpenosti príslušníkov národnostnej menšiny v celkovom počte obyvateľstva na ich území podľa výsledkov posledného súpisu, lebo im to zakazuje Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín. Ak sa jazyk a písmo národnostnej menšiny úradne nepoužíva na celom území jednotky lokálnej samosprávy, jazyk a písmo národnostnej menšiny sa uvedie do úradného užívania aj v sídle alebo miestnom spoločenstve na jeho území, ak v tomto sídle alebo miestnom spoločenstve zastúpenie príslušníkov určitej národnostnej menšiny dosahuje 25% podľa výsledkov posledného súpisu obyvateľstva (článok 8 odsek 3 uznesenia).

Slovenský jazyk sa úradne používa na celom území desiatich miest a obcí. Sú to: Alibunar, Báč, Báčska Palanka, Báčsky Petrovec, Zreňanín, Kovačica, Nový Sad, Odžak, Plandište a Šíd. Tento jazyk sa úradne používa aj v sídle Stará Pazova (Obec Stará Pazova) a v sídle Bajša (Obec Báčska Topola) a Lug (Obec Beočin).

Podľa uvedeného ustanovenia potrebné je vykonať zmeny štatútu v tom zmysle, aby bol uvedený jazyk národnostnej menšiny do úradného používania v jednotlivých sídlach, resp. miestnych spoločenstvách ako je napr. v obci Indiža pre územie Slankamenské Vinohrady, kde treba určiť úradné používanie slovenského jazyka a písma, lebo sa tu Slováci podieľajú 74,81% v celkovom počte obyvateľstva osady.

5.5. Používanie jazykov a písem národnostných menšín v práci orgánov

Podľa uvedených predpisov, úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín zahŕňa zvlášť: používanie jazykov národnostných menšín v správnom a súdnom konaní a vedenie správneho a súdneho konania v jazyku národnostnej menšiny; používanie jazyka národnostnej menšiny v komunikácii orgánov s verejnými oprávneniami s občanmi; vydávanie verejných osvedčení a vedenie úradných evidencií, zhromažďovanie osobných údajov v jazykoch národnostných menšín a prijímanie dokladov v týchto jazykoch za platné; používanie jazykov na hlasovacích lístkoch a volebnom materiáli; používanie jazykov v práci predstaviteľských telies (článok 11 Právo na používanie vlastného jazyka v správnom, alebo súdnom konaní je základné ústavné a ľudské právo. V praxi sa stáva, že súdy reštrikčne vykladajú právo na odovzdanie podania v jazyku národnostnej menšiny len strane v konaní a nie aj jej splnomocnencovi alebo advokátovi. V súdnych konaniach je porušenie práva na používanie vlastného jazyka a písma pomerne podstatným porušením pravidiel konania.

Orgány by mali prijímať ako plnoprávne podania, doklady a iné dokumenty občanov, ktoré sú napísané v jazyku a písme národnostných menšín, ktorý sa úradne používa na území toho orgánu.

Príslušník národnostnej menšiny má právo, aby sa mu zabezpečila ústna, resp. písomná odpoveď v jazyku, v ktorom sa obrátil na orgán.

Pokrajinským orgánom sa stránky spravidla obracajú v srbskom jazyku.

Napr. *Pokrajinský sekretariát pre predpisy, správu a národnostné spoločenstvá* uverejňuje súbehy na financovanie organizácií a podujatí národnostných menšín, ako aj tradičných cirkví a náboženských spoločenstiev vo všetkých úradných jazykoch a súbehové doklady

(tlačivá) sú tiež zabezpečené v úradných jazykoch AP Vojvodiny (Služba pre prekladateľské úkony ich prekladá).

Zhromaždenie APV v roku 2003 vynieslo *Uznesenie o skúške z cudzieho jazyka a jazyka národnostnej menšiny pre prácu v orgánoch správy* (Úradný vestník APV číslo 14/2003), ktorým sa určuje skúška, ako spôsob previerky znalosti týchto jazykov pre prácu v orgánoch lokálnej samosprávy a pokrajinských orgánoch správy. Toto osvedčenie je podmienka na zamestnanie v úradoch, kde sa vyžaduje znalosť jazyka menšiny. Skúška sa skladá podľa *Pravidiel o spôsobe previerky znalosti cudzieho jazyka a jazyka národnostnej menšiny* (Úradný vestník APV číslo 6/2004).

Ani v jednom meste alebo obci v AP Vojvodine v súčasnosti nie je organizovaná osobitná prekladateľská služba pre jazyky národnostných menšín. V minulosti takého pracovné miesta existovali takmer v každej obci. V 21 lokálnych samosprávach systematizované sú pracovné miesto prekladateľa a zamestnaný je prekladateľ, ktorý vykonáva aj iné úkony. V niektorých prípadoch sa na prekladateľské úkony podľa potreby angažujú pracovníci iných služieb.

5.6. O používaní osobného mena u príslušníkov národnostných menšín a vydávaní verejných dokladov

Vlastné meno je najvýraznejším prejavom národnej identity. Preto je veľmi dôležité, aby príslušníci národnostných menšín mali právo na voľný výber a používanie osobného mena a mien svojich detí, ako aj na zapisovanie týchto osobných mien do všetkých verejných dokladov, úradných evidencií a zbierok osobných údajov v jazyku podľa pravopisu konkrétnych príslušníkov národnostnej menšiny. Toto je regulované článkom 9 odsekom 1 *Zákona o ochrane práva slobôd národnostných menšín*.

Príslušník národnostnej menšiny má právo svoje osobné meno a osobné mená svojich detí zapísať do matričných evidencií v pôvodnej podobe, písmom a podľa pravopisu vlastného jazyka.

Ak je v evidencii z odseku 1 tohto článku osobné meno príslušníka národnostnej menšiny zapísané v pôvodnej podobe, toto osobné meno sa rovnakým spôsobom zapisuje aj do verejných dokladov (osobné doklady, výpisy z matrik narodení a pod.), ktoré sa mu majú vydať nezávisle od jazyka a písma tlačiva verejného dokladu. Týmto sa nevyklučuje vypisovanie osobného mena aj v srbskom jazyku a písme vedľa mena v pôvodnej podobe. (čl. 3 uznesenia).

Prax pri zapisovaní osobných mien bola doteraz veľmi odlišná a vyskytovali sa problémy najmä v národnostne heterogénnych oblastiach jednak preto, že neexistoval osobitný zákon, ako aj pre časté zmeny predpisov, ktoré nezahrnuli všetky možné životné situácie. Otázka osobného mena je v súčasnosti upravená republikovým rodinným zákonom (Sl. glasnik RS číslo 18/05). V článku 344 odsek 2 je uvedené, že rodičia majú právo meno dieťaťa do matriky narodení zapísať aj v materinskom jazyku a písmom jedného, alebo oboch rodičov.

Ustanovenie favorizuje zápis v srbskom jazyku a iba ako druhoradá uznáva právo na zápis v origináli. Nový zákon o matrikách (Sl. glasnik RS číslo 20/09), upravuje článok 17, že sa osobné meno príslušníkov menšín zapisuje v prvom rade v materinskom jazyku, podľa pravopisu národnostnej menšiny, a že zároveň existuje možnosť zapísať ho aj v srbskom jazyku a cyrilským písmom.

Pokrajinská výkonná rada parlamentným uznesením o viacjazyčných tlačivách osvedčení z matrik a o spôsobe zápisu do nich (Úradný vestník APV číslo 1/01 a 18/09) vo Vojvodine bola táto chyba napravená. Podľa tohto uznesenia v lokálnych samosprávach, v ktorých sa úradne používa jazyk a písmo národnostnej menšiny, správa príslušníkovi národnostnej menšiny, na jeho žiadosť, vydá osvedčenie z matriky na dvojjazyčnom tlačive. Osobné meno sa uvádza v takej podobe, v akej bol vykonaný základný zápis. Ak bolo osobné meno zapísané do matriky aj v jazyku národnostnej menšiny, príslušníkovi národnostnej menšiny sa meno a priezvisko uvádza v takej podobe v osvedčení. Ak bolo meno v matrike zapísané v srbskom jazyku, matrikár informuje stránku o tom, že si môže žiadať zápis osobného mena do matriky v pôvodnej podobe po uskutočnení skráteného, alebo úplného správneho konania o zmene osobného mena. Po ukončení konania matrikár vydá primeraný výpis.

V praxi to vyzerá tak, že sa na dvojrečových tlačivách vydávajú v podstate osvedčenia v srbčine. Neprihliada sa na slovenský pravopis a matrikári nemôžu údaje dopisovať. Napr. pri poznámke (pri výpise z matriky narodení) sa poznámka kedy bol vykonaný sobáš vypisuje iba po srbsky. Názvy miest sa neuvádzajú po slovensky (napr. Nový Sad, Báčska Palanka), kým na viacrečových pečiatkach takého názvy sú v slovenčine.

Po nadobudnutí platnosti spomínaného uznesenia sekretariát zostavil Vysvetlivky k uplatňovaniu uznesenia a realizoval inštruktaže

a semináre pre pracovníkov orgánov správy, ktorí pracujú na takých úkonoch.

Zlad'ovanie stanovísk k sporným otázkam je nevyhnutné, najmä keď sa prihliada na právo občanov na vydávanie dvojjazyčných tlačív pre osobné preukazy, v ktorých je potrebné, aby sa osobné meno príslušníka národnostnej menšiny, podľa dvojjazyčného zápisu v matrikách a vydaných dvojjazyčných výpisov z matrik, uviedlo najprv v jazyku národnostnej menšiny.

V praxi je to zatiaľ neuskutočniteľné. Predchádzajúce (papierové) osobné preukazy umožňovali, aby meno príslušníka národnostnej menšiny bolo zapísané v jazyku národnostnej menšiny a potom aj po srbsky. Na súčasných, síce aj dvojrečových tlačivách (napr. pre osobný preukaz, kde sa uvádzajú rubriky po slovensky, po srbsky a po anglicky) neexistujú technické možnosti na zápis mena po slovensky a po srbsky. V tomto prípade si príslušník (ak má vydaný dvojrečový výpis z matriky narodení) volí jednu podobu mena. V ostatných dokladoch (napr. v technickom preukaze na auto) neexistuje možnosť zápisu mena po slovensky (ak existujú špecifické grafémy, ktoré neexistujú v srbsčine napr. ý) a tak dochádza k nezrovnalosti mena v rôznych dokladoch.

Podľa *Správy o uskutočňovaní práva na úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín v AP Vojvodine*²⁹ v mestách a obciach AP Vojvodiny, v ktorých sa úradne používajú okrem srbského jazyka aj jazyky a písma národnostných menšín bolo v roku 2009 vydaných úhrne 858 857 osvedčení z matrik. Z toho na srbsko-slovenskom tlačive 5.480 alebo 0,63%, čo je podstatné zvýšenie počtu vydaných výpisov v jazykoch národnostných menšín v porovnaní predchádzajúcimi rokmi.

---

²⁹ Dostupné na:

http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/Slovaci/izvestaj_sl_upotreba_jezika2009_sl.pdf

V roku 2008 bolo vydaných úhrnne 706 806 osvedčení z matrik (v roku 2007 ich bolo vydaných spolu 719 287), a z toho počtu na dvojjazyčných tlačivách 10 854 alebo 1,57% (v roku 2007 14 389 alebo 2,00%), z celkove vydaných osvedčení. Na srbsko-slovenskom tlačive bolo vydaných 2742 osvedčení 0,385% (3422 alebo 0,48% v roku 2007) z celkového počtu vydaných.

Keď porovnáme celkový počet vydaných osvedčení s počtom vydaných dvojjazyčných výpisov v obciach a mestách, v obci Báčsky Petrovec bolo vydaných najviac dvojjazyčných osvedčení. Z úhrnne 1597 vydaných osvedčení z matrik na srbsko-slovenskom tlačive bolo vydaných 1577, alebo 98,75% z celkového počtu. V roku 2007 v Báčskom Petrovci bolo úhrnne vydaných 2670 osvedčení z matrik, z čoho na srbsko-slovenskom tlačive 2293 alebo 85,88% z úhrnne vydaných.

V roku 2009 bolo vydaných 11 575 osvedčení z matrik, z čoho bolo v srbsko-slovenskom 503 alebo 4,34% osvedčení. V jazykoch národnostných menšín bolo spolu vydaných 875 alebo 7,56% osvedčení, čo je takmer dvakrát viac v porovnaní s počtom osvedčení v roku 2008.

Z úhrnne 12 046 osvedčení z matrik vydaných v roku 2008 na viacjazyčných tlačivách bolo vydaných 449 osvedčení alebo 3,73% z celkového počtu vydaných osvedčení (686 osvedčení alebo 6,14% v roku 2007), a to na srbsko-slovenskom tlačive bolo vydaných 271 osvedčení alebo 2,25%,

Najviac osvedčení z matrik bolo vydaných v obci Báčsky Petrovec (75,72%) a Kovačica (42,09%) na srbsko-slovenskom tlačive.

Z rozboru počtu vydaných dvojjazyčných osvedčení z matrik v mestách a obciach vyplýva, že v roku 2008 bolo vydaných 449 dvojjazyčných osvedčení z matrik, resp. o 237 osvedčení menej v porovnaní s predchádzajúcim rokom.

V roku 2009 bolo vydaných spolu 510 155 osvedčení z matriky štátnych občanov, z čoho bolo v srbsko-slovenskom jazyku 425 alebo

0,08%. Úhrnne v jazykoch národnostných menšín bolo vydaných 1457 osvedčení, alebo 0,29% z matriky štátnych občanov.

V roku 2008 bolo vydaných spolu 358 466 osvedčení (v roku 2007 302 135 osvedčení). Zo všetkých vydaných osvedčení v jazykoch národnostných menšín, ktoré sa úradne používajú bolo vydaných 1518 osvedčení, alebo 0,42% z celkového počtu vydaných osvedčení (4138 osvedčení, alebo 1,37% v roku 2007). Na srbsko-slovenskom tlačive bolo vydaných 209 osvedčení, alebo 0,06%

Analýzou počtu vydaných dvojjazyčných osvedčení z matriky štátnych občanov vyplýva, že bolo v roku 2008 vydaných o 2620 osvedčení menej v porovnaní s predchádzajúcim rokom.

Sekretariát poukazoval ministerstvu vnútorných vecí na nedostatok viacjazyčných tlačív pre osobné preukazy a iné doklady, na nedôsledné dodržiavanie alebo nedodržiavanie predpisov ohľadom slobodnej voľby a používania osobného mena príslušníkov národnostných menšín.

Občania boli ohľadom osobných preukazov informovaní prostredníctvom médií, oznamovacích tabúľ v policajných staníc, ako aj v bezprostrednom styku s úradníkmi.

Vysvedčenia o nadobudnutom vzdelaní, keď sa výučba konala v jazyku národnostnej menšiny, iné verejné doklady, ako aj iné doklady, ktoré sú v záujme uskutočňovania zákonom a inými predpismi predpísaných práv občanov, ktoré sa vydávajú podľa evidencií sa na žiadosť príslušníka národnostnej menšiny vydávajú aj v jazyku žiadateľa.

Tlačivá verejných dokladov, ako aj tlačivá súvisiace s evidenciou pre potreby oblastí, kde sa úradne používajú jazyky národnostných menšín sa tlačia dvojjazyčne, v srbskom jazyku a v jazyku každej národnostnej menšiny, ktorej jazyk sa úradne používa.

Zamestnanec, ktorý vydáva verejný doklad je povinný príslušníkom národnostnej menšiny poukázať na právo, aby si žiadali, vydanie verejného dokladu dvojjazyčne – v srbskom jazyku a v jazyku a písme národnostnej menšiny na dvojjazyčnom tlačive (čl. 4 ods. 2, 3 a 4 uznesenia).

Spomínané ustanovenia sa vo veľkej väčšine prípadov dodržiavajú. Triedne knihy, žiacke knižky a vysvedčenia sa tlačia dvojjazyčne. Často sa vypisujú len v jednom jazyku (srbskom), najmä v časti, kde sa uvádzajú názvy osídlení.

5.7. Používanie jazyka v oblasti hospodárstva a služieb

Podľa zákona by v oblastiach, kde sa úradne používajú jazyky národnostných menšín, orgány poskytujú služby občanom a vyberajú za ne poplatky v oblasti: elektrohospodárstva, predaja zemného plynu, pošty a telegrafu, komunálnych služieb mali zabezpečiť užívateľom svojich služieb a výrobkov tlačivá účtov, rôzne potvrdenia a oznámenia súvisiace so službami vydávať aj viacjazyčne, a to po srbsky a v jazyku (jazykoch) národnostných menšín, ktoré sa úradne používajú. (čl. 5 uznesenia).

V praxi je to inak. Orgány, ustanovizne a podniky zo spomínaných oblastí nedostatočne uplatňujú tieto ustanovenia, predovšetkým pri popularizácii a predstavovaní služieb, ktoré poskytujú, uvádzaním ich v jazykoch, ktoré sa úradne používajú v tých oblastiach.

Lepšia je situácia býva pri rôznych oznámeniach stránkam, ktoré sú spravidla písané po srbsky a v jazyku, ktorý sa úradne používa v danom prostredí. Taká je situácia na poštách PTT Srbska a na okienkach Elektrohospodárstva Srbska, kde sa oznámenia stránkam posledne uvádzajú aj v jazykoch národnostných menšín.

5.8. Vypisovanie verejných nápisov a názvov

Názvy orgánov, ktoré majú na starosti verejné oprávnenia, názvy jednotiek lokálnej samosprávy, osídlení, námestí a ulíc a iných zemepisných pojmov sa uvádzajú aj v jazyku danej národnostnej menšiny, podľa jej tradícií a pravopisu (čl. 11 odsek 5 Zákona o ochrane práv a slobôd národnostných menšín).

V oblastiach, v ktorých sa úradne používajú aj jazyky národnostných menšín sa názvy osídlení a iné zemepisné názvy, názvy ulíc a námestí, názvy orgánov, dopravné značky, oznámenia a upozornenia pre verejnosť a iné verejné nápisy uvádzajú aj v jazyku a podľa pravopisu danej národnostnej menšiny, podľa jej tradície (čl. 6 ods. 1 uznesenia).

Názvy miest, obcí a osídlení v jazyku národnostných menšín ustaluje a tradične doručuje na zverejnenie národnostná rada danej národnostnej menšiny (čl. 7 ods. 1 uznesenia) a uvádzajú sa v súlade so zákonom, ktorým sa upravuje úradné používanie jazykov a písem a zákonom, ktorým sa upravuje ochrana práv a slobôd národnostných menšín v časti, ktorou sa upravuje úradné používanie jazyka a písma (čl. 3 ods. 1 Vyhlášky o určovaní čísel domu, označovaní budov číslami a označovaní názvov osídlení, ulíc a námestí). Na stránke *Pokrajinského sekretariátu pre vzdelávanie, predpisy, správu a národnostné menšiny – národnostné spoločenstvá* umožňuje sa vyhľadávanie tradičných názvov sídel v jazykoch, ktoré sa úradne používajú v AP Vojvodine, konkrétne aj v slovenčine³⁰. Tradičné názvy miest, obcí a osídlení v jazyku a písme národnostnej menšiny ustálili národnostné rady maďarskej, rumunskej a slovenskej národnostnej menšiny a zverejnené boli v Úradnom vestníku Autonómnej pokrajiny Vojvodiny (po slovensky Službení list APV, číslo 13/2003).

---

³⁰http://www.puma.vojvodina.gov.rs/mesto_nazivi.php

Republikovým Zákonom o úradnom používaní jazykov a písem sa ustanovuje, že sa názvy miest, ulíc a námestí, názvy orgánov a organizácií, dopravné nápisy, oznámenia a upozornenia verejnosti, ako aj iné verejné nápisy môžu uvádzať aj v jazykoch národností, pričom sa zemepisné názvy a vlastné mená, ktoré sú časťou verejných nápisov v jazyku národnosti uvádzali v súlade s pravopisom toho jazyka a nemôžu sa nahrádzať inými názvami a menami. Toto ustanovenie sa vysvetľuje rôznymi spôsobmi, a zväčša na úkor správneho používania menšinového jazyka.

Dilema bola odstránená ratifikovaním Rámcovej konvencie Rady Európy o ochrane národnostných menšín a následne aj Zákonom o ochrane práv a slobôd národnostných menšín, ktorý ustanovuje uvádzanie mien a názvov v jazyku národnostnej menšiny podľa jej tradície a pravopisu.

Tabule s názvami orgánov lokálnej samosprávy v prostrediach, v ktorých sa úradne používajú aj jazyky národnostných menšín, sú prevažne písané v tých jazykoch a vyvesené na tých miestach, kde existoval záväzok. Predpisy o povinnom vyvesení viacjazyčných tabúl sa občas porušujú

Keď máme na zreteli všetko toto, môžeme uzavrieť, že situácia v teréne ohľadom tejto veci nie je uspokojujúca. Výskum dvojjazyčných slovensko-srbských nápisov a názvov v dvoch osadách (Petrovci a Pivnici) uskutočnila Zuzana Týrová. Na základe materiálu zistila, že v týchto dvoch osadách na verejných podnikoch existujú dvojjazyčné tabule, v niekoľkých prípadoch s pravopisnými chybami v slovenčine (napr. *Správa trezori* namiesto *trezoru*). Dvojjazyčné tabule s názvami ulíc v Pivnici existujú, ale často s gramatickými chybami v slovenčine (napr. *Masaryková* namiesto *Masarykova*, alebo *Štefaniková* namiesto *Štefánikova*). Názvy v srbčine boli zapísané cyrilikovým písmom. V Petrovci bolo málo dvojjazyčných tabúl s názvami ulíc. Niekedy sme mali absenciu tabúl, niekde boli označené po srbsky latinkou, niekde po slovensky. Keď ide

o nepresnosť názvov, chyba je hlavne v tom, že preklady týchto tabúl často robia nelingvisti, ktorý neovládajú dobre spisovnú slovenčinu. Môžeme konštatovať, že je to nedbalosť, lebo napr. v APV existuje prekladateľská služba (ako sme už konštatovali), ktorá by takéto služby (preklady do slovenčiny) mohla vykonať.

V tomto výskume boli zaznamenané prípady, že existovali dvojrečové záznamy, tabule, ale text v slovenčine bol pod vplyvom nárečia, alebo bola evidentná interferencia slovenčiny a srbčiny. Tak napr. v Petrovci sme zaznamenali pri srbskej informácii *Zatvaraj vrata!* aj text po slovensky *Zatvaraj dvere!* V slovenčine je primerané v takýchto prípadoch používať 2. osobu jednotného čísla imperatíva. Mal by sa používať infinitív, resp. 2. osoba množného čísla imperatívu. Ďalej, evidovali sme tu absenciu dĺžky na *a*.

Vplyv nárečia evidujeme v textoch v slovenčine, napr. v termíne *doobedu* a *poobede*, čiže bolo by vhodnejšie nahradiť ich termínmi *predpoludním* a *popoludní*. Ďalej, evidovali sme aj oznam, kde bolo napísané *Zber baterkov* (namiesto *bateriek*).

Keď ide o súkromné podniky, ani v Pivnici, ani v Petrovci veľká väčšina podnikov nemá dvojjazyčné nadpisy a tabule. Je to chyba samotných majiteľov, ktorí nevyužívajú zákonné právo na používanie svojho materinského jazyka, paralelne so srbčinou. (viac o tomto Tirova, 2010).

5.9. Súvaha

Keď hovoríme o uskutočňovaní práv na úradné používanie jazykov a písem národnostných menšín v AP Vojvodine, a tým aj slovenčiny ako jedného z úradných jazykov v tejto oblasti, záväzky boli stanovené Pokrajinským parlamentným uznesením o bližšej úprave jednotlivých otázok úradného používania jazykov a písem národnostných menšín na území Autonómnej pokrajiny Vojvodiny. Pokrajinský sekretariát pre predpisy, správu a národnostné spoločenstvá má na starosti takéto otázky a spolufinancuje aj projekty zamerané na zveľaďovanie viacjazyčnosti v mestách a obciach v AP Vojvodine, kde sa jazyky a písma národnostných menšín úradne používajú. Preklady najdôležitejších predpisov: Ústavy Republiky Srbsko, Štatútu AP Vojvodiny, Zákona o určení príslušností AP Vojvodiny, Zákona o národnostných radách a iné sú preložené aj do slovenčiny.

Medzi Zákonom o úradnom používaní jazykov a písem z roku 1991 a Zákonom o ochrane práv a slobôd národnostných menšín vynesenej roku 2002³¹, keď ide o niektoré otázky existuje nesúlad. Jazyk v úradnom používaní a právo používania vlastného jazyka v správnom alebo súdnom konaní nie sú totožné. Platné predpisy, ktorými je upravená oblasť úradného používania jazykov a písem, poskytujú nadostač záruk na obstatie a rozvoj úradného používania slovenčiny a iných menšinových jazykov vo Vojvodine (paralelne so srbčinou). Napriek formálnym zárukám, v praxi sa stáva, že neexistujú podmienky na úradné používanie menšinových jazykov. Najčastejšie sú problém kvalifikovaní odborníci a financie. Občania často nie sú informovaní o právach na používanie slovenčiny na úradoch, alebo je ich znalosť slovenčiny v tejto oblasti na takej úrovni, že sa radšej rozhodujú

---

³¹Obsahuje súčasnejšie riešenia v súlade s ustanoveniami ratifikovaných medzinárodných zmlúv

komunikovať v srbčine. To poukazuje na všeobecný stav materinského jazyka.

Ďalší problém v praxi, keď ide o úradné používanie jazykov a písem spočíva aj v tom, že pre nedostatok financií alebo aj pre nedbalosť, či inertnosť nie sú nainštalované zodpovedajúce počítačové programy, alebo nie sú zabezpečené viacjazyčné tlačivá, zamestnanci sa nezdokonaľujú v spisovnom jazyku atď.

6.

**BILINGVIZMUS A SLOVENSKÉ
ŠKOLSTVO VO VOJVODINE**

6.1. Bilingvizmus a školstvo

Bilingvizmus je zložkou súčasného interkultúrneho vzdelávania a výchovy. Ako sme už spomínali, dvojjazyčnosť je zložitý a široko rozšírený jav, prítomný takmer vo všetkých moderných spoločnostiach a kultúrach.

Dnes vo svete existujú početné modely bilingválnej výuky podporované praktickými pedagogickými a didaktickými teóriami. Početné schopnosti, akými sú napr. metajazykové vedomie, čítanie a písanie, divergentné rozmyšľanie a sociálne zručnosti, bilingvisti ľahšie a rýchlejšie vyvíjajú než monolingvisti. Jazykové kompetencie umožňujú bilingvistom aj rýchlejšiu kultúrnu akomodáciu lebo sami sú aktérmi v aspoň dvoch kultúrach.

Pojem bilingvizmus/dvojjazyčnosť nie je jednoznačný, a ako sme už uvádzali, v lingvistickom zmysle označuje schopnosť jedinca paralelne vedieť používať dva jazyky. Bilingvizmus je zložitý jav všeobecne stanovený ako schopnosť osoby alebo jazykovej komunity, aktívne používať dva jazyky (hovoriť a písať). V literatúre môžeme nájsť mnoho definícií bilingvizmu, určujúc termín ako jazykový, psycholingvistický a sociolingvistický (Hamers – Blanc, 2000; Baker, 2006; Bialystok, 2006).

Väčšina autorov sa zhodujú, v tom, že je bilingvizmus multidimenzionálny jav, ktorý závisí od mnohých faktorov, akými sú rôzne sociálne faktory a od kultúrneho zázemia. Autori zaoberajúci sa bilingvizmom (Lewis, 1978; Baker – Jones, 1998; Edwards, 2006) zdôrazňujú rozdiel medzi individuálnym a sociálnym bilingvizmom.

Sociálny bilingvizmus je bilingvizmus osobitného jazykového spoločenstva, slúžiaceho sa dvoma jazykmi, zatiaľ čo individuálny bilingvizmus nutne neznamená znalosť dvoch jazykov, ale je to aj

učenie sa druhého jazyka za cieľom dosiahnuť dvojjazyčnosť. Existuje celý rad teórií a modelov bilingvizmu vyplývajúcich z rôznych prístupov a pohľadov. V prvom rade je potrebné rozlišovať simultánnu a sukcesívnu dvojjazyčnosť. Predpokladá sa, že hranica na rozlíšiť týchto dvoch foriem bilingvizmu je čas, kedy sa tie dva jazyky osvojujú. Dieťa, ktoré si od narodenia súčasne osvojuje dva jazyky (napr. matka hovorí jedným jazykom a otec iným) bude rozvíjať určitú formu simultánneho bilingvizmu a dieťa, ktoré sa po treťom roku začína učiť druhý jazyk, bude vyvíjať sukcesívnu formu bilingvizmu.

Práve preto je školstvo dôležité keď hovoríme všeobecne o bilingvizme a v našom prípade o slovensko-srbskom bilingvizme. Znalosť konkrétneho jazyka so sebou prináša aj prijatie jazykovej identity a preto je bilingvizmus ako sociálny jav dôležitý pre rozvoj medzikultúrnych hodnôt.

V prvých troch rokoch života sa získavajú základné jazykové zručnosti a kompetencie v materinskom jazyku. Nevyhnutné je teda rozlišovať, či si dieťa osvojuje jazyk od narodenia alebo po treťom roku. Bilingvizmus zahŕňajúci osvojovanie resp. učenie sa druhého jazyka v neskoršom veku (približne vo veku nad 10 rokov) sa líši od dvojjazyčnosti, ktorá sa vyvíja skôr. Takýto hovoriaci nikdy nemajú rovnaké kompetencie v druhom jazyku ako prvý³². To platí najmä pre formálne učenie sa cudzieho jazyka, ktorý je realizovaný v školách. Preto je žiaduce podporovať rozvoj bilingvizmu od útleho veku (Rohde, 2001).

Prijatie dvoch alebo (resp. viacerých jazykov) je užitočné, pretože deti majú väčšiu schopnosť komunikovať s ľuďmi, a prijímajú početné mimojazykové hodnoty³³ (Previšić, 1997). V tomto zmysle,

---

³² Napr. slovná zásoba nie je taká bohatá, alebo nie sú dostatočne kompetentní keď ide o fonetické vlastnosti, akými je napr. prízvuk atď.

³³ Napr. história niektorých národov, kultúr, náboženských charakteristík, sociálne podmienky a ďalšie.

bilingvizmus môže byť vnímaný ako východiskový bod pre rozvoj medzikultúrnych hodnôt.

Z pedagogického hľadiska, dôležité je skúmať bilingvizmus pre zistenie možných modelov dvojjazyčného vzdelávania. Vo svete existuje mnoho modelov³⁴ dvojjazyčného vzdelávania, ktoré závisí predovšetkým od demografických a politických podmienok určitej krajiny, ale aj od kultúrnych postojov väčšinovej populácie k iným jazykom. Ktoré modely budú použité v konkrétnom štáte, stanovuje sa na úrovni štátnej politiky o vzdelávaní. Keď hovoríme o modeloch dvojjazyčného vzdelávania všeobecne sa tým myslí na formy organizovania výučby v menšinových jazykoch.

Pri vzdelávaní príslušníkov národnostných menšín (vzdelávanie v menšinových jazykoch) existujú rozdiely v sociálnom postavení majoritného a minoritného jazyka. Baker (2007) uvádza tri základné modely dvojjazyčného vzdelávania, ktoré sa uplatňujú vo svete a viac alebo menej sa od seba líšia hlavne keď ide o očakávania jazykových východísk. Prvý model je *Monolingual forms of education for bilinguals* (Jednojazyčné formy vzdelávania bilingvistov) a odkazuje na asimiláciu študentov z menšinových jazykových komunit, čiže ich vzdelanie vo väčšinovom jazyku.

Druhý model dvojjazyčného vzdelávania je podľa Bakera *Weak forms of bilingual education for bilinguals* (slabé formy dvojjazyčného vzdelávania pre bilingvistov) a je to vzdelávanie študentov z menšinových jazykových komunit v ich materinskom jazyku, až kým sa nestanú jazykovo dostatočne kompetentný, aby pokračovali vo svojom vzdelávaní v jazyku väčšiny. Tretí model dvojjazyčného vzdelávania s názvom *Strong forms of bilingual education for bilinguals* (silné formy dvojjazyčného vzdelávania pre bilingvistov).

---

³⁴ Autor Mickey (1970) určil aspoň 90 rôznych modelov dvojjazyčného vzdelávania (pozri Baker, 2007)

Tretí model má mnoho podtypov, ale pre všetky je charakteristická rovnosť menšinového a väčšinového jazyka. Organizácia dvojazyčného vzdelávania závisí predovšetkým od učebných plánov a programov ako aj od plánov a programov dvojazyčného vzdelávania. Veľmi je dôležité, ktoré bilingválne vzdelávanie sa bude uplatňovať.

6.2. Slovenské menšinové školstvo vo Vojvodine

Školstvo je bezpochyby jednou z najzávažnejších oblastí v ľudskom živote. Keď ide o školenie v materinskom jazyku, význam tejto kultúrnej činnosti znásobuje sa v oblastiach osídlených rôznymi etnickými skupinami. Okrem základného účelu, vzdelávanie a výchova, čiže školenie v materinskom jazyku má osobitnú, veľmi dôležitú úlohu. Ide tu o boj o zachovanie etnickej identity, o zachovanie jazyka jednej menšiny.

Búrlivé historické udalosti od najstarších čias dodnes prispeli k pestrej národnostnej štruktúre Vojvodiny. Vďaka národnostnej heterogénnosti a disperzite, viacjazykovosť a bilingvizmus, príp. multilingvizmus sú dôvodom na to, aby sa tu vyskytovalo aj menšinové školstvo pre najpočetnejšie menšinové etniká. Školstvo ako veľmi dôležitá oblasť v ľudskom živote, a privilegium školiť sa v materčine má vo Vojvodine len srbský národ a niekoľko najpočetnejších menšín. Úplné základné školy, stredné školy a vyučovanie materinského jazyka na univerzitách majú z menšín Maďari, Slováci, Rumuni a Rusíni a vyučovanie materinského jazyka s prvkami národnej kultúry

(iba 2-3 hodiny týždenne) majú Rómovia a Chorváti (ktorí sa až po rozpade Juhoslávie stali menšinou).

Vo Vojvodine má slovenské školstvo bohatú tradíciu, o čom svedčí aj to, že si Slováci zachovali svoju identitu vyše 270 rokov. Kľúčovým faktorom pri zachovaní slovenskej národnej identity až po súčasnosť bola prítomnosť inteligencie (kňazi a učitelia) v slovenských obciach vo Vojvodine takmer od začiatku prisťahovania. O tomto Andrej Mráz hovorí „*Do ktorých slovenských krajov na Dolnej zemi najsystematickejšie cez desaťročia prichádzali učené ľudia zo starej vlasti, tie kraje ostali národne najzachovalejšie a najaktívnejšie... Nebyť tých desiatok vzdelaneckých rodín od konca 18. storočia do prvej svetovej vojny medzi vojvodinskými Slovákmi, pravdepodobne by totiž len bledá pamiatka na slovenských predkov ostala.*“ (Mráz, 2004, s. 57)

Vývin škôl takmer vo všetkých slovenských osadách na území Vojvodiny mal veľa spoločných alebo podobných črt (Sirácky, 2002). V evanjelických osadách bola dlho prítomná úloha cirkvi, resp. cirkevnej školy, za založenie ktorých bolo treba vynakladať nemalé úsilie.

Kamkoľvek Slováci prišli, všade si zakladali cirkev a školu. Často sa učiteľ volil aj pred farárom, najmä pred vydaním Tolerančného patentu Jozefa II. z roku 1781 (kým ešte evanjelické osady ani nemohli mať svojho farára). Napríklad Petrovčania, Selenčania a Hložančania mali skôr učiteľa ako farára. Pre nedostatočný počet farárov si niektoré zbory hneď po schválení patentu povyšovali bývalých učiteľov na kňazskú hodnosť. Takto získali prvých kňazov Pivničania, Selenčania a Lalit'ania. Okrem iných funkcií v cirkevnom, obecnom a školskom živote mal učiteľ dôležitú úlohu: prenášať znalosť písma na deti. Slovenské osady vo Vojvodine postupne hospodársky a počtom silneli. So zvyšovaním počtu obyvateľov potrebovali a pozývali si aj viac učiteľov, resp. kaplánov do väčších evanjelických zborov, a to neraz aj zo Slovenska.

K zachovaniu národnej identity od zakladania dedín až dodnes veľmi prispela evanjelická cirkev (ktorá bola spätá so školou, lebo v tom období všetky školy boli cirkevné a také aj zostali až do roku 1921, keď ich zoštátnili) a národne zmýšľajúci inteligenti, hlavne kňazi a učitelia. Do Báčky, Banátu a Srijemu sa okrem obyvateľstva evanjelického vierovyznania sťahovalo aj obyvateľstvo rímskokatolíckeho vierovyznania. Kozmopoliticky a latinsky orientovaná katolícka cirkev neusmerňovala Slovákov – katolíkov zakladať väčšie slovenské dediny s vlastnou obecnou a cirkevnou organizáciou a tak toto obyvateľstvo splynulo s inonárodným, asimilovalo sa. Predovšetkým sa pomadžarčovali, menšia časť sa pochorvátčila. Na druhej strane Slováci evanjelici vďaka cirkvi založenej na domácom jazykovom a národnom podklade nielenže sa udržali v inoetnickom prostredí, ale sa dokonca všestranne vyvíjali. V tomto období, v období začiatku gramotnosti vojvodinských Slovákov evanjelikov, bola domácim spisovným jazykom biblická čeština, ktorá predstavovala dôležitý znak existencie slovenského etnika v inorečovom prostredí a aj po uzákonení štúrovskej spisovnej slovenčiny zostala jazyk bohoslužieb, základných náboženských kníh a cirkevnej tlače. Prestala sa používať v cirkevnej agende až koncom 20. storočia.

6.3. História slovenského menšinového školstva vo Vojvodine

Slovenské školstvo na území Vojvodiny sa počas svojho vývinu, odlišovalo v jednotlivých oblastiach: Báčke, Banáte a Srieme. Najpriaznivejšie pomery boli v Báčke.³⁵

V Báčke (rovnako ako aj v Banáte a v Srieme) školstvo pred 1. svetovou vojnou spočívalo na cirkevných základoch. Do konca 19. storočia bola v Báčke vybudovaná široká sieť škôl. Po 1. svetovej vojne bolo uvedené dvojazyčné vyučovanie od 1. triedy. Od roku 1935 sa štátny (srbský resp. srbochorvátsky) jazyk vyučoval až od 3. triedy.

V Báčke ako dôležitý prelomový bod (zároveň aj pre celé slovenské školstvo vo Vojvodine) bolo založenie gymnázia v Petrovci roku 1919 keď boli otvorené dve triedy gymnázia. Práve toto priaznivo vplývalo na kultúru. Pomáhali tu aj styky so Slovenskom.

V nasledujúcej tabuľke uvádzame rok príchodu a rok založenia školy v jednotlivých osadách v Báčke.

osada	rok príchodu	rok založenia školy
Petrovec	1745	1770
Hložany	1756	1780
Kysáč	1773	1785
Kulpín	1746	1789
Laliť	1790	1790
Selenča	1758	1791
Pivnica	1790	1790
Bajša	1754	1800
Palanka	1792	1822

Tabuľka č. 3: Slovenské školy, ktoré boli založené v Báčke do konca 19. st. (podľa Svetoň 1943)

³⁵ napr. v školskom roku 1907/1908 mali Slováci 11 ľudových škôl, 32 učiteľov a všetci boli Slováci

V Srijeme na rozdiel od Báčky, boli školské pomery menej priaznivé. Veľký problém predstavoval nedostatok slovenských učiteľov ale aj slabá školská dochádzka. Napr. roku 1923 z 1156 školopovinných detí v Starej Pazove školu navštevovalo len 617 (53,4%).

V nasledujúcej tabuľke uvádzame rok príchodu a rok založenia školy v jednotlivých osadách v Srijeme.

osada	rok príchodu	rok založenia školy
Stará Pazova	1770	1879
Boľovce	1847	1879
Binguľa	1847	1879
Erdevík	1860	1890

Tabuľka č. 4: Slovenské školy, ktoré boli založené v Srijeme do konca 19. st. (podľa Svetoň 1943)

Ani v Banáte neboli školské pomery priaznivé. Veľký problém spôsoboval nedostatok slovenských učiteľov. Tak roku 1908 mali Slováci len 4 slovenské školy, na ktorých zo 17 učiteľov len 5 bolo Slovákov. Tu bola najväčšia preťaženosť učiteľov, lebo napr. roku 1939 na 1 učiteľa pripadalo až 90 žiakov. Napriek tomu sa snažili byť kultúrne vyspelí. Spolupracovali s Petrovcem a so Starou Pazovou. V Aradáci a v Padine si založili Čítací spolok a mali stále javisko, v Hajdušici si založili Slovenskú čítareň a v Kovačici Národný dom.

osada	rok príchodu	rok založenia školy
Aradáč	1789	1796
Kovačica	1802	1803
Padina	1806	1807
Jánošík	1823	1857
Vojlovica	1869	1870
Biele Blato	1883	1900

Tabuľka č. 5: Slovenské školy, ktoré boli založené v Srijeme do konca 19. storočia (podľa Svetoň 1943)

Sieť slovenských menšinových škôl bola ku koncu 19. storočia dobre vybudovaná. Andrej Mráz však konštatuje, že pred 1. svetovou vojnou sediaci nedôverovali príliš „učenosti“ a preto svoje deti nechceli dávať do škôl (Mráz 2004). Situácia sa zmenila hlavne po roku 1918 keď bolo otvorené slovenské gymnázium v Petrovci (v roku 1919/1920) najprv ako dvojtriedne: Triedy postupne pribúdali a v roku 1946/47 bolo zapísaných 700 žiakov. Na začiatku tam vyučovalo veľa neslovenských učiteľov.³⁶

Okrem problémov s učiteľmi, ďalší problém boli učebnice, lebo sa nemohli používať učebnice z vtedajšieho Československa, učivo sa prekladalo zo srbských učebníc, alebo sa látka zo všetkých predmetov diktovala.

V medzivojnovom období ešte stále pretrvávali problémy s nedostatkom slovenských učiteľov (pozrieť Tabuľka 6). Bednárík konštatuje, že vstupom do Juhoslávie postupne dochádzalo k zlepšovaniu podmienok, vzhľadom na to, že vznikala živná pôda pre kultúrny rozvoj menšín. To sa prejavilo najmä zvýšením počtu študentov a pedagógov na slovenských školách (Bednárík, 1964).

---

³⁶ V rôznych obdobiach bývali problémy s učiteľskými kádrami, obdobne bývali Slováci, ale nekvalifikovaní, obdobne to bývali kvalifikovaní Neslováci. V poslednej dobe sa situácia zmenila tak, že učitelia, ktorí vyučujú na slovenských školách musia mať zložený lektorát zo slovenčiny.

Osada	Rok založ. školy	1932			1939		
		Počet žiakov	Počet všetkých učiteľov	Počet slov. učiteľov	Počet žiakov	Počet všetkých učiteľov	Počet slov. učiteľov
Nový Sad	1875	122	2	1	88	2	1
Bajša	1800	120	2	1	89	2	2
Lalič	1790	164	3	3	128	4	3
Kulpín	1789	244	4	4	466	8	5
Pivnica	1791	127	6	6	502	9	7
Silbaš	1818	182	3	3	217	3	3
Kysáč	1785	454	10	9	604	10	9
Petrovec	1770	764	15	15	810	16	17
Palanka	1822	65	1	1	64	1	1
Hložany	1780	312	7	5	315	6	6
Selenča	1791	350	8	7	518	8	6
Stará Pazova	1791	848	17	11	834	16	12
Boľovce	1879	214	3	2	170	3	2
Binguľa	1888	73	2	1	79	2	2
Erdevík	1890	106	2	1	113	2	2
Šíd	1920	98	1	0	48	2	1
Dobanovce	1931	58	1	1	54	1	0
Lug	1920	73	2	0	70	2	1
Slan. Vinohrady	1909	58	1	1	48	1	1
Kovačica	1803	580	9	5	721	11	6
Jánošík	1857	139	2	2	177	2	2
Padina	187	501	10	8	587	10	7
Aradáč	1796	85	5	4	256	4	4
Biele Blato	1900	111	2	2	98	2	0
Vojlovica	1870	181	2	2	161	2	2
Pot. Sv. Mikuláš (Ostojićevo)	1886	48	1	1	67	1	1
Hajdušica	1810	128	2	2	111	2	2

*Tabuľka č. 6: Stav slovenského školstva vo Vojvodine v rokoch 1932 a 1939
(Podľa Svetoň 1943)*

6.4. Súčasný stav slovenského menšinového školstva vo Vojvodine

Človek by sa mal vzdelávať v jazyku, ktorý mu je najbližší, a to je materinský jazyk. Slováci vo Vojvodine si vďaka vzdelávaniu v materčine vo veľkej miere zachovali národnú identitu. Preto by bolo žiaduce, aby štát aj naďalej podporoval národnostné školstvo, lebo človek najlepšie chápe veci a pojmy, keď ich vníma v jazyku, ktorý mu je najbližší – v materčine. Okrem toho, deti sa na školách učia spisovný slovenský jazyk a vzhľadom na potrebu poznať štátny jazyk (jazyk väčšinového národa) učia sa aj srbčinu (už od materskej školy). Vďaka dobrej odbornej príprave príslušníci národností ovládajú srbský jazyk a používajú ho v bežnej praxi. Niektoré deti, najmä tie z rurálnych prostredí, kde Slováci tvoria väčšinu, sa až v materských školách stretávajú so srbčinou intenzívnejšie. Práve tu sa začína vyvíjať a podporovať slovensko-srbský bilingvizmus.

Vzdelávanie v materčine vo veľkej miere prispelo k zachovaniu národnej identity. Preto je potrebné aj naďalej podporovať ho a rozvíjať, lebo človek najlepšie chápe veci a pojmy, keď ich vníma v jazyku, ktorý mu je najbližší – v materčine.

Existuje niekoľko dôvodov, prečo sa rodičia rozhodujú zapísať dieťa do srbskej triedy, napriek tomu, že existuje možnosť školenia v materčine. Ide tu najmä o prostredia, kde príslušníci menšiny tvoria nepatrné percento vzhľadom na väčšinový národ. Často to bývajú deti zo zmiešaných manželstiev. A rodičia to často zdôvodňujú tým, že deťom bude ľahšie pokračovať v školení na strednej škole, že sa ľahšie zamestnajú, že kádre vyučujúce po slovensky nie sú dostatočne odborné, že deti majú do týždňa viac vyučovacích hodín ako srbské deti (okrem materinského jazyka je povinná aj srbčina), že je malá konkurencia v triedach (priemerne býva 20 detí v slovenských triedach, ale existujú

aj kombinované triedy 1. a 3. ročník, 2. a 4. napr. v Bielom Blate, lebo v jednom ročníku je po 5-6 detí). Podľa rodičov deťom veľmi sťažuje situáciu aj to, že vo vyšších ročníkoch sa školia v srbčine. Keď ide o slovenčinu ako voliteľný predmet, rodičia si ho pre svoje deti zväčša nevolia, lebo je to údajne pre ne záťaž a preto si radšej volia nejaké iné voliteľné predmety, napr. cudzie jazyky.

6.4.1. Slovenské materské školy vo Vojvodine

Slovenské deti vo Vojvodine majú možnosť takmer v úplnosti ukončiť všetky stupne vzdelávania v materčine. Existujú materské školy (do materských škôl chodia deti 3- až 7-ročné) s vyučovacím jazykom slovenským, najmä v prostrediach, kde je dostatok slovenských detí. V prostrediach, kde je menej detí a kde žije viacej etnických skupín, sú skupiny dvojjazykové, slovensko-srbské, a tam, kde je slovenských detí veľmi málo (najmä v mestách), deti chodia do srbských materských škôl.

Materské školy zohrávajú veľkú úlohu v pestovaní slovenčiny. Kádre pre ne zabezpečuje hlavne Pedagogická akadémia v Novom Sade, kde študenti v súčasnosti majú zorganizované vyučovanie slovenského jazyka a slovenskej literatúru. Učebné pomôcky pre materské školy tlačí Ústav pre vydávanie učebníc z Belehradu (Oddelenie v Novom Sade).

Prvé materské školy s vyučovacím jazykom slovenským sa uvádzajú od roku 1956.³⁷

Podľa aktuálnych údajov v školskom roku 2013/2014 (Levárska, 2003, s. 147-152) v pätnástich predškolských zariadeniach sa výučba konala po slovensky. V Báčke v ôsmich (Petrovec, Hložany, Kulpín, Kysáč, Silbaš, Lalit', Selenča a Pivnica), v Banáte v piatich (Kovačica, Padina, Aradáč, Jánošík a Biele Blato) a v Srieme v dvoch materských školách (v Starej Pazove a Lugu). Keď ide o vyučovacie jazyky, štruktúra je nasledujúca: slovenčina je jediný vyučovací jazyk v piatich osadách (Petrovec, Hložany, Padina, Jánošík a Lug), dominantný vyučovací jazyk je v štyroch osadách (v Kulpíne, Kysáči, Pivnici a v Kovačici) a slovenské triedy existujú aj v ďalších troch osadách, pričom je tam dominantný jazyk srbčina (v Silbaši, Aradáči a v Starej Pazove). Bilingválna slovensko-srbská trieda je v Laliti a až trojrečová trieda v

---

³⁷ Nazývali sa bežne „oboda“, „úvoda“, „zábava“, „škôlka“ a pod.

Bielom Blate (slovensko-maďarsko-srbská). Potom, ako uvádza Levárska, sú aj srbské triedy, v ktorých sú zahrnuté aj slovenské deti vo Vojlovici, Slankamenských Vinohradoch, Hajdušici, Erdevíku, Binguli, Lube, Šíde, Boľovciach, Dobanovciach a v Novom Sade (Levárska, 2003).

V školskom roku 2013/2014 úhrnne bolo 45 tried. Počet detí vo veku 1 až 7 rokov bolo 911³⁸, ktoré malo na starosti 80 učiteliek, 9 zdravotných sestier a 4 praktikantky. V ďalšej tabuľke (č. 7) uvádzame počet tried v každej osade, počet slovenských detí zapísaných do týchto materských škôl, ako i počet pedagógov, pracujúcich s týmito deťmi.

osada	počet tried	počet slovenských deti	počet pedagógov vyučujúcich po slovensky
Petrovec	6 celodenné 1 poldenná 2 jasličkové	232	14 + 4 zdrav. sestry
Kulpín	1 celodenná 2 poldenné	58	5+1 prakt.
Hložany	1 celodenná 1 poldenná	52	3
Kovačica	2 celodenné 2 poldenné 1 jasličková	90	11
Padina	1 celodenná 3 poldenné	85	6
Stará Pazova	3 celodenné 1 jasličková	89	11 + 2 zdrav. sestry
Selenča	4 celodenné 1 jasličková	57	7 + 1 zdrav. sestra
Kysáč	5 celodenné 1 jasličková	150	13 + 2 zdrav. sestry
Lug	1 poldenná	16	1 + 1 prakt.
Jánošík	1 poldenná	9	1 + 2 prakt.
Pivnica	1 celodenná 1 poldenná	44	5
Aradáč	1 poldenná	13	1
Laliť	1 poldenná (dvojrečová)	7	1
Silbaš	1 poldenná	9	1

Tabuľka č. 7: Stav v materských školách s vyučovacím jazykom slovenským v školskom roku 2013/2014 (podľa Levárska, 2003, s. 150)

³⁸ V tomto počte neboli zahrnuté deti hovoriace po slovensky v skupinách s vyučovacím jazykom srbským.

Slovenské učiteľky z materských škôl sa združili do *Združenia vychovávateľov osvetových pracovníkov Slovákov Vojvodiny*³⁹, ktorého poslanie a ciele sú okrem iného pestovať slovenský jazyk, kultúru a tradície Slovákov u najmladších generácií a zahŕňať čím väčší počet detí predškolskou výchovou v materinskom jazyku.

V minulosti sa v materských školách organizovali rôzne projekty, akými bol napr. *Inštitucionálne vzdelávanie detí vo viackultúrnom prostredí*, ktorého realizáciu mali na starosti Melanija Mikešová, Jaroslav Turčan a iní. Oni uvádzajú, že je jazyk v predškolskom vzdelávaní a výchove nevyhnutný prostriedok, a predovšetkým skúmali a podporovali bilingvizmus u detí predškolského veku. Výsledky svojich výskumov v predškolských ustanovizniach Melanija Mikešová prezentovala vo svojich príspevkoch a knihách (Mikeš, 1996, 2000, 2001, 2003, 2008). Jaroslav Turčan najprv s Melanijou Mikešovou skúmal bilingvizmus (Turčan – Mikeš, 1996) a potom samostatne skúmal u detí aj slovensko-srbský bilingvizmus (Turčan, 1999).

Mikešová dokazuje, že viacjazykové prostredie umožňuje deťom osvojiť si spôsoby komunikácie, odlišné od tých, ktoré si osvojujú deti v jednojazykovom prostredí. Tak sú aj slovenské deti u ktorých sa podporuje a vyvíja slovensko-srbský bilingvizmus otvorené voči vplyvom iných kultúr, a vo Vojvodine majú základy pre interkultúrne nažívanie a komunikáciu. V takomto prostredí sa deti učia multikulturalizmu ale si aj uvedomujú vlastnú jedinečnosť, a sú tolerantné k iným a inakším.

V projekte, ktorý viedla Melanija Mikešová v procese socializácie si deti osvojujú rozličné vzory správania, príznačné pre kultúru prostredia, v ktorom vyrastajú. Spôsoby komunikácie v materinskom a nematerinskom jazyku sú veľmi dôležité a tak sa v rámci projektu navrhovali druhy aktivít a metodické postupy, stimulujúce a motivujúce deti, aby v súlade

---

³⁹ Združenie má aj svoju stránku, na ktorej informuje o všetkých svojich aktivitách a projektoch. Stránka je: <http://www.zvopsv.rs/>

so svojimi potrebami a stupňom kognitívneho rozvoja úspešne komunikovali tak v materinskom ako i v nematerinskom jazyku (Mikeš, 1996).

Tento projekt prispel k propagácii bilingvizmu u predškolákov a zmenil prístup výchovno-vzdelávacej činnosti tak, že: *„aktivity na rozvoji materinského a nematerinského jazyka sú tematicky viazané; jazyk sa deťom prezentuje v komunikatívnych situáciách hravého typu; jazyk sa používa v dvojsmerných interakciách detí a učiteľa; aktivity sú dynamické, deti pohybom sledujú hovorenú aktivitu, ktorej spôsob učiteľ často mení.“* (Levárska 2003, s. 149)

Slovensko-srbský bilingvizmus je u detí predškolského veku na rozličných stupňoch, a práve tu sa u jednotlivých začína (najmä u detí v čisto slovenských prostrediach, ktoré niekedy po príchod do škôlky nemali kontakt so srbčinou). Deti sú tu z hľadiska ovládania jazyka na rozličnej úrovni a slovensko-srbský bilingvizmus treba správne usmerňovať. Na ochranu materinského jazyka, zároveň s poznaním majoritného jazyka – srbčiny, okrem legislatívy (ktorá je základom) potrebné je mať uvedomelých rodičov a pedagógov ovládajúcich oba jazyky na vysokej úrovni.

6.4.2. Základné školy s vyučovacím jazykom slovenským

Podľa *Zákona o základoch systému vzdelávania a výchovy*⁴⁰ (článok 9 odsek 2) sa pre predstaviteľov národnostných spoločenstiev vzdelávanie uskutočňuje v materinskom jazyku. Používanie jazyka je v tomto istom zákone regulované článkom 5. Pre príslušníkov národnostných spoločenstiev sa výchovno-vzdelávacia činnosť koná v materinskom jazyku resp. dvojjazyčne v prípade, že sa tak vyjadri 50% rodičov.

Školenie v materčine môže byť rozličné. Keď ide o slovenskú menšinu vo Vojvodine, jej príslušníci sa počas povinného základného školenia (deti sa zapisujú do škôl sedemročné) môžu počas všetkých osem ročníkov školiť v materčine. Druhá možnosť je, že školenie v materčine sa koná iba v nižších ročníkoch (1–4) a pokračuje sa v školení v srbčine. Tretia možnosť je (prevažne to tak býva v mestách), že deti majú voliteľný predmet slovenský jazyk s prvkami národnej kultúry (iba 2 hodiny týždenne) a školia sa v srbčine. Podľa údajov vojvodinských školských úradov triedy s vyučovacím jazykom slovenským v rámci povinnej dochádzky navštevuje okolo 75% Slovákov a každý štvrtý žiak viac-menej z objektívnych dôvodov absolvuje základnú školu po srbsky (podľa Vujić 2011). Najlepšia situácia je v Báčke vzhľadom na sústredenosť Slovákov v jej južnej časti, neďaleko Nového Sadu. Od 1. po 8. ročník sú zastúpené slovenské triedy v Petrovci, v Kysáči, v Kulpíne, v Hložanoch, v Pivnici a v Selenči. V Banáte okrem silných slovenských komúnit Kovačice a Padiny aj základná škola v Jánošíku má slovenské triedy od 1. po 8. ročník. V Srijeme existuje základná škola s vyučovacím jazykom slovenským len v Starej Pazove, kým na základnej škole v Erdevíku sú slovenské triedy len od 1. po 4. ročník. Potom deti pokračujú v školení

---

⁴⁰ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja na:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

v srbčine. Podľa údajov vojvodinských školských úradov do tried s vyučovacím jazykom slovenským v rámci povinnej dochádzky chodí okolo 75% Slovákov a každý štvrtý žiak viac-menej z objektívnych dôvodov absolvuje základnú školu po srbsky. V školskom roku 2003/2004 z celkového počtu 4502 žiakov Slovákov vyučovanie v materčine sledovalo 3272 žiakov, čiže 72,68% a po srbsky 1230 žiakov. V školskom roku 2013/2014 v 12 školách a v 113 triedach 2149 žiakov sledovalo vyučovanie po slovensky⁴¹. Ako vidno, za posledné desaťročie sa počet žiakov značne zmenšil.

V spomenutých 10 obciach aj naďalej budú existovať slovenské triedy vo všetkých ročníkoch, ale školské úrady sa budú musieť angažovať, aby sa Slováci mohli školiť v materčine celých osem rokov aj v takých dedinách, ako sú napr. Aradáč, Laliť, Erdevík. Problém spočíva v malom počte žiakov, formujú sa na prvom stupni aj kombinované slovenské triedy, ale vo vyšších ročníkoch výuka prebieha výlučne po srbsky, resp. majú iba materinský jazyk slovenčinu (napr. Aradáč) a ostatné predmety sledujú v srbčine. Často žiaci zo zmiešaných manželstiev chodia do srbských tried, aj keď sa majú možnosť vyučovať po slovensky.

Počet Slovákov v Palanke a v Novom Sade je podľa údajov zo súpisu z roku 2012⁴² pomerne veľký (1055, resp. 1954), ale vzhľadom na ich rozptyl a na vekovú štruktúru sa zatiaľ nepodarilo utvoriť slovenské triedy na úrovni mesta. Predmet *Slovenský jazyk s prvkami národnej kultúry* iba čiastočne uspokojuje požiadavky pestovania identity, ale má status nepovinného voliteľného predmetu. Na hodiny slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry niekedy chodievajú aj Srbi v zmiešaných slovensko-srbských osadách, alebo aj v osadách kde Slováci tvoria väčšinu (napr. Pivnica, Kovačica). V školskom roku 2013/2014 tento predmet navštevovalo 677 žiakov.

---

⁴¹Statistički godišnjak 2015

⁴²Popis 2013

Už dlhšie sa v základných školách, v ktorých sa výuka koná v menšinových jazykoch, zjavujú aj kádrové problémy. V nižších ročníkoch je situácia dobrá – učitelia ovládajú slovenčinu, ktorá je ich materinský jazyk, a majú aj primeranú jazykovú prípravu. Vo vyšších ročníkoch učitelia a profesori jednotlivých predmetov sú odborne uschopnení, ale v nejednom prípade im chýba jazyková kompetencia. (Školské zákony umožňujú vyučovať na 2. stupni aj odborníkom, ktorí nevedia po slovensky, ak si škola nenájde kandidáta so znalosťou slovenčiny.) V poslednej dobe učitelia musia mať zložený lektorát zo slovenčiny.⁴³ Takéto problémy sa zjavujú tak na základných školách, ako aj v gymnáziách. Najväčší problém je v nedostatku profesorov najmä pre predmety, ktoré sú veľmi dôležité pre pokračovanie školenia (matematika, fyzika, biológia, chémia...). Preto sa stáva, že v niektorých školách sa v materčine vyučuje iba niekoľko predmetov (alarmantná situácia je predovšetkým v Aradáči).

Učebnice pre menšinové školy vydáva Ústav pre vydávanie učebníc. Na úrovni základnej školy existujú pre všetky predmety. Prevažne sa prekladajú zo srbčiny (a je to problém, lebo deti v menšinových triedach dostávajú nové učebnice o rok-dva neskôr ako tie v srbských), a iba pre niektoré predmety (dejepis, hudobná výchova) existujú dodatky týkajúce sa kultúry menšiny. Učebnice pre slovenský jazyk a čítanky pripravujú odborníci z radov slovenskej vojvodinskej inteligencie (univerzitní profesori a profesori a učitelia na základných školách).

---

⁴³ Táto odborná skúška z jazyka sa skladá pred komisiou na Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty v Novom Sade

6.4.3. Školenie po slovensky na stredných školách

Po ukončení základného školenia Slováci majú možnosť pokračovať v školení v materčine na gymnáziách v Petrovci a v Kovačici, alebo v Strednej zdravotníckej škole v Novom Sade.

Najvýznamnejšou stredoškolskou inštitúciou je *Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom* v Petrovci, ktoré nepretržite pracuje od roku 1919 a je najstarším slovenským gymnáziom mimo hraníc Slovenskej republiky. Doteraz sa v ňom vyškolilo vyše 3000 maturantov. V rámci neho pôsobila učiteľská škola (ako stredná škola) v rokoch 1947-1966, s 216 absolventmi, ktorí takisto prispeli k zachovaniu národnej identity tunajších Slovákov. V rokoch 1975-1990 gymnáziá boli zrušené a od školského roku 1990/91 ich znovu uviedli. K zvýšeniu počtu žiakov Slovákov na petrovskom gymnáziu prispel aj novovybudovaný žiacky domov. Tak napríklad Slováci zo Sriemu, ktorí doteraz obyčajne pokračovali v školení v srbčine, prichádzajú do Petrovca, hoci mali napríklad od 5. po 8. ročník výuku v srbčine (ako napr. žiaci z Erdevíka). Kompletná výuka sa tu koná v slovenčine a každoročne bývajú po dve slovenské triedy, resp. tri a jedna, alebo dve srbské.

V Kovačici pôsobí *Gymnázium Mihajla Pupina*, kde sa od roku 1975 vyučuje aj po slovensky. V každom ročníku tu mávajú aj po jednu slovenskú triedu. Situácia s kádrmi je tu horšia, výuka nie je úplne krytá v slovenčine. Niektoré predmety sa vyučujú v srbčine.

Na gymnáziu v strednej ekonomickej škole v Starej Pazove (kde žije 7000 Slovákov) existuje len srbské triedy a žiaci Slováci navštevujú fakultatívne hodiny slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry.

V školskom roku 2003/2004 342 žiakov sledovalo výuku v slovenčine v 13 triedach. Z celkového počtu 1657 Slovákov stredoškolákov iba 20,04% sa školilo po slovensky a iní si zvolili školy

s vyučovacím jazykom srbským. Ide vlastne aj o to, že Slováci si často volia stredné odborné školy. Pomerne veľký počet dievčat navštevuje napr. strednú zdravotnícku školu a preto tu existovali reálne možnosti, aby sa od školského roku 2013/2014 bola otvorená jedna slovenská trieda. Podobne je to, aj keď ide o strednú poľnohospodársku školu (Slováci vo Vojvodine sa prevažne zaoberajú poľnohospodárstvom), ale zatiaľ slovenská trieda nebola otvorená. Podľa štatistických údajov⁴⁴ v školskom roku 2013/2014 v troch stredných školách v 16 triedach 392 žiakov sledovalo výuku po slovensky. Ako vidno, v porovnaní so školským rokom 2003/2004 nevidujem menší počet žiakov.

Keď ide o učebnice pre gymnázia, situácia je rovnaká ako aj keď ide o učebnice pre základné školy. Učebnice sa prekladajú, rovnako ako pre základné školy. Gramatiky pre gymnázia zo slovenského jazyka zostavila Mária Myjavcová (Myjavcová 2005, 2006, 2009), v ktorých sa vo veľkej miere venovala aj slovensko-srbskému bilingvizmu a vplyvu srbčiny na slovenčinu. V predchádzajúcich obdobiach situácia bola omnoho horšia, lebo napriek tomu, že sa vyučovanie konalo v slovenčine, žiaci sa učili zo srbských učebníc a odpovedali po slovensky.

---

⁴⁴Statistički godišnjak 2015

6.3.4. Vysoké školy s vyučovacím jazykom slovenským

Aj na vysokých školách existuje výuka po slovensky. Slováci môžu získať školením sa v slovenčine až vysokoškolský diplom. V rokoch 1984-1993 na petrovskom gymnáziu pôsobila ako vysunutá vyššia škola *pedagogická akadémia*, ktorá pripravovala kádre pre nižšie ročníky základnej školy. Od roku 1993 mala vysunuté slovenské oddelenie v Petrovci *Učiteľská (pedagogická) fakulta* v Sombore. V súčasnosti výuka po slovensky neexistuje, ale na *Vysokej škole odborových štúdií pre vzdelávania vychovávateľov* si žiaci Slováci môžu voľiť predmety slovenský jazyk a slovenská literatúra. Študijná skupina slovenský jazyk a literatúra na *Filozofickej fakulte* v Novom Sade vznikla roku 1961⁴⁵. Vysokoškolské štúdium slovenského jazyka a literatúry v Novom Sade skončilo dodnes vyše 100 študentov, ktorí si našli rozličné zamestnania a prispievajú k zveľaďovaniu kultúrneho života slovenskej národnosti vo Vojvodine: pôsobia na základných a stredných školách, ako novinári a jazykoví redaktori, ako odborníci vo vydavateľstvách, v knižniciach, v domoch kultúry a pod. a práve oni zveľaďujú a zachovávajú slovenský jazyk.

---

⁴⁵ Viac o tomto pozrite' v publikácii *50 rokov vysokoškolskej slovakistiky v Novom Sade (1961-2011). 60 rokov Filozofickej fakulty v Novom Sade (1954-2014) / 50 година високошколске словакистике у Новом Саду (1961-2011). 60 година Филозофског факултета у Новом Саду (1954-2014)*

6.5. Súvaha

Vzdelávanie na území Vojvodiny má bohatú tradíciu. Väčšina žiakov končí základnú školu v materinskom jazyku všade tam, kde na to existujú podmienky. Vzdelávanie v materčine vo veľkej miere prispelo k zachovaniu národnej identity. Preto je potrebné aj naďalej podporovať ho a rozvíjať. V škole sa Slováci učia spisovný jazyk a je to podstatné, lebo v komunikácii v rodine a so známymi najčastejšie komunikujú nárečím, alebo bežnou hovorenou slovenčinou (v ktorej je evidentný vplyv srbčiny, interferenčné javy) a učenie sa spisovnej slovenčiny im umožňuje komunikáciu so Slovákmi aj mimo územia Vojvodiny. V škole existujú optimálne podmienky na podporu slovensko-srbského bilingvizmu. Okrem materinského jazyka (slovenčiny) žiaci majú povinné hodiny srbčiny.

Učebnice a príručky pre menšinové školy (materské, základné a stredné) vydáva Ústav pre učebnice z Belehradu (slovenská redakcia v Novom Sade) – jednak pôvodné, jednak prekladové, vďaka čomu sa v mnohých školách vyučujú po slovensky všetky predmety.

7.

**JAZYK A IDENTITA
SLOVENSKO-SRBSKÝCH
BILINGVISTOV**

Jedným z hlavných znakov etnicity je jazyk. Avšak na zachovanie identity nie je jazyk absolútnym meradlom etnika (napr. etnické skupiny v SŠA, alebo aj Íri, v živote ktorých írština má skôr symbolickú rolu v každodennom živote). Keď hovoríme o prihlasovaní sa k určitej etnickej skupine, v praxi znalosť príslušného jazyka teoreticky nie je nutná. V skutočnosti jazyk vždy hral a hrá vo väčšine prípadov mimoriadne silnú rolu. Tak je to u vojvodinských Slovákov, u ktorých bol jazyk ešte na začiatku veľmi dôležitý: „*Slubujeme ale sväte, že ostaneme na veky Slováci a poklad jazyka slovenského zachováme ako najdrahšiu sviatosť na vždy...*“ (Sirácky, 1996, s. 10). Jazyková asimilácia je jav starý ako aj samotná ľudská reč a dnes možno hovoriť o tom, že počet živých jazykov sa rýchlym tempom znižuje. Výskum jazyka vojvodinských Slovákov ako aj bilingvizmu je nevyhnutný predovšetkým pri rozpracovávaní etnickej problematiky, lebo bez jazyka sa etnicita a kultúra ani nedajú skúmať. V týchto súvislostiach sociálni a kultúrni antropológovia tvrdia „*pojmem kultúra ustálil ako generický termín pre všetky nebiologické stránky života. Čiže ako všetko to, čo musí človek vedieť, aby sa mohol stať platným členom spoločenstva, ku ktorému prináleží. Pri takomto prístupe sa do pojmu kultúra začleňuje aj jazyk, pričom vzťah medzi jazykom a kultúrou sa chápe ako relácia časti k celku*“ (Krupa, 1969, s. 194–195). Kultúra a jazyk sa posudzujú ako prvky toho istého systému.

Jazyk je spôsob prejavovania identity, lebo práve jazykom sa jedno spoločenstvo líši od susedného. Všetky hodnoty, obyčaje, zvyky, povery, piesne jednej spoločnosti sa najúčinnejšie prenášajú jazykom, a on je zároveň aj prvý vonkajší znak vzájomného rozlišovania príslušníkov toho spoločenstva.

Jazyky prispievajú k úplnosti ľudskej vedomosti, lebo rozličné jazykové spoločenstvá majú rozličné priority a žijú v rozličných ekosystémoch, takže sa aj v jazykoch, ktorými ony hovoria, skrývajú

nejaké informácie o svete, ktoré neexistujú v iných jazykoch. Za pomoci jazyka sa na svet pozeráme pod osobitným zorným uhlom, zvláštnym spôsobom, a tak si každý jazyk vytvára špecifickú víziu reality. Jazyk je kľúč a most do sveta. Keď nejaký jazyk zanikne, paralelne s ním zaniká aj konkrétny svet.

Aby jazyk fungoval, musí sa používať, byť aj dorozumievacím prostriedkom. História nás učila, že zánik jazyka najčastejšie (ak aj nie hneď, ale dosť rýchlo) znamená aj zánik národa, jeho kultúry, tradícií, jeho histórie, jeho identity.

Slováci vo Vojvodine sú najživotaschopnejšia slovenská enkláva mimo územia Slovenska. Materinský jazyk vojvodinských Slovákov je slovenčina, ktorú vo väčšej, alebo menšej miere ovládajú takmer všetci – najčastejšie iba nárečovú podobu. Spisovná slovenčina nie je u všetkých na rovnakej úrovni, a možno konštatovať, že za posledných rokov aj dosť upáda. Alebo, môžeme hovoriť o tom, že vývoj slovenčiny na Slovensku a vo Vojvodine ide trochu iným smerom. Podľa Dudka vo Vojvodine existuje *„enklávna a diasporálna slovenčina, rozvíjajúca sa ako diverzifikovaný jazyk s pluricentrickými charakteristikami v rámci verejných komunikačných sfér a interpersonálnej komunikácie a s výrazným citom pre diglosiu“* (Dudok M, 2008, s. 21).

Slováci vo Vojvodine sa najprv naučia slovenčinu a potom srbčinu, resp. sa oba jazyky učia zároveň. Prirodzene sa učia dva jazyky, na rozdiel od tých, ktorí žijú ako jazyková majorita, ktorí sa iné jazyky neučia prirodzene, ale umelo. Vojvodinskí Slováci sú prirodzení slovensko-srbskí bilingvisti ale často u nich dochádza aj k jazykovej interferencii.

Dôvod zániku jazyka je najčastejšie vývin iného jazyka, ktorý zanikajúci, umierajúci jazyk okráda o hovoriacich. To najčastejšie býva jazyk dominantnej kultúry, alebo jednoducho jazyk núkajúci viacej možností. Tak to býva v krajinách, kde štátny jazyk strieda menšinový

jazyk aj napriek tomu, že ten jazyk v niektorých krajinách môže byť aj úradný. Takáto situácia je napríklad vo Vojvodine, keď srbčina často v úradnom kontakte strieda menšinové jazyky (maďarčinu, slovenčinu, rusínčinu, rumunčinu...) napriek skutočnosti, že sú to úradné jazyky v tejto pokrajine.

Dnes metódy na zabúdanie napr. menšinového jazyka v inojazykovom štáte možno nie sú drastické, ale sú veľmi účinné. Často je to nátlak vzdelávacieho systému, vrstovníkov, médií, niekedy dokonca aj rodičov. Takéto prípady máme aj vo Vojvodine, keď ide o Slovákov žijúcich hlavne vo väčších mestách (Nový Sad, Báčska Palanka). Asimilácia je tu omnoho silnejšia a zachovanie jazykovej identity si vyžaduje oveľa väčšie úsilie, než je to na dedinách.

Slováci žijúci na dedinách, a hlavne tam, kde tvoria väčšinové obyvateľstvo, alebo ich je dostatočné množstvo, aby mali zabezpečené vyučovanie v materinskom jazyku a úradné používanie slovenčiny, to majú ľahšie. Zachovanie jazykovej identity v takýchto podmienkach takmer ani nie je otázne. Možno povedať, že vlastne treba obmedziť kultúrnu domináciu zo strany väčších kultúr a jazykov a tak sa ubrániť asimilácii. Práve v tom sú podmienky na zachovanie tak kultúrnej, ako i jazykovej identity mnohých menšín.

Jazyková identita vojvodinských Slovákov sa zachováva preto, že slovenčinu používajú v interpersonálnej komunikácii (v rodine, s priateľmi), v školách (úplne je rozvinutá školská sieť od predškolských ustanovizní cez základné školy, gymnázia po vysokoškolské ustanovizne), v spolkoch, divadlách, združeniach, vo verejnej správe, administratíve (slovenčina je jedným z úradných jazykov v 11 obciach a v meste Nový Sad), je tu aj vydavateľská činnosť po slovensky a vybudovaná bola aj vedeckovýskumná infraštruktúra, čiže okrem samotného používania, slovenčina sa tu aj skúma, študuje, analyzuje... Slovenčina sa používa všade, kde je to možné a na území Vojvodiny má takmer rovnaké možnosti

vývoja ako i majoritný jazyk – srbčina. Podmienky na udržanie a zachovanie jazykovej identity by mali byť dostatočne využité. Záleží to iba na tunajších Slovákoch.

O súčasných trendoch vo vývoji jazyka vo Vojvodine sa dnes hovorí viac ako inokedy, lebo evidujeme veľkú starostlivosť o zachovanie jazyka a snahu znemožniť asimiláciu. Otázke preventívnej lingvistiky sa venuje najmä Miroslav Dudok (Dudok M, 2006). Na vojvodinskú slovenčinu(okrem globálnych prvkov)v podmienkach bilingvizmu najviac vplýva geneticky príbuzný štátny jazyk – srbčina. V takýchto podmienkach je vplyv inojazyčných ekvivalentov silnejší. Keď hovoríme generálne o jazyku vojvodinských Slovákov, mohli by sme konštatovať, že je tu výrazná polarita vnútrojazykovej situácie. Netreba sa však na to pozerat' príliš kriticky. Lebo i tu, ako i všade vo svete, znalosť jazyka je individuálna. Na jednej strane máme používateľov slovenčiny, ktorí dobre ovládajú spisovnú normu, ale aj iné formy jazykového členenia. Na druhej strane máme príslušníkov, ktorí neovládajú ani spisovnú normu slovenčiny, ani iné formy jazykového členenia a preto môžeme hovoriť o tom, že smerujú k jazykovej asimilácii (aj na úrovni lexiky, aj na úrovni gramatiky).

Vzhľadom na uvedené, že je jazyk jedným z najdôležitejších prejavov identity vojvodinských Slovákov. Žiaduce by bolo spomalenie a zastavenie asimilácie, a to tak, aby sa podporoval vývin slovenského jazyka a kultúry aj na území Vojvodiny. Na zachovanie jazyka, často sú okrem politických, potrebné aj iné podmienky, o čom Miroslav Dudok hovorí: „*V sedemdesiatych rokoch minulého storočia v čase tzv. samosprávneho socializmu, keď formálne boli zabezpečené rozsiahle minoritné slobody a práva v kultúrnom a jazykovom zmysle, v slovenských rodinách prebiehali pomerne rozsiahle asimilačné procesy, lebo neboli dobudované potrebné socioekonomické podmienky.*“ (Dudok M, 2008, s. 73-74).

Z tohto všetkého môžeme uzavrieť, že Slováci vo Vojvodine majú všetky podmienky na zachovanie jazykovej identity a svojho jazyka, ale ako Mária Myjavcová konštatuje: „*Akosi stále viac nám konvenujú tie sprievodné atribúty našej etnicity. Tance, spevy, folklór, etnografia. Tu však ide v podstate o pohľad späť. Je však najvyšší čas obracať svoje zraky aj do budúcnosti*“ (Myjavcová, 2006, s. 125).

Z uvedeného uzavierame, že si Vojvodinskí Slováci vybudovali špecifickú identitu, na ktorú vplývali faktory balkánskej, juhoslovanskej a panónskej proveniencie, identitu odlišnú od Slovákov na Slovensku. Tunajší Slováci sa považujú za vojvodinských Slovákov, nijako nie za Srbov. Na takúto svojráznosť upozorňuje aj Ján Sirácky ohľadom skutočnosti, keď vojvodinskí Slováci emigrujú, oni za svoju vlasť nepovažujú Slovensko ale Vojvodinu (Sirácky, 2002, s. 16). Zaujímavé je, že práve títo Slováci si dlhšie zachovávajú slovenský jazyk a kultúru v porovnaní s prvou vlnou migrantov zo Slovenska. Tak Slováci reemigrovali napr. do Československa (asi 3000 ľudí sa presťahovalo po 2. svetovej vojne). Na Slovensku sa od roku 2000 pôvodom tunajší Slováci zorganizovali do Spolku Slovákov z Juhoslávie. Reemigrácia bola aj do Bulharska (asi 1000 osôb v roku 1959), Ameriky, Austrálie, Kanady, Nemecka atď. Na otázku prečo sa vojvodinskí Slováci tak dlho udržali a zachovali si identitu už vyše 270 rokov odpovedal Andrej Mráz. On, za úspešnosť považuje najmä to, že sem chodila slovenská inteligencia, ktorá tvrdo pracovala na zachovaní jazyka a kultúry (Mráz, 2004, s. 173) ako i to, že „*Tí zo zahraničia živelnejšie sú zainteresovaní o všetko, čo je naše. Netvrdím, že v ich nacionalite je všetko pozitívne, naopak, mentalita ľudí, ktorí nežijú vo vlastnom národnom prostredí, má mnoho patologických črt, ale k slovenskosti sa vinú živelnejšie a dramatickejšie, neraz aj sentimentálne a exaltovane, no tieto vlastnosti ťažko by bolo odsudzovať, treba ich chápať...*“ (Mráz, 2004, s. 39).

8.
SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY
SLOVENSKO-SRBSKÉHO
BILINGVIZMU

8.1. Slovenčina vo Vojvodine

Moderná vojvodinská slovenčina funguje v rôznych komunikačných sférach, vo verejnej a súkromnej komunikácii, v spisovnej aj nárečovej podobe. Je to jazyk, ktorý sa prirodzene stále vyvíja, nie izolovaný, stále je v kontakte s inými jazykmi. Vzhľadom na rozdielne okolnosti fungovania a vývoja v materskom a v menšinových prostrediach M. Dudok naznačuje možnosť hovoriť o modernej slovenčine ako o pluricentrickom jazyku (Dudok M, 2002b). Jazyky sa všeobecne chápu ako pluricentrické tj. vykazujúce viac zrovnoprávnených foriem tam, kde sú úradným a administratívnym jazykom viac nezávislých štátov. Podľa vonkajších kritérií slovenčina ako pluricentrický jazyk predstavuje dynamickú kategóriu (Dudok M, 2002b).

Okrem toho tento jazyk je potrebné doplniť aj vnútrojazykovými kritériami: *„ani enklávna slovenčina dnes nepredstavuje typickú enklávnu entitu zatvoreného charakteru, ale je to jazyk s vlastnými dynamickými textačnými a diskurzívnymi prejavmi. Ani tú sa ručičky „jazykového času“ nezastavili v nultej polohe“* (Dudok M, 2002b, s. 43). Táto pluricentrická koncepcia slovenčiny zahŕňa okrem nárečovej aj spisovnú a verejnú podobu slovenčiny. Ide o jazyk používaný v literatúre, publicistike, divadle, filme v odbornej komunikácii a smeruje k akceptácii špecifik slovenčiny v enklávových prostrediach. Vo vzťahu k formovaniu jazykovej identity a jazykovej kompetencie nositeľov enklávnej slovenčiny uplatňuje M. Dudok pojem „pulzačné vektory“ (Dudok M, 2004).

Jazyk v slovenských enklávach a diaspórach je nehomogénna entita a jeho vnímanie a jazykovú kompetenciu jeho nositeľov ovplyvňuje rad vektorov, ktoré je možné na abstraktnej úrovni charakterizovať ako isté jazykové univerzálie. Jeden zo základných pulzačných vektorov je rodina. V škole sa vždy netrvá na uvedomelom používaní funkčných štýlov (napr. niektorí učitelia komunikujú so žiakmi v nárečí) a aj inde, napr. kultúrnych

a folklórnych spolkoch, v cirkvi tiež býva používanie slovenčiny uvoľnenejšie. Tieto vektory nie sú nemenné a ustálené kategórie, ale sú to pulzačné vektory enklávnej slovenčiny, ktoré sa v danom čase a priestore aktivizujú alebo dočasne zamrznú. Pri formovaní jazykovej identity a jazykovej kompetencie enklávnych nositeľov sa tak tieto vektory prejavujú ako pulzujúca veličina, ktorú každý komunikant zužitkuje originálne. Pri jazykovej kultivácii je potrebné počítať s kompetenčnou kapacitou používateľa a procesy „zdola nahor“ považovať za právoplatné. Inštitucionalizovaným riadením jazyka možno podnecovať jazykové vedomie aj jazykové sebavedomie. V „pohľade zvonku“ je potrebný tolerantný prístup k enkláve zo strany novej krajiny, ale aj krajiny predkov. M. Dudok pluricentrický vývoj enklávnej slovenčiny vidí ako paralelný vývoj v rovnakom čase ale v inom spoločenskom priestore a otvára tak nové možnosti teoretického aj praktického pohľadu na slovenčinu v jej koexistencii s inými jazykmi v menšinovom prostredí.

8.2. Sociologické základy slovensko-srbského bilingvizmu

Slováci vo Vojvodine sa počas storočí formovali ako dvojazykové spoločenstvo, čiže bilingválne. Používajú striedavo slovenčinu a srbčinu ako alternatívne jazykové kódy, ale v niektorých prípadoch je ich jazyková kompetencia v materčine oslabená vplyvom mimozykových činiteľov. Tieto činitele určujú stupeň jazykovej kompetencie v danom jazyku. Bilingvizmus, čiže znalosť minoritného aj majoritného jazyka (slovenčiny a srbčiny) nemusí narušiť jednotlivé komponenty pôvodnej etnicity príslušníkov minority (znaky ich pôvodnej etnickej špecifickosti).

Jazykovú menšinu by sme mohli definovať ako jazyková komunita, ktorá má menej jazykových práv ako niektorá iná komunita, a ktorá používa aj iný jazyk (jazyk majority) v rámci toho istého štátneho útvaru. Srbčina sa všade používa ako úradný jazyk a ako sme už uviedli, dovolené je len paralelné používanie menšinových jazykov v jednotlivých jednotkách štátnej správy. Aj napriek tomu, že je slovenčina úradný jazyk a existuje možnosť používať ju napr. počas súdnych konaní, menšinoví príslušníci si môžu žiadať dvojazyčné tlačivá, osobné preukazy vzhľadom na to, že ako bilingvisti Slováci dobre ovládajú srbčinu, preto si na takýto druh komunikácie radšej volia majoritný jazyk. O tom Myjavcová konštatuje: „...*my sami sme v súčasnosti vari prišli k záveru, že načo sa tam vytrčať so slovenčinou, keď po srbsky aj tak každý Slovák dnes už rozumie.*“ (Myjavcová, 2006, s. 74-75)

V minoritnom vojvodinskom prostredí je slovensko-srbský bilingvizmus zastúpený prakticky vo všetkých individuálnych a kolektívnych podobách. Tento bilingvizmus, ako aj každý iný bilingvizmus charakterizuje procesualnosť. Je to nepretržitý prúd zmien v čase, a tak sa stav a charakter bilingvizmu menia v každej novej generácii príslušníkov minority. Intenzita, obsah a forma, ako aj kvantita a kvalita naznačenej procesualnosti fungujú v minoritnom prostredí

prostredníctvom mechanizmov spätých s tzv. etnickou subkultúrou. (Botík, 2011, s. 12)

Etnická subkultúra je produktom zmien v kultúrnom (aj jazykovom) uspošobení príslušníkov minority v určitom časovom rozpätí a vývinovom procese. Tieto zmeny predstavujú tri navzájom sa prekrývajúce kruhy: prvý reprezentuje kultúru jadra materského etnika, druhý kultúru vytvorenú príslušníkmi minority a tretí kultúru inoetnickej majoritnej spoločnosti. Kultúrne zmeny (vrátane jazykových) postupujú zhodne s princípmi jazykovej transferencie (interferencie), akulturácie a asimilácie. Proces prebieha od kultúry imigrantov cez etnickú subkultúru až k úplnej participácii na kultúre obklopujúcej majoritnej spoločnosti novej domoviny (Posern-Zieliński 1982, s. 53).

Slovensko-srbskými bilingvistami vo Vojvodine sú príslušníci slovenskej menšiny ako aj iné národy žijúce v osadách obývaných Slováckmi (ktorí si ako typickí Vojvodinčania vážia svojich susedov, a už od malička sa učia slovenčinu prostredníctvom hry a rozhovoru). Čiže slovensko-srbskými bilingvistami sú tak Slováci, ako i Neslováci. Slovenská jazyková spoločnosť vo Vojvodine má charakteristiky etnickej enklávy, ktorá nie je kompaktná, a ktorá sa veľmi dlho vyvíjala ako autonómna, zemepisne oddelená časť slovenského národa, existujúca v inojazykovom priestore. Aj napriek tomu, že sa Slováci spravidla usilovali vytvárať etnicky homogénne sídla, prevažná časť nich žije v etnicky zmiešaných lokalitách a regiónoch a tak sa musia navzájom stýkať aj s inými národmi, a v terajšej dobe je na kontakty *lingua communis* práve srbčina. Preto je bilingvizmus v živote príslušníkov minority – vojvodinských Slováckov nevyhnutný predpoklad ich adaptácie v inoetnickom prostredí.

Z uvedeného možno uzavrieť, že od príchodu po dnešnú dobu, sa jazykový vývin uberal od monolingvizmu v prvom (materinskom) jazyku k bilingvizmu. Ďalší proces by mal nasledovať byť bilingvizmus najprv so

silným prvým a slabým druhým jazykom, potom k bilingvizmu so slabým prvým a silným druhým jazykom a napokon opäť k monolingvizmu, avšak tentoraz v druhom (inoetnickom) jazyku (Skutnabb-Kangas 2000, s. 53).

Schematicky to vyzerá takto:

——→ ——→ ——→

J1 J1 j2 j1 J2 J2

1g 1g-ng 2g-ng 3,4g-ng

J₁ = jazyk prvý (materinský) a zároveň

silný

j₁ = jazyk prvý (materinský), ale slabý

J₂ = jazyk druhý (inoetnický) a zároveň

silný

j₂ = jazyk druhý (inoetnický), ale slabý

1g – 4g = prvá až štvrtá generácia

ng = bližšie neurčená generácia

Tento proces závisí od kompaktnosti či disperznosti usídlenia minority, od stupňa uchovávanania či porušovania etnickej endogamie pri výbere manželských partnerov, od jej začlenenia do agrárneho alebo urbánneho prostredia, ako aj od pôsobenia ďalších činiteľov naznačené procesy by sa mohli udiat' v priebehu dvoch-troch generácií (napríklad u vystaňovalcov zo Slovenska do priemyselných veľkomiest Severnej Ameriky), alebo v priebehu 7–8 generácií (napríklad v prostredí dolnozemskej Slovákov v Maďarsku), ale aj v priebehu viacerých desiatok generácií (Botík 2011, s. 14). Vojvodinskí Slováci podľa ekolingvistických bádání Dalibora Sokolovića (Sokolović, 2014) ešte majú podmienky na zachovanie a používanie tak materinského jazyka, ako i srbčiny.

Ak hovoríme o sociolingvistických aspektoch slovensko-srbského bilingvizmu, dôležité sú nasledujúce činitele. Slováci sa na Dolnú zem, do Vojvodiny začali sťahovať pred vyše 270 rokmi a založili si väčšie

alebo menšie jazykové ostrovy. V tom období ešte existoval priamy kontakt so Slovákami na Hornej zemi, lebo žili v rámci spoločného štátu Rakúsko-Uhorska. Situácia sa zmenila roku 1918, keď bola založená Juhoslávia, a keď sa Slováci stali integrálnou časťou juhoslovanskej spoločnosti národov a národností. Odvtedy, čiže takmer 100 rokov, fungujú v inom štáte ako samostatná etnická a jazyková menšina.⁴⁶ Keď hovoríme o jazyku, táto spoločnosť je intraregionálne, zemepisne vzdialené od materského jazykového spoločenstva a tvorí približne 3% celkového počtu obyvateľov Vojvodiny.

To znamená, že v začiatočnom štádiu etnická subkultúra (vojvodinskí Slováci prvej generácie) obsahovali v prevažnej miere prejavy kultúrneho imania materského etnika (na všetkých úsekoch každodenného života príslušníkov minority). Pri druhej a ďalších generáciách sa pri procesoch socializácie a inkulturácie príslušníkov minority podieľali rodinné prostredie s prejavmi pôvodnej kultúrnej výbavy ale i rôzne minoritné ustanovizne (cirkev, školy, spolky, tlač, médiá). Zároveň sa do života minority postupne začlenili aj ustanovizne majoritnej spoločnosti (škola, armáda, prostriedky hromadného informovania, zamestnávateľské podniky, atď.) Paralelným pôsobením bilingvizmu a majoritných a minoritných ustanovizní nadobúdajú príslušníci minority znalosť kódov k obidvom zúčastneným kultúrnym systémom. Takýto jav nezriedka vyúsťuje aj do dvojitej etnickej identity a v živote etnických minorít sa uplatňuje špecifický jav jazykovej a kultúrnej duality, ktorý spočíva na participovaní na dvoch etnických či národných kultúrach (Divičanová, 1999, s. 203).

Celkový spoločensko-politický rozvoj slovenskej menšiny vo Vojvodini súvisí aj s čoraz väčšou aktivitou Slovákov v hospodárskych, spoločenských, politických a kultúrnych procesoch tak vojvodinskej,

---

⁴⁶Pre odcudzenosť od materskej krajiny Slováci si museli vyvíjať samostatný kultúrny život. Preto si v roku 1919 na území Vojvodiny zakladajú rôzne kultúrne inštitúcie, prevažne v Petrovci (slovenské gymnázium, prvé mimo hraníc Slovenska, tlačiareň a iné).

ako i srbskej spoločnosti. To prispelo k čoraz väčšej diferenciacii, a z druhej strany k čoraz väčším zmenám v masmédiách a v kultúre. Zároveň sú väčšie potreby komunikovať v srbčine, čiže v štátnom jazyku, ktorý okrem iného má vo Vojvodine aj funkciu jazyka sprostredkovateľa.

8.3. Chronologizácia slovensko-srbského bilingvizmu

Slovensko-srbský bilingvizmus už Mária Myjavcová rozdelila do niekoľkých období (Myjavcová, 1995), ale Radmila Horáková podľa kultúrno-politických udalostí vo vojvodinskom jazykovom areáli, vplývajúcich na dynamiku vývoja slovensko-srbského bilingvizmu⁴⁷ určila 5 období (Horakova, 2002) k čomu Sokolović (2014) pridal ešte jednu etapu. S týmto rozdelením aj my súhlasíme. Tak môžeme povedať, že vojvodinskí Slováci mali svoju púť od kategórie Slováci v Rakúsko-Uhorsku, Slováci v Juhoslávii až po pomenovanie Slováci v Srbsku⁴⁸. Okrem takýchto meniacich sa pomenovaní, tunajší Slováci vždy boli dolnozemskí Slováci a vojvodinskí Slováci.

Vo vývine slovensko-srbského bilingvizmu podľa vonkajších dejín slovenského jazyka vo Vojvodine máme nasledujúcu chronologizáciu:

Fáza	Roky	
1.	1745 – 1919	život v rámci Rakúsko-Uhorska
2.	1919 – 1941	život v rámci Kráľovstva SChS
3.	1941 – 1977	boj proti fašizmu, SFRJ
4.	1977 – 1991	obdobie silnenia statusu, SFRJ
5.	1991 – 2002	obdobie spoločensko-politickej neistoty, SRJ
6.	2002 po súčasnosť	vývoj v rámci Srbskej Republiky

Tabuľka č. 8: Chronologizácia vonkajších dejín jazyka Slovákov vo Vojvodine

Pre jednotlivé fázy je príznačné: 1. fáza: 1745 – 1919 je obdobie spoločného života Slovákov v rámci Rakúsko-Uhorska, čiže v jednom štáte so Slovákami v materskej krajine. Je to obdobie priamych kontaktov všetkých Slovákov. V 2. fáze: 1919 – 1941 vzniká nový štát. Pre

⁴⁷ Skutnab Kangas (1991) podľa nej bilingvizmus ako jazyková situácia podlieha zmenám a na jeho genézu, alebo zmenu stavu, vplývajú najmä mimojazykové činitele.

⁴⁸ Termín použitý napr. v názve monografie (Sklabinská – Mosnáková, 2013)

Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov je charakteristická intenzifikácia s novou vlasťou. Pre 3. fázu: 1941 – 1977 je charakteristický boj proti fašizmu a vznik socialistickej Juhoslávie. Fáza 4.: 1977 – 1991 je obdobie od chválenia Zákona o spôsobe nadobúdania rovnoprávnosti jazykov a písem národov a národností v štátnych orgánoch, organizáciách a spoločenstvách v Socialistickej republike Srbsko až po rozklad Juhoslávie. Počas tohto obdobia bolo zvýšené postavenie slovenčiny a bolo to zároveň obdobie výrazne produktívne pre rozvoj slovenského jazyka vo Vojvodine. Predposledná 5. fáza: 1991 – 2002 je obdobie spoločensko-politickej neistoty a posledná 6. fáza: 2002 po súčasnosť je obdobie, ktoré nemáme u Horákovej (Horakova 2002), vzhľadom na to, kedy práca bola uverejnená. Sokolović (Sokolović 2014) ho už vo svojej práci uvádza. Toto obdobie, ako sme už konštatovali trvá od roku 2006, čiže od osamostatnenia Srbska (ako republiky) až po súčasnosť. V rokoch 2009 – 2010 z Vojvodiny odišlo 4500 Slovákov za prácou na Slovensko a iných európskych krajin. Zväčša ide o študentov aj o pracujúcich, ktorí na Slovensku ostávajú aj naďalej žiť a postupne sa uchádzajú o štátne občianstvo Slovenskej republiky. Vláda Slovenskej republiky v rámci Oficiálnej rozvojovej pomoci poskytuje Slovákom žijúcim v zahraničí 70 štipendijných miest na štúdium na vysokých školách na Slovensku. V rokoch 2003–2009 bolo poskytnutých 272 štipendií Vlády SR Slovákom zo Srbska. Iba malá časť študentov sa vrátila späť do svojej komunity. Za štyri roky existencie Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí bolo vydaných 3707 osvedčení Slováka žijúceho v zahraničí, pričom najväčší počet bol vydaný žiadateľom zo Srbska – 2667. V rokoch 2005 – 2009 bolo udelených 343 slovenských občianstiev, z toho najviac Slovákom zo Srbska (Štrbka, 2010). Toto všetko nasvedčuje, že emigrácia mladých je veľká.

8.4. Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine

Slováci vo Vojvodine, ako sme už viackrát zdôraznili predstavujú menšinové bilingválne jazykové spoločenstvo. Už od samotného príchodu do Vojvodiny, boli v prirodzenom kontakte s viacerými jazykmi. V tom prípade by sme mohli hovoriť aj o multilingvizme. V multietnickom priestore Vojvodiny, vždy bolo žiaduce poznať jazyk suseda a dobre spolunažívať. Slováci remeselníci chodievali do inojazykových osád (k Nemcom, resp. k Maďarom), aby sa naučili remeslu, ale zároveň, aby sa naučili aj jazyk. Uvedomovali si, že každý nový jazyk predstavuje iba výhodu. Bilingvizmus, resp. multilingvizmus boli prirodzený jav. Tak napríklad Andrej Mráz hovorí o Jánošíčanoch: „*Šándorci hovoria plynne: maďarsky, rumunsky, srbsky a mnohí i nemecky.*“ (Mráz, 2004, s. 187). Týmto bolo vidno, že na slovenskú vojvodinskú enklávu vždy vplývali rôzne kultúry. V minulosti dominácia srbčiny a srbskej kultúry nebula taká intenzívna, ale od chvíle, keď sa srbčina stala *lingua communis* na vojvodinských priestoroch, čiže keď sa stala jazykom nevyhnutným na komunikáciu tak s príslušníkmi srbského spoločenstva ako i s príslušníkmi iných jazykových spoločenstiev slovensko-srbský bilingvizmus mení svoje podoby. Miroslav Dudok uvádza, že je dnešný slovensko-srbský bilingvizmus u väčšiny Slovákov bez diglosie: „*Najstaršia generácia ovláda dva jazykové kódy, ale na úrovni bežne hovoreného jazyka. Stredná a mladšia generácia je bilingválno-diglosná: ovláda slovenčinu i srbčinu v ich rozličných varietách. Najmladšia generácia je síce bilingválna, ale ešte nie aj diglosná.*“ (Dudok M, 2002b, s. 57).

Spisovná slovenčina je istým spôsobom v prechodnej fáze medzi západoslovenskými a južnoslovenskými jazykmi a to veľmi vplýva na samotný vývin vojvodinskej slovenčiny, ktorá oveľa rýchlejšie a prirodzenejšie vo svojej štruktúre aktivuje prvky srbského kódu (ako geneticky blízkeho). A vplyv takéhoto slovensko-srbského

bilingvizmu je evidentný v nedostatočnej jazykovej kompetencii keď ide o spisovnú slovenčinu, častá je jazyková interferencia a prepínanie kódov podmienené rôznymi faktormi z mimojazykového kontextu (napr. spoločný systém denotátov), ďalej v problémoch kontaktovej polysémie (*Dostal som od šéfa odkaz*) a kontaktovej homonymie (*My sme isto Slováci, Tento zákon už neváži, Liečim sa v bani*) atď. Z tohto vyplýva, že Slováci vo Vojvodine nie sú schopný do konca odlíšiť systémy dvoch jazykov, ktoré striedavo, v závislosti od komunikačnej situácie, používajú (Myjavcová, 2006, s. 96). Toto negatívne vplýva na používanie spisovnej slovenčiny. Podľa Wei sú to diagonálni bilingvisti (Wei, 2000), čiže sú to osoby, ktoré sú bilingválne v nespisovnom jazyku, alebo nárečí a spisovnom jazyku cudzieho jazyka. V takomto prípade, v našej práci sa nebudeme zaoberať otázkou spisovnej alebo bežne hovorenej slovenčiny či nárečia. V každom prípade je tá slovenčina jeden prvok slovensko-srbského bilingvizmu, bez ohľadu na podobu.

Pri všeobecnej charakteristike vojvodinských slovensko-srbských bilingvistov sme veľkú časť komunikantov zaradili k prirodzenému, produktívnemu, asymetrickému, simultánnemu a detskému typu.

Psycholingvistické modely spracovania jazyka u bilingvistov berú do úvahy vnímanie a produkovanie jazyka v rozličných jazykových módoch bilingvistu, a to bilingválnom a monolingválnom. Bilingvisti sa v monolingválnom móde líšia od monolingvistov, keď ide o procesy recepcie a produkcie reči (Grosjean, 2004b, s. 193).

Bilingvisti sa v každodennom živote nachádzajú na rozličných bodoch situačného kontinua, ktoré vedú k týmto jazykovým módom. Na jednom konci kontinua sú dvojjazyční hovoriaci v úplne monolingválnom jazykovom móde a komunikujú s monolingvistami hovoriacimi jedným alebo druhým jazykom. Na opačnom konci kontinua sa bilingvisti nachádzajú v bilingválnom móde v tom zmysle, že komunikujú s bilingvistami ovládajúcimi tie isté jazyky a v styku dochádza

k miešaniu kódov, resp. k prepínaniu. Tieto dva prípady predstavujú krajnosti, ale bilingválni jednotlivci môžu stáť aj niekde medzi nimi, v závislosti od účastníkov rozhovoru, témy konverzácie, prostredia, dôvodov výmeny informácií atď. Čiže, bilingvisti sú schopní na základe komunikačných potrieb používať jeden alebo druhý jazyk, resp. oba jazyky ak komunikujú tiež s bilingvistami a keď si uvedomujú, že neprichádza ku komunikačným šumom. Čiže v komunikácii s inými slovensko-srbskými bilingvistami, komunikujú v bilingválnom móde.

Na bilingválnom konci kontinua, keď bilingvisti interagujú s druhými bilingvistami, si spravidla najprv vyberú jazyk, v ktorom komunikácia bude prebiehať, teda základný (matricový) jazyk. Po tomto rozhodnutí môžu kedykoľvek uviesť do rozhovoru druhý (hostujúci) jazyk, čo sa môže udiť dvomi spôsobmi. Prvým prípadom je prepínanie kódov, keď komunikant úplne prejde do druhého jazyka použitím slova, spojenia slov, či vety. Druhým prípadom je, že si bilingvista vypožičia z druhého jazyka slovo alebo výraz a zakomponuje ho do výpovede v prvom jazyku (morfologicky i fonologicky ho prispôsobí základnému jazyku). Grosjean na toto používa termín zmiešaný jazyk (Grosjean, 2004b, s. 195).

8.5. Slovenčina v koexistencii so srbčinou

Štúdie, zamerané na slovenčinu vo vojvodinskom prostredí, zaznamenávajú a teoreticky ozrejmuju špecifické jazykové javy, ktoré sú podmienené mimojazykovými (sociálnymi, historickými a územnými) okolnosťami života vojvodinských Slovákov, ktoré už boli popísané. Na jednej strane sa tu slovenčina vyvíjala a stále sa vyvíja v odlúčení od slovenčiny materského územia, na strane druhej sa jej fungovanie aj vývin uskutočňujú v intenzívnom kontakte so srbčinou (a v menšej miere aj s ďalšími vojvodinskými jazykmi). V súčasnosti sú v slovenčine na území Vojvodiny viditeľné niektoré procesy zhodné s jazykovými procesmi na Slovensku. Najmä hovoríme o modernizácii slovenčiny (univerbizácia, internacionalizácia, demokratizácia ap.)⁴⁹

Špecifikum (odlišnosť) týchto procesov je v prítomnosti srbských kontaktných javov, z ktorých sa niektoré vzhľadom k individuálnemu slovensko-srbskému bilingvizmu objavujú ako diskurzívne javy v prejavoch vojvodinských Slovákov, iné sú súčasťou vojvodinskej slovenčiny (porov. najmä Myjavcová, 2001)⁵⁰

Kontaktové javy sa vyskytujú tak v spisovných, ako i v nárečových prejavoch – súčasnej komunikácii sa tu stále široko uplatňujú nárečové štruktúry, ktoré sú v pôvodnom areáli na Slovensku pod vplyvom rôznych činiteľov výraznejšie oslabené.

Vojvodinskí Slováci sa snažia rozšíriť okruh realizácie spisovnej slovenčiny, pretože si uvedomujú dôležitosť spisovného jazyka pre vyjadrenie príslušnosti k etniku a pre efektívnu realizáciu jeho kultúrnych potrieb. Pre vojvodinských používateľov slovenského jazyka je charakteristické, že sú produkční slovensko-srbskí bilingvisti. Iba

---

⁴⁹ pozri v Horecký – Buzássyová – Bosák 1989

⁵⁰ O klasifikácii kontaktných javov v etnicky zmiešanom prostredí pozri Lanstyák, 2002, 2004.

o niektorých starých osobách, predovšetkým ženách z rurálneho prostredia, sa dá povedať, že sú percepční bilingvisti. Srbčina ako dominantný jazyk prostredia ovplyvňuje slovenčinu vo všetkých jazykových rovinách, najviac na rovine lexikálnej a syntaktickej. V zmiešaných manželstvách, u detí a v mestách, kde je expozícia srbskému jazyku masívnejšia, je zasiahnutá aj zvuková rovina. Miroslav Dudok uvádza, že aj v relatívne homogénnom slovenskom prostredí Báčskeho Petrovca sú u školských detí v rámci suprasegmentárnych javov príznaky, ktoré nie sú prítomné ani v živom slovenskom nárečí, ani v slovenskej spisovnej norme, napríklad kolísavá intonačná perspektíva v opytovacích vetách (Dudok, M. 1995).

U časti slovenských bilingvistov, hlavne v menších osadách často prichádza k tomu, že používateľ neoddeľujú verejnú a súkromnú sféru komunikácie. Najvýraznejšie sa táto situácia prejavuje preberaním lexikálnych a gramatických prvkov v komunikačných situáciách, kde oni uplatňujú slovenčinu, napr. keď opisujú poľné práce, kde zväčša preberajú názvy mechanizácie zo srbčiny, napriek tomu, že na to existujú ekvivalentné slovenské výrazy (Myjavcová, 1996).

V urbánnych prostrediach dochádza k väčšej polarizácii vnútrojazykovej situácie. Časť používateľov slovenského jazyka ovláda a uplatňuje spisovnú normu a v komunikácii využíva rôzne útvary jazykového členenia, zatiaľ čo druhá časť príslušníkov slovenského jazykového spoločenstva má vlastnosti, ktoré smerujú k jazykovej asimilácii, a to na úrovni lexiky aj gramatiky⁵¹

---

⁵¹ O slovenčine v urbánnych prostrediach písali Miroslav Dudok (Dudok M, 2000) a Zuzana Týrová (Týrová 2008, 2009)

8.6. Slovensko-srbský percepčný a produkčný bilingvizmus Neslovákov

Vzhľadom na to, že sa v našej práci zameriavame na sociolingvistický výskum slovensko-srbského bilingvizmu v širšom zmysle slova, v tejto kapitole sa budeme venovať výskumu slovensko-srbského bilingvizmu Neslovákov.

Vo vojvodinských slovenských rečových spoločnostiach sa slovenčina prevažne používa ako dorozumievací prostriedok, s tým, že sa stretávame s rozličnými typmi a stupňami bilingvizmu neslovenskej populácie. Ide hlavne o to, ktorý jazyk a do akej miery plní konkrétnu komunikatívnu funkciu v spoločnosti.

Pri výskume používania slovenčiny je možné sa stretnúť aj s rodenými Neslovákmi, ktorí sú percepční alebo produkční srbsko-slovenský bilingvisti. V odbornej literatúre je však len veľmi málo článkov, ktoré sa tejto téme venujú.

Tejto téme sa okrajovo venovala M. Myjavcová v štúdiu o mezijazykových kontaktoch slovenčiny so srbčinou (Myjavcová, 2001) a tu aj uvádza potrebu venovať pozornosť dôsledkom srbsko-slovenskému bilingvizmu. Bilingvizmu Neslovákov v slovenskom vojvodinskom prostredí sa venovali aj D. Sokolović (Sokolović, 2005) a Z. Týrová (Týrová, 2012). Predsa, individuálny a spoločenský bilingvizmus neslovensko-slovenský je zatiaľ skúmaný len sporadicky. Nie je preskúmané kde všade a v akých formách sa srbsko-slovenský bilingvizmus prejavuje. Stretnúť sa môžeme s jeho rôznymi typmi a stupňami, zatiaľ je však nedostatok prác, ktoré by sa opierali o empirické výskumy „v teréne“. Najobsiahlejšiu prácu a výskum na túto tému urobila Věra Novotná, skúmajúc percepční a produkční bilingvizmus Srbov

v slovenskom prostredí Vojvodiny, konkrétne v Starej Pazove (Novotná, 2009)

Nositelia slovensko-srbského bilingvizmu sú najčastejšie Neslováci, ktorí sa integrovaní do spoločenstva, kde majú Slováci prevahu (napr. Petrovec, Kovačica...). Pre týchto Neslovákov je príznačné, že sa v rodine, pri domácom kontakte zachováva pôvodný jazyk, ale v styku so slovenským okolím, prevažne komunikujú po slovensky. Tak sa oni stávajú prirodzenými slovensko-srbskými, či skôr srbsko-slovenskými bilingvistami. To je zvlášť príznačné pre deti, u ktorých sa tento proces začína od narodenia.

Neslováci majú rovnaké striedanie kódov, používajú srbčinu a slovenčinu (často ako hybridný jazyk, čiže slovenčina pod veľkým vplyvom srbčiny). Vzhľadom na to, že Neslováci najčastejšie používajú slovenčinu v kontakte so Slovákami vo Vojvodine, ktorí aj sami v „slovenských“ prehovoroch používajú výrazy zo srbčiny, niekedy celé frázy, ba dokonca celé vety, aj oni sa tak vyjadrujú.

Často bilingvisti Neslováci používajú paralelne oba jazyky (slovenčinu a srbčinu). Z uvedeného vidno, že aj takého prejavy sú funkčné, lebo pre bilingválnych hovoriacich je úplne jedno, ktorý jazyk používajú v komunikácii a neprekáža im ani rýchle prepínanie jazykových kódov – začínajú jedným a končia iným.

Niektorí z týchto integrovaných členov spoločenstva si okrem hovorenej slovenčiny, či nárečia, ktorým sa hovorí v danej osade kde osvoja aj spisovnú slovenčinu. Hlavne keď ide o vzdelanejších členov spoločenstva, alebo takých, ktorí občas komunikujú aj so Slovákami zo Slovenska. Škola je jedným z dôležitých faktorov, vplývajúcich na to, či si okrem nárečia, títo Neslováci osvoja aj spisovný jazyk. Okrem týchto typických slovensko-srbských bilingvistov, sú aj takí, ktorí si utvoria osobný idiolekt (zmiešaninu slovenčiny a srbčiny). Je to hybridný jazykový útvar, ktorý pri komunikácii so slovensko-srbskými bilingvistami

nepredstavuje prekážku, nevzniká žiaden komunikačný šum, lebo sú bilingvisti schopní správne dekodovať aj jazykovo defektné slovenské alebo srbské komunikáty.

Zaujímavé je tu spomenúť, že aj bilingvisti Slováci aj bilingvisti Neslováci majú rovnaké striedanie kódov, používajú srbčinu a slovenčinu (často ako hybridný jazyk, čiže slovenčina pod veľkým vplyvom srbčiny). Vzhľadom na to, že Neslováci najčastejšie používajú slovenčinu v kontakte so Slováckmi vo Vojvodine, ktorí aj sami v „slovenských“ prehovoroch používajú výrazy zo srbčiny, niekedy celé frázy, ba dokonca celé vety, aj oni sa tak vyjadrujú.

Z uvedeného môžeme uzavrieť, že slovensko-srbskí bilingvisti, tak Slováci, ako i Neslováci, majú podobné jazykové kompetencie v oboch spomenutých jazykoch.

9.

**PREPÍNANIE JAZYKOVÝCH KÓDOV
SLOVENSKO-SRBSKÝCH
BILINGVISTOV**

Bilingválni účastníci v rozhovore striedavo zapájajú kódy dvoch jazykov. Oni sú schopný v závislosti od komunikačných potrieb striedavo používať oba svoje jazyky. Či sa bude používať jeden, alebo druhý jazyk, najčastejšie závisí od toho, s kým, o čom a kde sa rozpráva. Slovenská jazyková spoločnosť vo Vojvodine má charakteristiky etnickej enklávy, ktorá nie je kompaktná, a ktorá sa veľmi dlho vyvíjala ako autonómna, zemepisne oddelená časť slovenského národa, existujúca v inojazykovom priestore.

Keď ide o Vojvodinu, v nej sú zastúpené všetky funkcie slovenčiny (aj primárne, aj sekundárne). Okrem komunikatívnej funkcie je tu aj poznávací, reprezentatívna, estetická atď. Preto je možné aj na všelijakých úrovniach mať prepínanie kódov.

9.1. Alternácia – prepínanie a miešanie kódov („code switching“ a „code mixing“).

Ako sme už hovorili, vzhľadom na skutočnosť, že je väčšina obyvateľov sveta minimálne dvojjazyčná (porov. napr. Ethnologue, 2009). všade vo svete, teda aj v Európe a vo Vojvodine, stretávame sa s jazykovými situáciami, v ktorých dochádza nielen ku kontaktom jazykov (viac o tom Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact, 1997, 2007), ale zároveň ale aj k denno-dennému „prepínaníu

kódov“ (code switching), k prechodom a transferom z jedného jazyka do druhého, príp. z jednej jazykovej variety do inej.

Napriek tomu, že bilingvisti výborne ovládajú svoje dva jazyky a zreteľne ich od seba odlišujú, v niektorých prehovoroch jedného jazyka sa môžu vyskytnúť slová, výrazy a konštrukcie prevzaté z druhého jazyka. Takéto alternatívne používanie dvoch jazykov sa nazýva alternácia kódov.

Existujú dva základné druhy alternácie kódov, a to prepínanie („code switching“) a miešanie kódov („code mixing“).

Frekvencia, ale aj spôsob zapojenia týchto jazykov bývajú rôzne a závisia od viacerých faktorov. V určitých prípadoch bilingvista v komunikácii s iným bilingvistom, respektíve s osobou, ovládajúcou iba jeden jazyk a frekvencia striedania kódov býva minimálna, resp. žiadna. Býva to hlavne vtedy, keď si bilingvista uvedomuje, že by mohlo dôjsť ku komunikačnému skratu, k nedorozumeniu, a preto sa usiluje stále používať iba jeden jazyk. V prípade komunikácie dvoch napr. slovensko-srbských bilingvistov vo Vojvodine, ak obaja ovládajú na približne rovnakej úrovni dva jazyky, frekvencia striedania jazykov býva zreteľne vyššia. Striedanie sa môže uskutočňovať v použití iba jedného slova z iného jazyka a pokračovania v pôvodnom jazyku, alebo môže ísť o celý výraz, konštrukciu, frázu či vetu. Existujú aj prípady, keď bilingvista úplne prepne do druhého kódu a už pokračuje iba v tomto jazyku. Podľa Štefánika, alternácia kódov u bilingvistov nie je náhodná a nevypočítateľná, ale je odôvodnená a spĺňa určitý účel (Štefánik, 2000b, s. 119). Alternácia kódov sa vyznačuje totožnou hlbkovou logikou v konverzácii. Mnohé viacjazyčné spoločenstvá pripúšťajú intímne miešanie jazykových systémov v rámci výpovedí, kým si niektoré jazyky vyžadujú prísnu funkčnú špecializáciu kódov alebo odluku (Galová, 2004, s. 160).

9.2. Prepínanie/striedanie kódov a jeho výskum

Na začiatku skúmania bilingvizmu kontaktov dvoch jazykov, boli tieto jazykové kontakty vnímané iba na úrovni lexikálnych prvkov (napr. Weinreich, 2004). Začiatky výskumu prepínania/striedania kódov boli už v 50. a 60. rokoch 20. storočia, ako celkom periférny výskumný objekt (Auer 1998, s. 1) .

V slovenskej jazykovednej tradícii nemá výskum prepínania kódov dlhú tradíciu. Okrajovo sa jej dotkol aj slovenský jazykovedný výskum, čo súvisí s oživením sociolingvistiky na Slovensku v 90. rokoch 20. storočia (Ondrejovič, 2008). Intenzívnejší záujem o „prepínanie kódov“, resp. striedanie kódov na Slovensku sa dá vo zvýšenej miere evidovať až v 21. storočí. Tejto téme sa v súčasnosti venuje I. Lanstyák a jeho škola. Psycholingvistické výskumy prepínania kódov prišli na program neskôr (Štefánik, 2000a)

V rámci výskumu prepínania kódov sa dnes vo svetovej vede rozvinuli gramatický, sociolingvistický a interakčný smer. Gramatický prístup predovšetkým rozpracovala Shana Poplack (1980). Ďalej sociolingvistický prístup rozpracoval J. Gumperz (1982) a interakčný prístup P. Auera (Auer, 1998). Okrem týchto autorov otázkam prepínania/striedania kódov sa venovali aj J. Fishman (1965), M. Heller (1988) a C. Mayers Scotton (1993).

Vo všeobecnosti platí, že empirické výskumy prepínania (striedania) kódov sú pre lingvistiku dôležité preto, lebo prinášajú informácie o používaní príslušných jazykov v príslušných sférach, a prehlbujú poznanie o vývine jazykového systému (Steiger, 2011).

9.3. Prepínanie/striedanie kódov a definície

Striedanie kódov (*code-switching*) je definované ako striedavé používanie dvoch jazykov alebo dvoch variet jedného jazyka v rámci jediného rečového prejavu (Grosjean, 1982, s. 145; Heller, 1988a, s. 1; Poplack, 1988, s. 238; Scotton, 1993, s. 1). Tieto kódy si na segmentálnej rovine do určitej miery zachovávajú svoje fonetické odlišnosti, ale zo syntaktického, sémantického, a sčasti aj z prozodického hľadiska tvoria viac-menej jednu jednotku (Scotton, 1988, s. 157; 1993, s. 1–2; Romaine, 1989, s. 111).

Táto definícia je podľa Lanstyáka neúplná, lebo sa vzťahuje skôr na *jeden z typov* striedania kódov, na prepínanie bázového jazyka (Lanstyák 2000). Za striedanie kódov by sa mali považovať aj prípady, keď nastáva iba jediné prepnutie do druhého jazyka a nedochádza k návratu do pôvodného jazyka, alebo aj prípady, keď hovoriaci použije jedno slovo z druhého jazyka, pričom sa jazyk konverzácie vôbec nemení. Preto on prepínanie kódov charakterizuje širšie a všeobecnejšie. Podľa neho je to „*spôsob komunikácie, pri ktorom hrá v rámci jedného rečového prejavu aktívnu rolu viac ako jeden kód*“ (Lanstyák 2000, s. 2). Kódmi môžu byť tak samostatné jazyky, dokonca aj jazykové variety v rámci jedného jazyka (napr. striedanie slovenčiny a srbčiny alebo striedanie spisovnej slovenčiny a nárečia). Práve I. Lanstyák dobre rozpracoval pojem prepínania kódov na Slovensku (najmä v štúdiách 1998, 2000, 2002a, b, a v mnohých ďalších).

Prepínaním kódov sa na Slovensku zaoberal aj Štefánik a definoval ako: „*Pod prepínaním kódov sa zvyčajne rozumie alternatívne používanie dvoch alebo viacerých jazykov v tom istom prehovore alebo v tej istej konverzácii. Toto prepínanie z jedného jazyka do druhého sa môže vyskytovať na úrovni viet alebo ich častí. Vety ostávajú vo svojich pôvodných neasimilovaných formách*“ (Štefánik 2000a, s. 125). Podľa

toho potom môžeme hovoriť o vnútrovetnom (intrasentenčnom) a medzivetnom (intersentenčnom) prepínaní kódov. Ide tu o úplný prechod z jedného jazyka do druhého na úrovni viet, výrazov alebo ich častí, pričom sú tieto v neasimilovanej (originálnej) podobe (Štefánik 2002a, s. 72).

9.4. Dôvody prepínania kódu

Prepínanie kódov je často podmienené adresátmi, témou, viaže sa na určitú situáciu, a dôležitú úlohu zohráva aj prostredie ako extrakomunikačný parameter. Štefánik na základe svojich výskumov uvádza napr. niektoré z dôvodov prepnutia kódu (Štefánik, 2000a):

1. *Absencia nejakého výrazu v slovnej zásobe bilingvistu.* Ide tu najmä o nedostatočné ovládanie jedného z jazykov, čo môže mať za následok, že jednotlivec niektoré slovo v danom jazyku nepozná, resp. v prúde reči si naň v rýchlosti nespomenie a použije pomenovanie z iného jazyka, čiže je to spontánne prepínanie kódov.

2. *Snaha vylúčiť monolingválneho jedinca z konverzácie, resp. zámerné znemožnenie jej porozumenia.* V tomto prípade hovoríme o zámernom prepínaní kódov, keď sa v prítomnosti osôb ovládajúcich iba jeden jazyk bilingvisti rozhodnú pre použitie prvkov druhého jazyka. Ich cieľom je v tomto prípade vylúčiť z rozhovoru z určitých dôvodov monolingvistov.

3. *Citovanie, resp. použitie priamej reči.* V tomto prípade tiež ide o zámerné striedanie kódov. Takéto striedanie kódov sa využíva pri opisovaní a reprodukování nejakej udalosti, citovanie niekoho alebo niečoho.

4. *Špecifikovanie adresáta výpovede.* Takáto situácia sa vyskytuje najmä v prípade, keď je pri konverzácii prítomných viac osôb, z ktorých niektorí rozprávajú len v jednom jazyku, resp. prepínanie kódov môže zabezpečiť, že účastníci budú vedieť, komu je výpoveď adresovaná.

5. *Zdôraznenie niektorej časti výpovede alebo skutočnosti.* Napríklad v konverzácii, ktorí ovládajú slovenčinu aj srbčinu, ale v jednom jazyku je v určitej oblasti komunikácia oslabená, opakuje sa napr. výraz v oboch jazykoch (napr. *Študenti sú na budžete/rozpočte*).

Z uvedeného uzavierame, že je prepínanie kódov bežný jav medzi bilingvistami, a je to vlastnosť, ktorú si často uvedomujú a môžu ju kontrolovať.

„Prepínanie kódov je konverzačná stratégia, ktorá upevňuje alebo rozbieha hranice medzi skupinami, vytvára, vyvoláva alebo mení osobné vzťahy vrátane ich práv a povinností, ale konverzácie prebiehajú vnútri skupín i medzi skupinami, ktorých vzájomné interakcie nie sú determinované len barthovskými úvahami o etnických hraniciach a bojom o zdroje“ (Galová, 2004, s. 161).

Po dlhej praxi prepínania kódov sú niektorí dvojjazyční hovoriaci takí pokročilí a frekvencia prepínania kódov v ich komunikácii je taká vysoká, že je ťažké rozhodnúť, ktorý jazyk je vlastne v ich jazykovom správaní základný (Galová, 2004, s. 167).

Ďalej, keď hovoríme o prepínaní kódov, musíme spomenúť, že máme dva typy prepínania: hladké a tvrdé. Hladké prepínanie (ekvivalenčná reštrikcia) je zmena jazyka vety iba na syntaktických hraniciach vyskytujúcich sa v oboch jazykoch. Je to produktívny jav, ktorý sa vyskytuje v jednom bode vetného reťazca. Používatelia hladkého prepínania sa v tomto môžu zdokonaľiť do takej miery, že vytvoria akýsi modus interakcie podobný jednojazyčnému používaniu jazyka. Ide o to, že používajú vnútrovetné hladké prechody, pričom nedochádza k žiadnemu negatívnemu efektu.

Pri tvrdom prepínaní nepôsobia žiadne syntaktické reštrikcie, a to vedie k pauzám, váhaniu, opakovaniu, metajazykovým poznámkam a iným typom správania, ktoré upútajú pozornosť na prepínanie. Dôsledkom takéhoto správania je prerušovanie hladkého rečového prúdu na dotyčnom bode (Poplacková – Sankoff, 2004, s. 75).

9.5. Miešanie jazykov (code mixing)

Keď hovoríme o miešaní jazykov, vtedy prichádza k tomu, že časti z jedného jazyka bývajú asimilované a fonologicky a morfológicky prispôsobené druhému jazyku. Pritom tu môže ísť buď o vypožičiavanie, alebo o preberanie prvkov.

Rozdiel medzi prepínaním a miešaním by sme mohli zobrazit' nasledovne (Štefánik, 2000a):

Miešanie kódov: /Jx/(JxJy)/Jx/(JyJx)/Jx/atd'.

Prepínanie kódov: /Jx/Jy/Jx/Jy/Jx/Jy/atd'.

Vzhľadom na obrovskú variabilnosť rečových situácií a prehovorov sa hranice medzi prepínaním a miešaním kódov často stierajú.

9.6. Prepínanie kódov a identita

Ohľadom prepínania kódov a identity, musíme spomenúť výskum R. Franceschini (Franceschini, 1999) komunikácie mladých vo švajčiarskom meste Bazilej, čiže ktoré jazyky, resp. aj jazykové variety striedajú v bežnej (súkromnej) komunikácii. Výskumom bolo zistené, že v tomto prostredí je bežné prepínanie zo „schwyzertütsch“ (švajčiarskej variety nemeckého jazyka) do taliančiny, z francúzštiny do španielčiny a najnovšie aj z turečtiny do „schwyzertütsch“ (a naopak). Výskum ukázal, že pri tom vzniká nový fenomén – tzv. „my-pocit“. V uvedenom jazykovom a kultúrnom kontexte sa vytvára, resp. sa vytvorilo „niečo nové“, aj keď zrejme nejde o nový jazyk, dokonca ani nie o novú jazykovú varietu vo zvyčajnom chápaní. Podľa autorky tu ide v podstate o „*isté podvedomé jazykové správanie, ktoré istým spôsobom takisto „rozmazáva“ etnoidentifikačnú funkciu jazyka*“. Takéto niečo vzniká všade tam, kde sa viacjazyčnosť chápe a vníma ako niečo prirodzené a kde nedominuje – ani zhora, ani zdola – ideologický koncept „čistého“ jazyka. Tak to napríklad chápajú aj mnohí vojvodinskí Slováci a preto sa takýmto fenoménom stretáme aj vo Vojvodine. R. Franceschiniová uvádza, že ani v dôsledku uvedeného jazykového správania nevzniká v komunikácii chaos. Vytvára sa niečo nadindividuálne s konvencionalizovanými sociálnymi a formálnymi pravidlami pre komunikáciu v daných skupinách.

Na Slovensku je k tejto téme významný výskum Ondrejoviča a Krupu, keď bližšie skúmali vzťahy medzi identitou, etnicitou a jazykom, jazykové podmienky utvárania slovenského etnika a národa, problémy etnických identít, majority a minority vo vzťahu k jazyku a iné (Ondrejovič – Krupa, 2009).

10.
DOTAZNÍKOVÝ PRIESKUM V TERÉNE

10.1. Metodológia výskumu

V sociolingvistických prieskumoch je závažný vplyv okolia na samotný jazyk. Preto je dôležité získavať informácie aj od samotných bežných používateľov toho jazyka, v našom prípade jazykov (slovenčiny a srbčiny). V našom výskume sme využívali aj kvalitatívne metodologické postupy (akými sú observácia, spolunažívanie v živote skupiny, samoanalýza, rozhovor atď.) aj kvantitatívne metódy (dotazník, štatistické spracovanie údajov) dôležité na zistenie charakteristík predstaviteľov slovensko-srbského bilingvizmu a používanie jednotlivých jazykov.

Kombinácia kvantitatívnych a kvalitatívnych prístupov je základom výskumu urobeného prostredníctvom dotazníkov (na konci Prílohy 1 a 2) v rámci vypracovania tejto dizertačnej práce.

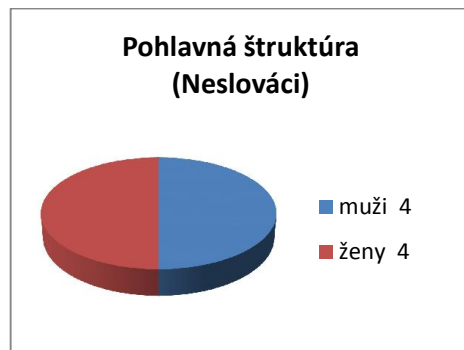
Na začiatku sme vypracovali dvojaké dotazníky. Dotazník pre slovensko-srbských bilingvistov Slovákov a dotazník pre Neslovákov. Respondentov sme poprosili, aby doplnili základné údaje o pohlaví, roku narodenia, ukončenej škole, povolání... V dotazníkoch boli otázky dvojaké. Otázky zatvoreného typu boli také, keď si respondenti mali vybrať jednu z ponúknutých možností)... Otázky otvoreného typu, čiže prvky kvalitatívneho prístupu boli v dotazníku prítomné najmä v otázkach z poslednej časti dotazníka, kde respondenti mali napísať svoj názor.

Vzorom na dotazník nám boli aj niektoré otázky v dotazníku pri výskume socioetnickej a lingvistickej situácie Slovákov žijúcich doma a v zahraničí v rámci dvoch, na seba nadväzujúcich, medzinárodne orientovaných vedecko-výskumných projektov zameraných na jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny na Slovensku,

v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku (pod vedením Márie Homišinovej). V prvom projekte objekt výskumu bola slovenská mládež v Maďarsku a na Slovensku (z národnostne zmiešaných oblastí)⁵². Tento projekt je už ukončený. Druhý projekt sa v súčasnosti rieši a centrom pozornosti je slovenská mládež v Chorvátsku a v Srbsku.⁵³

Respondenti dotazníky vyplňali aj v elektronickej podobe, aj písomne. Výskum sa konal v rokoch 2014 a 2015. Počet zozbieraných dotazníkov bol 108. Z toho 8 dotazníkov vyplnili Neslováci, 100 Slováci. Snažili sme sa zabezpečiť pohlavnú rovnosť, profesionálnu a vekovú štruktúru.

Pomer mužov a žien v dotazníkoch Neslovákov (graf. 2) je 50:50 (4:4), Slovákov (graf. 3) je 52:48. Priemerný vek Neslovákov je 38,5 a Slovákov 32,45.

Graf. č. 2

Graf. č. 3

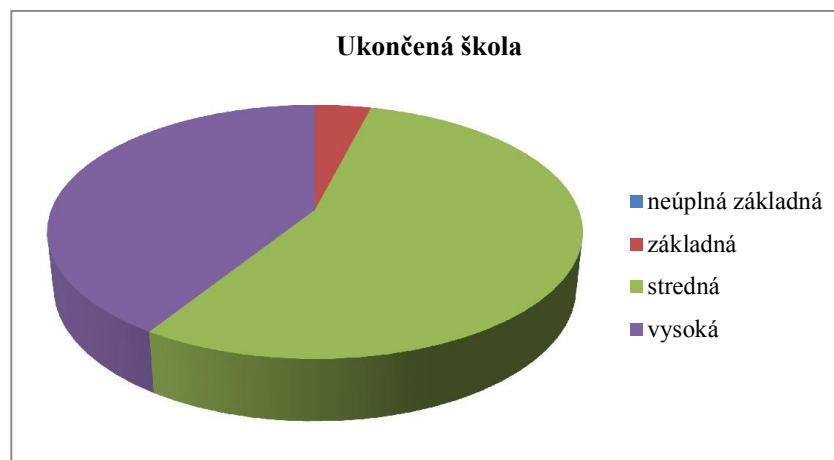
⁵² Projekt VEGA SAV 2/0093/09 s dobou riešenia 2009-2011 pod názvom: *Jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny*

⁵³ Projekt VEGA SAV 2/0035/14 s dobou riešenia 2014-2016 pod názvom: *Jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v Chorvátsku a v Srbsku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny*

10.2. Výsledky výskumu

Analýzou rozličných aspektov jazykových situácií u slovensko-srbských bilingvistov (tak Slovákov, ako i Neslovákov) prišli sme k všeobecnejším uzáverom o fungovaní dvoch jazykov jedného pri druhom. V tejto časti práce sumarizujeme uzávery a výsledky nášho terénneho a dotazníkového prieskumu.

Dotazník nám vyplnilo 100 respondentov. Z tohto počtu neúplnú základnú školu nemá ani jeden respondent. Základnú školu ukončili 4 respondenti, strednú 55 a vysokú 41. Graficky je to takto:

Graf č. 4: Vzdelanostná štruktúra

Základnú školu (1-4 ročník) s vyučovacím jazykom slovenským ukončilo 87 respondentov, 4 respondenti ukončili tento stupeň vzdelávania po srbsky a 9 respondentov ukončilo po srbsky, ale si zvolili hodiny slovenčiny ako materinský jazyk s prvkami národnej kultúry (hlavne v Novom Sade). Rovnaká je situácia aj keď ide o vyššie ročníky základnej školy.

Graf č. 5: Vyučovaci jazyk v základnej škole

Stredoškolské vzdelanie po slovensky ukončilo 40 respondentov, po srbsky 55 respondentov a iba jeden respondent ukončil strednú školu s vyučovacím jazykom srbským a zároveň navštevoval hodiny slovenčiny (ako voliteľný predmet).

Graf č. 6: Vyučovaci jazyk v strednej škole

Vysokú školu po slovensky ukončilo 19 respondentov, a po srbsky 22 respondentov. Treba poznamenať, že časť respondentov vyštudovala na Slovensku, časť v Srbsku.

Graf č. 7: Vyučovaci jazyk na vysokej škole

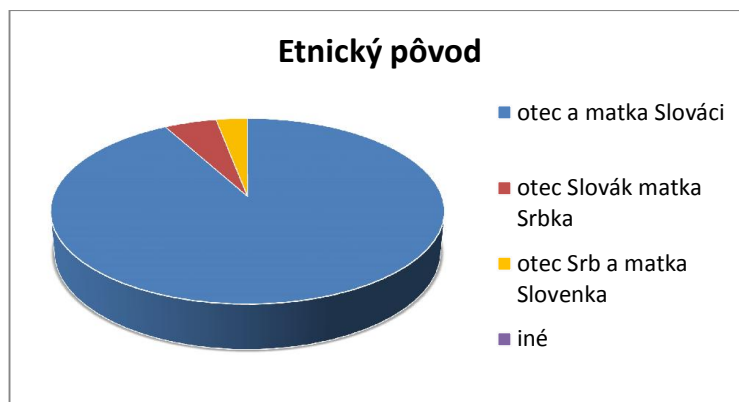
10. 3 Znalosť materinského jazyka (slovenčiny)

V dotazníku sme dostatok priestoru venovali otázke znalosti materinského jazyka, keďže ide o veľmi dôležitý faktor výrazne ovplyvňujúci celkovú komunikáciu tunajších Slovákov. Keď vychádzame zo zistenia, že materinský jazyk, na podklade ktorého väčšinou prebieha prvotná socializácia a internacionalizácia hodnôt i noriem danej kultúry, býva považovaný za spoluurčujúci alebo určujúci znak etnickej príslušnosti (Homišínová, 2007), najprv sa zaoberáme etnickou identifikáciou našich respondentov. Spracovaním výsledkov tejto otázky sa dozvedáme, že odpoveďami na otázku, ktorý jazyk považujú za svoj materinský jazyk 92 respondentov napísalo, že je to slovenčina. 8 respondentov uviedli, že je popri slovenčine, aj srbčina ich materinský jazyk.

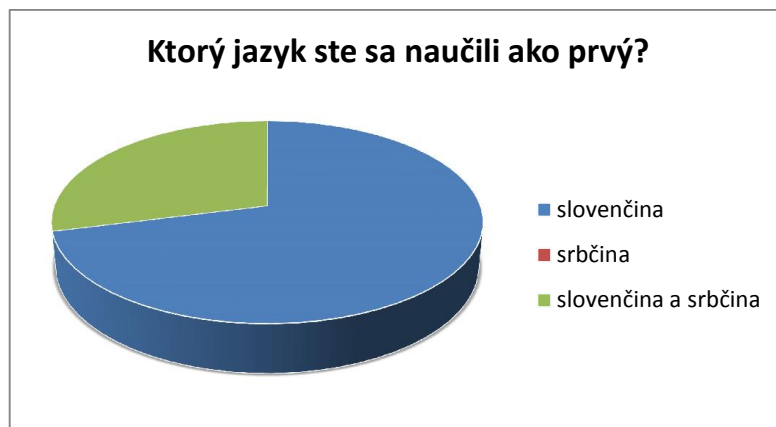
Graf č. 8: Materinský jazyk respondentov

Odpoveď prečo 8 respondentov uviedli, že okrem slovenčiny, aj srbčinu považujú za svoj materinský jazyk nachádzame už v ďalšej otázke. 92 respondentov majú oboch rodičov Slovákov, 5 respondentov majú otca Srba a matku Slovenku a 3 respondentov majú otca Slováka a matku Srbku.

Graf č. 9: Etnický pôvod respondentov

Keď ide o to, ktorý jazyk sa respondenti najprv naučili, zistujeme, že 29 respondentov sa naučilo paralelne po slovensky a po srbsky, kým 71 respondentov sa naučilo najprv po slovensky. Vyplýva to zo skutočnosti, že väčšina respondentov pochádza z rurálnych prostredí, kde je slovenčina dominantným jazykom. Malý počet respondentov pochádza z prostredí, kde je srbčina rovnako zastúpená ako aj slovenčina.

Graf č. 10: Prvý naučený jazyk

10.4. Slovenčina/srbčina v komunikácii

Cieľom nášho výskumu bolo poukázať na niektoré sociolingvistické aspekty jazykovej komunikácie Slovákov v tomto multilingválnom, ale aj multikultúrnom prostredí. Keď analyzujeme výsledky vlastného výskumu, ktorého sa zúčastnilo 100 sociálne i generačne diferencovaných respondentov slovenskej národnosti, žijúcich v rôznych obciach vo Vojvodine, snažili sme sa zhodnotiť používanie a fungovanie slovenského jazyka v komunikácii príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v danom štáte.

Podľa nášho názoru je rodina nenahraditeľným zázemím, ktoré má významný vplyv na komunikácii v materinskom jazyku, a preto sa v ďalšej časti nášho výskumu zaoberáme voľbou komunikačného jazyka predovšetkým v rodinnom prostredí u účastníkov výskumu. Odpovede respondentov naznačujú, že príslušníci slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku preferujú komunikáciu s rodinnými príslušníkmi v slovenskom jazyku. Jednotlivé údaje si možno overiť v nasledujúcej tabuľke, ale z výskumu vyplýva, že je slovenčina komunikačným jazykom vo väčšine slovenských domácností. Jednotlivci sa rozprávajú so všetkými členmi rodiny po slovensky. Nesmierne potešujúce je pre nás zistenie, že nikto z respondentov neuvádzal, že sa po slovensky nerozpráva.

Takmer všetci naši respondenti sa najprv naučili rozprávať po slovensky. Údaje o tom, ako príslušníci minoritného spoločenstva riešia jazykové komunikačné situácie v národnostne zmiešanom prostredí, majú základný význam pre poznanie ich jazykového vývoja (Homišinová, 2011). Nás predovšetkým zaujímalo, ktorý jazyk vojvodinskí Slováci uprednostňujú pri komunikácii s osobami slovenskej národnosti.

Vo výskume sme sa snažili získať vlastné priznanie sa i vyjadrenie účastníkov výskumu ku komunikácii buď v materinskom, alebo v štátnom jazyku. Spracovaním výsledkov sa dozvedáme, že sa respondenti so svojimi príbuznými a kamarátmi slovenského pôvodu rozpráva prevažne po slovensky, zatiaľ čo sa so Srbmi rozpráva po srbsky. Je to spôsobené tým, že pociťujú potrebu preukázať, že si vážia svojich kamarátov, príbuzných a známych a uctieva si ich jazyk. Všetky tieto odpovede svedčia o tom, že sa nami skúmaná menšina predsa len nevzdáva svojej jazykovej identity ani vo väčšinovom srbskom prostredí. Na ochranu jazyka sú dôležité tri strategické miesta: (1) školstvo, (2) situácia v rodine a (3) interpersonálna komunikácia.

Na otázku, ako sa rozprávajú s jednotlivými príslušníkmi rodiny, respondenti nám uviedli nasledujúce odpovede.

	len po slovensky	viac po slovensky ako po srbsky	rovnako po slovensky ako po srbsky	viac po srbsky ako po slovensky	len po srbsky
s otcom	94	1	0	2	3
s matkou	90	3	0	0	3
so starými rodičmi (otcovými rodičmi)	95	0	0	0	5
so starými rodičmi (maminými rodičmi)	97	0	0	0	3
so súrodencami	88	4	2	2	0
s príbuznými /v rodine po otcovej strane	95	0	0	0	5
s príbuznými /v rodine p matkovej strane	97	0	0	0	3
so spolužiakmi / kolegami Slovákami	90	8	2	0	0
so spolužiakmi / kolegami Srbmi	0	0	0	4	96
so známymi na ulici	2	28	43	25	2
s kamarátmi Slovákami	90	8	2	0	0
s kamarátmi Srbmi	0	0	0	4	96
v obchodoch	0	2	38	29	31
na úradoch	0	1	12	27	60

Tabuľka č. 8: Komunikácia

Pri skúmaní jazykovej komunikácie vojvodinských Slovákov, zvýšenú pozornosť sme venovali otázkam jazykovej kompetencie (jazykovej schopnosti) v podobe sebahodnotenia samotných respondentov o miere znalosti minoritného i majoritného jazyka a otázkam jazykovej performancie (jazykového správania), t.j. používania konkrétneho jazyka v situačnom kontexte (Homišínová, 2011). Snažili sme sa podať vo výstižnom prehľade obraz jazykovej komunikácie príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v tomto regióne, posudzujúc ich znalosť materinského jazyka z generačného hľadiska i používanie jazyka v rozličných situáciách. Tu sa zaoberáme aj problematikou slovensko-srbských jazykových vzťahov s cieľom poukázania na pozitívne i negatívne faktory, ovplyvňujúce komunikáciu tohto enklávneho spoločenstva.

Podstatou ukazovateľa jazykovej znalosti je vyjadrenie sa samotných respondentov ohľadom miery ovládania skúmaných jazykov. Zisťujeme, že príslušníci slovenskej národnostnej menšiny hodnotia svoju komunikačnú znalosť majoritného srbského jazyka ako veľmi dobrú. Predpokladáme, že je to spôsobené najmä tým, že srbčina bola od príchodu Slovákov do Vojvodiny kontaktným, zo začiatku symetrickým, neskôr dominantným jazykom (Dudok M, 2013), ktorého znalosť bola potrebná, ba i nevyhnutná. Pri dlhodobom kontakte s týmto jazykom, postupne získali schopnosť dorozumieť sa nielen v materinskom, ale aj v srbskom jazyku, pričom sa úroveň jeho ovládania konštantne zvyšovala. Minimálne problémy v komunikácii v štátnom jazyku sa ojedinele vyskytujú najmä medzi príslušníkmi najstaršej generácie vojvodinských Slovákov, ktorí takmer celý svoj život strávili vo väčšinovom slovenskom, predovšetkým vidieckom prostredí, a teda zriedkavo mali príležitosť aktívne používať tento jazyk. Výsledky výskumu nám však naznačujú, že keď ide o ovládanie spisovnej, alebo aspoň štandardnej variety

slovenského jazyka, situácia sa značne mení. Až 72% respondentov sa totiž priznáva k tomu, že tieto podoby slovenského jazyka ovláda na priemernej až podpriemernej úrovni. Keď ide o gramotnosť, je to ešte horšie, až na 77%. Domnievame sa, že je to do istej miery spôsobené výrazným používaním slovenských dolnozemsých nárečí ako dominantnej komunikačnej variety uplatňujúcej sa v bežnej jazykovej komunikácii vojvodinských Slovákov. Dôkazom tohto tvrdenia je i stopercentná znalosť stredoslovenského, prípadne západoslovenského nárečia (Pivnica, časť Selenče), ktorú zaznamenávame medzi našimi respondentmi, reprezentujúcimi vojvodinský jazykový areál. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že neboli zistené odlišnosti podľa jednotlivých vekových kategórií. Je naozaj zaujímavé a pre vojvodinské prostredie priam typické, že i najmladšie generácie Slovákov na tomto dolnozemsom území uprednostňujú dialekt pred použitím iných variet slovenského jazyka. Na druhej strane sa však v dôsledku toho zužuje funkcia slovenského spisovného jazyka na používanie predovšetkým v školských, vydavateľských, kultúrnych a vedeckých inštitúciách, v cirkvi a v masmédiách. Podľa toho možno usúdiť, že sa spisovná slovenčina používa iba tam, kde je to naozaj nevyhnutné. Pozitívne nás však prekvapuje uvedomovanie si dôležitosti spisovnej slovenčiny ako hierarchicky najvyššieho útvaru národného jazyka týmito Slovákmí. Až 87% našich respondentov zastáva názor, podľa ktorého je lepšia znalosť spisovnej slovenčiny predpokladom ďalšieho pretrvávania slovenskej menšiny na vojvodinskom území. Toto všetko sme uzavreli na základe odpovedí uvedených v tabuľke.

Čo si myslíte, do akej miery ovládate...?					
	vôbec	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
spisovnú slovenčinu	2	28	42	20	8
hovorenú slovenčinu/nárečie	0	0	0	95	5

Tabuľka č. 9 Znalosť spisovného jazyka/nárečia

Čo si myslíte, do akej miery ovládate spisovnú slovenčinu?					
	vôbec	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
písať	3	29	38	20	8
čítať	2	28	40	12	18

Tabuľka č. 10 Znalosť spisovnej slovenčiny

Jazykovo-komunikačnú znalosť vojvodinských Slovákov sme preskúmali aj z hľadiska jej pôsobenia v generačnom kontexte. Výsledky výskumu potvrdzujú, že s klesajúcim vekom sa mierne znižuje celková znalosť slovenského jazyka. O tom, že existujú problémy s osvojovaním si slovenského jazyka mladšími generáciami a že je jazyk slovenskej národnostnej menšiny vystavený asimilačným tlakom nemožno pochybovať ani podľa odpovedí našich respondentov. V súlade s názorom Miroslava Dudka (Dudok M, 1995a) poznamenávame, že srbčina ovplyvňuje kultúru jazyka vojvodinských Slovákov vo všetkých jazykových rovinách, najviac však v lexikálnej a syntaktickej. Čoraz väčší vplyv srbského jazyka sa prejavuje predovšetkým oslabeným jazykovým citom u detí a mládeže, u ktorých je už pozoruhodne zasiahnutá aj zvuková rovina. Keď si uvedomíme problémy v komunikačnom procese najmä u najmladšej generácie, ktorá napríklad nie vždy pociťuje rozdiely medzi spisovným jazykom a nárečím, resp. srbským a slovenským vyjadrovaním, usudzujeme, že je nevyhnutné brzdenie jazykovej interferencie zo strany

dominantného jazyka. Myjavcová taktiež upozorňuje na to, že čím viac bude prítomnosť srbských jazykových jednotiek vo vojvodinskej slovenčine narastať, o to viac bude ubúdať zo slovenskej jazykovej identity u príslušníkov tejto menšiny (Myjavcová, 2015).

Keď hovoríme o znalosti srbčiny, situácia je omnoho lepšia. Takmer všetci respondenti dobre ovládajú všetky formy tohto jazyka. Výsledky uvádzame v tabuľke:

Čo si myslíte, do akej miery ovládáte srbčinu?					
	vôbec	málo	priemerne	dobře	veľmi dobre
hovoríť	0	2	12	25	61
písať	0	2	12	20	8
čítať	0	0	14	25	61

Tabuľka č. 11: Znalosť srbčiny

Z uvedeného možno uzavrieť, že sú jazykové kompetencie v majoritnom jazyku u slovensko-srbských bilingvistov podľa ich vlastnej percepcie silnejšie. To však neznamená, že po srbsky aj radšej hovoria. Respondenti najradšej hovoria bežnou hovorenou slovenčinou (93%), 5% radšej používa spisovnú slovenčinu a iba 2% srbčinu. Identické odpovede sú aj na otázku, ktorý z týchto jazykov používajú ľahšie.

Ďalšie výsledky nášho výskumu ukazujú, že u 68% respondentov, neznámi ľudia zo Slovenska zistia v ich reči, že nepochádzajú zo Slovenska. U 12% zriedkavo zistí, a iba u 20% nikdy nezistí. Na otázku či sa im stalo, že Slováci zo Slovenska mali poznámky na ich reč 57% respondentov odpovedalo kladne.

Používanie materinského jazyka v komunikácii vojvodinských Slovákov závisí od rôznych faktorov. Podľa výskumu, zisťujeme, že je pre vojvodinských Slovákov charakteristické prispôsobovanie sa komunikačným partnerom. Takmer 91 % našich respondentov tvrdí, že sa im osoby, ktoré ovládajú spisovnú slovenčinu na vyššej úrovni ako oni sami, v komunikačnom procese prispôsobujú, a teda rozprávajú sa s nimi predovšetkým nárečím. Keď sú naši respondenti v pozícii komunikanta, ktorý lepšie ovláda spisovnú slovenčinu, taktiež sa prispôsobujú (78%). Podľa týchto zistení sa nám nepotvrzuje vedomie vysokej spoločenskej prestíže spisovného jazyka v tomto prostredí. Práve naopak, usudzujeme, že sú vojvodinskí Slováci najviac pyšní na svoje dolnozemske nárečia, ktoré si tak dlho uchovávajú na území multilingválnej Vojvodiny.

Dovoľujeme si teda konštatovať, že miera znalosti jednotlivých variet slovenského jazyka nepodmieňuje voľbu a používanie tohto jazyka v jednotlivých komunikačných situáciách medzi príslušníkmi slovenskej enklávy, t.j. jednoznačne nezohráva primárnu úlohu v ich komunikačnom správaní v súkromnom či verejnom prostredí. Preferovanie komunikácie vojvodinských Slovákov v inom než slovenskom jazyku evidentne ovplyvňujú iné faktory.

Na tomto mieste sa však chceme pozastaviť a upozorniť na to, že sa predchádzajúce tvrdenia týkajú len komunikácie medzi príslušníkmi slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine. Považujeme za nevyhnutné zdôrazniť, že je situácia diametrálne odlišná, keď ide o komunikáciu týchto Slovákov s krajanmi zo Slovenska, prípadne z iných krajín sveta. V tomto prípade sa až 82% respondentov snaží používať spisovný jazyk. Tiež až 92% našich respondentov pociťuje existenciu komunikačných bariér negatívne ovplyvňujúcich celkovú konverzáciu v materinskom jazyku. Veľakrát svoju nedostatočnú jazykovú kompetenciu považujú za hendikep výrazne narúšajúci priebeh komunikačného procesu. Možno prispieť k poznaniu, že vojvodinskí Slováci rozumejú spisovnej

slovenčine v plnej miere, nepoužívajú ju však aktívne, a práve preto nedisponujú schopnosťou ovládať ju na vysokej úrovni. Na toto sa nadväzuje aj otázka, či by sa vojvodinskí Slováci mali nejakým spôsobom zdokonaľovať v hovorení v slovenskom jazyku, a pozitívne nás prekvapilo, že na ňu kladne odpovedalo 87% respondentov. Je to v podstate v kolízii s odpoveďami, že sa hovoriaci prispôbujú svojim spolubesedníkom a znižujú svoj jazykový prejav.

V kontexte skúmania jazykovej komunikácie Slovákov žijúcich v Srbsku je potrebné uvedomiť si, že jazykový vývin členov minoritnej skupiny sa uberal od monolingvizmu k bilingvizmu (Homišinová, 2011), s dominanciou komunikácie v slovenskom jazyku v rodinnom prostredí. Prirodzený bilingvizmus jednotlivých a kolektívnych nositeľov však nevznikol dobrovoľne, ale ako pragmatická nutnosť a rečová reakcia pri riešení nových sociokultúrnych a komunikačných podnetov (Dudok M, 2002a). V súčasnosti si títo Slováci paralelne osvojujú obe jazykové štruktúry a charakterizuje ich jazyková orientácia na dva geneticky príbuzné a typologicky blízke slovanské jazyky. Pozoruhodným zistením sú pre nás odpovede respondentov (92%), ktorí pociťujú výhodu v tom, že ovládajú tieto dva jazyky. Je to nesmierne vzácne privilegium, ktoré dokážu využiť vo viacerých segmentoch. Sociolingvistický pohľad na koexistenciu dvoch jazykov nám však prináša aj menej príjemné zistenia. Myjavcová (2015) tvrdí, že práve bilingvizmus je skutočne živnou pôdou vplyvu srbčiny na vojvodinskú slovenčinu, ktorý sa najvýraznejšie prejavuje v spontánnom dorozumívaní, pri súkromnom, priateľskom kontakte, kde prevažuje pocit spolupatričnosti, konformita a konvenčnosť, a teda aj ústretovosť voči osobám s tzv. laickým jazykovým vedomím. Časté používanie srbčiny i vtedy, keď by bolo vhodné použiť materinský jazyk, zanecháva vážne následky ovplyvňujúce celkovú komunikáciu týchto Slovákov.

V súčasnosti komunikáciu slovensko-srbských bilingvistov v materinskom jazyku charakterizuje pomerne časté používanie takých štruktúr, ktoré vôbec nie sú typické pre slovenský jazyk, ako aj neschopnosť identifikácie týchto koexistenčných systémov. Tým sa prirodzene oslabuje jazyková kompetencia a dochádza k preštrukturácii komunikatívnej kompetencie i k špecifickému štylistickému členeniu (Dudok M, 1995a). Oslabený jazykový cit dokonca zapríčiňuje jazykovú neistotu v súvislosti s výberom vhodných jazykových jednotiek v komunikácii. Silnejší jazyk je vtedy v pohotovosti, lebo jeho štruktúra je už zafixovaná v podvedomí konzumentov (Marićová, 2011). Potrebné je však uvedomiť si, že práve tento stav pripravenosti majoritného jazyka rýchlo reagovať v určitých komunikačných situáciách môže byť závažnou príčinou spôsobujúcou komunikačný útlm menšinového jazyka, ba aj postupne vyvolávajúcou dobrovoľný prechod na väčšinový jazyk.

Ďalším, veľmi dôležitým aspektom, ktorý sme skúmali v dotazníkoch je v akom jazyku Slováci trávia voľný čas, ako sa zabávajú, v akom jazyku čítajú, či sledujú slovenské, resp. srbské médiá. Z uvedeného sme zistili, že slovenčina vo Vojvodine sa používa vo všetkých sférach. Na zachovanie jazyka je často dôležitý aj osobný postoj jednotlivca a do akej miery využíva možnosti komunikácie v materčine, resp. v srbčine. Ako už bolo povedané, vojvodinskí Slováci považujú svoj bilingvizmus za výhodu. Ak hovoríme o slovenčine u nás, sú tu zastúpené všetky funkcie slovenčiny (aj primárne, aj sekundárne). Okrem komunikatívnej funkcie je tu aj poznávací, reprezentatívna, estetická atď. V nasledujúcich odpovediach sme zistili, že približne rovnako na získanie informácií a zábavu striedajú oba jazyky. Odpovedať na tieto otázky mohli takto: a) vždy po slovensky; b) väčšinou po slovensky, občas aj po srbsky; c) rovnako často po slovensky aj po srbsky; d) väčšinou po srbsky, ale občas aj po slovensky; e) vždy po srbsky; f) inak

V akom jazyku ...	vždy po sk	väčšinou po sk	rovnako po sk a po sr	väčšinou po sr	vždy po sr
sa zabávate	4	44	40	12	0
sa vzdelávate	0	2	28	70	0
čítate krásnu literatú	0	44	44	12	0
čítate odbornú literatúru	0	39	35	36	0
čítate noviny, časopisy	0	39	35	36	0
sledujete divadelné predstavenia	0	40	50	10	0
sledujete rozhlas	4	25	21	48	2
sledujete televíziu	0	2	48	50	0
sa vám sníva	0	40	48	12	0
nadáвате (ak ste zvyknutý)	0	2	12	86	0
počítate	7	52	39	2	0
rozmýšľate	1	44	40	12	0

Tabuľka č. 12

Z výsledkov výskumu možno uzavrieť, že respondenti približne rovnako používajú oba jazyky. Jediná odpoveď, kde respondenti uviedli, že používajú viac srbčinu než slovenčinu boli nadávky. Možno to vysvetliť tým, že v srbčine sú nadávky prirodzenejšie a častejšie v komunikácii a preto asi vojvodinský Slováci nadávajú častejšie po srbsky. Keď ide o ostatné oblasti, vojvodinskí Slováci využívajú výhody svojho bilingvizmu a tak informácie získavajú v oboch jazykoch a aj kultúrne obsahy sledujú v oboch jazykoch. Sledovanie týchto obsahov po slovensky a prijímanie textov (písaných a hovorených) je pozitívne aj preto, lebo to môže vplyvať na zlepšovanie jazykovej kompetencie tak v materčine, ako i v majoritnom jazyku. Dôležitým zdrojom sú médiá (tlač, knihy, televízia, rádio, filmy, v dnešnej dobe aj internet). Každodenne existujú vysielania

v rozhlase a v televízii po slovensky, a ako vidno z výskumu, dostatočne sú využité. Väčšina respondentov (91%) si zvykla chodiť na slovenské akcie, programy. Ale keď hovoríme o písomnej komunikácii, situácia je už iná. Iba 57% percent respondentov písalo oficiálny list. Ale súkromné listy píše slovensky 89%, rovnako ako i sms, a poznámky po slovensky si píše 92% respondentov. Musíme pripomenúť, že sme vo výskume nesledovali aká je to slovenčina.

Názory našich respondentov sú, že je užitočné poznať jazyk druhej národnosti v jazykovo zmiešanom prostredí, čiže až 92% odpovedalo kladne, a 8 respondentov odpovedalo, že nevedia. Taktiež si 97% našich respondentov myslí, že aj nesrbské obyvateľstvo by malo ovládať srbský jazyk rovnako ako vlastný, čo svedčí o skutočnosti, že je Vojvodina stále multikultúrne prostredie, a bilingvizmus, resp. multilingvizmus je tu prirodzený jav.

10.5. Prepínanie kódov

Otázke kontaktov jazyka, okrajovo aj prepínaníu kódov, sa venoval aj náš výskum. Na zber empirických dát sme používali pološtruktúrovaný dotazník. Tu si všimneme striedanie (prepínanie) kódov z jedného jazyka do druhého. V danom prípade ide o kontakty dvoch geneticky blízkych jazykov (slovenčiny a srbčiny), podobne ako je to napr. medzi štruktúrne aj inými typologicky blízkymi jazykmi (vzťah slovenčiny a češtiny zvlášť Nábělková, 2008). Uplatňujeme teóriu striedania kódov, pričom ide o striedanie slovenčiny a srbčiny u vojvodinských Slovákov, ktorí sú prirodzení bilingvisti. V tomto prípade chápeme slovenčinu (materinský

jazyk) ako nepríznakový jazyk a srbčinu, jazyk väčšinového prostredia ako príznakový jazyk..

Sledujeme bilingválne prostredie a plynulé striedanie jazykových kódov. Vojvodinskí Slováci sú predstavitelia menšiny vo väčšinovom srbskom prostredí, a tak srbčina vplýva na všetky jazykové roviny enklávnej slovenčiny.

V metodike výskumu boli okrem iného použité aj dve otázky zamerané na prepínanie kódov (otázky 37 a 38 v dotazníku). Obidva ukazovatele prepínania kódov obsahujú 5 identických položiek (pôsobiacich činiteľov), z hľadiska jazyka v opačnom garde:

- keď sa do rozhovoru zapojí niekto, kto nevie po slovensky
- keď si neviem spomenúť na výraz v slovenčine
- keď príde téma, ktorá lepšie znie v srbčine
- keď hovoríme o veciach spoločenského života, na čo sa lepšie hodí srbčina
- z iného dôvodu, uveďte...

V prípade obidvoch ukazovateľov prepínania kódov sa použila odpoveďová škála: súhlasné a nesúhlasné odpovede (voľba medzi áno a nie). Respondenti posudzovali každú z predložených položiek samostatne.

Uveďte, prečo pri komunikácii prechádzate zo slovenčiny na srbčinu		
	áno	nie
keď sa do rozhovoru zapojí niekto, kto nevie po slovensky	77	23
keď si neviem spomenúť na slovenský výraz	95	5
keď príde na rad téma, ktorá lepšie znie po srbsky	28	72
keď hovoríme o veciach spoločenského života, na čo sa lepšie hodí srbčina	42	58

Tabuľka č. 13: Prepínane kódov (slovenčina – srbčina)

Podobná situácia je aj v opačnom prípade a výsledky sú takéto:

Uved'te, prečo pri komunikácii prechádzate zo srbčiny na slovenčinu		
	áno	nie
keď sa do rozhovoru zapojí niekto, kto nevie po slovensky	77	23
keď si neviem spomenúť na srbský výraz	92	8
keď príde na rad téma, ktorá lepšie znie po slovensky	30	70
keď hovoríme o veciach spoločenského života, na čo sa lepšie hodí slovenčina	47	53

Tabuľka č. 14: Prepínane kódov (srbčina – slovenčina)

Ako sme si všimli, na to, ktorý jazyk sa bude používať dosť vplýva s kým respondenti hovoria a aké témy si volia.

Z toho vyplýva, že k najmenšiemu výskytu prepínania kódov dochádza u respondentov keď hovoria o veciach spoločenského života, na čo sa lepšie hodí srbčina. Možno predpokladať, že pri komunikácii o spoločenských témach nedochádza „uprostred“ témy k ruptúram. K ruptúram dochádza zvlášť vtedy, keď si nevedia spomenúť na slovenský výraz, resp. srbský. Podľa výsledkov, ku ktorým sme sa dopracovali k prepínaniu kódov dochádza približne rovnako v oboch smeroch.

10.6. Vzťah ku slovenčine/srbčine

V ďalšej časti dotazníka boli otázky otvoreného typu, na ktoré respondenti odpovedali. Chceme iba pripomenúť, že ich ďalej uvádzame v origináli (aj s eventuálnymi pravopisnými chybami), tak ako nám napísali respondenti.

Pri opise slovenčiny, čiže v odpovediach na otázku, čo je pre nich slovenčina, väčšina respondentov (78%) uvádza, že je to „*materinský jazyk/materčina*“.

Pre ostatných je to citová zložka:

„Jazyk, ktorý je najbližší môjmu srdcu“

„Slovenčina je najkrajší jazyk na svete“

Slovenčina je pre jednotlivcov základná zložka fungovania, jestvovania, pôsobenia:

„...po slovensky rozmýšľam, na určitý spôsob je nástroj pri práci, lebo robím v slovenskej redakcii, čítam literatúru po slovensky, hovorím väčšiu časť dňa po slovensky, je to jazyk komunikácie doma v rodine“

„Slovenský jazyk je pre mňa neodmysliteľnou formou myslenia a čítania.“

„Je to jazyk, v ktorom rozmýšľam, v ktorom sa rozprávam, žijem a fungujem.“

„Jazyk, ktorý som používala počas celej mojej pracovnej doby (paralelne so srbčinou).“

„Jazyk v ktorom som skončil základnú a strednú školu. Jazyk v ktorom komunikujem s rodinou a priateľmi. Jazyk, v ktorom komunikujem s pracovnými partnermi zo Slovenska...“

Alebo aj nadväzuje na predkov, rodinu:

„Jazyk mojich rodičov a starých rodičov“

„Jazyk mojich predkov.“

10.7. Úloha spisovnej slovenčiny

Pri analýze otázky čo je, podľa respondentov úloha slovenského spisovného jazyka v živote Slovákov vo Vojvodine, zisťujeme že nie všetci vojvodinskí Slováci majú negatívny postoj k spisovnej slovenčine. Uvedomujú si potrebu jej existencie, a aj to, že iba spisovná slovenčina môže byť základný faktor na zachovanie slovenskej identity. Slovenčina sa popri srbčine musí používať čím častejšie.

„V mojej novinárskej praxi spisovná slovenčina často býva svojráznou bariérou voľného a úprimného rozhovoru. Nárečie otvára brány ku každemu Slovákov, ale na druhej strane, sú také nárečia, ktoré sú veľmi špecifické a nezrozumiteľné iným Slovákom. Keď naši poslucháči každodenne počúvajú spisovný jazyk, aj napriek tomu, že na začiatku majú k tomu negatívny postoj, postupne si zvykajú. Ved' médiá by mali byť tu na to, aby našich Slovákov poučali.“

Niektorí z respondentov na otázku spisovnej slovenčiny odpovedali, ako o potrebe kultúrnej komunikácie. Niektoré z odpovedí uvádzame:

„Spisovná slovenčina je dôležitá na zachovanie slovenskej identity. „Kuchynská“ slovenčina na to nie je primeraná, a ani nepostačuje.“

„Spisovná slovenčina má za úlohu zachovanie slovenskej identity. Takáto slovenčina, akú bežne počujete v slovenských dedinách, čiže slovenčina s prvkami srbčiny, je veľmi blízko k asimilácii. Preto sa musíme snažiť pestovať si ju a ochraňovať, vyučovať ju v školách“

„Spisovnú slovenčinu si musíme zachovať, rozvíjať a pestovať všetky klenoty, ktoré v sebe obsahuje. Je to nás vznešený materinský jazyk.“

„Spisovná slovenčina je veľmi významná na zachovanie slovenskosti. Je to taká krajšia sestra našej bežnej hovorenej slovenčiny.“

Veľký počet respondentov zdôrazňuje komunikačno-sociálny rozmer spisovnej slovenčiny. Podľa nich je potrebná na dorozumievanie sa medzi Slovákmi z rôznych slovenských vojvodinských osád, ale i na komunikáciu so Slovákmi zo Slovenska a iných častí sveta:

„Spisovnú slovenčinu potrebujeme na to, aby sme sa mohli dohodnúť aj so Slovákmi na Slovensku. Aby sme sa aj navzájom dohodli (z rôznych osád). Lebo keby sa napr. Selenčan a Kovačičan nerozprávali spisovne, mohlo by sa stať, že by sa navzájom nerozumeli.“

„Spisovná slovenčina slúži na to, aby sme sa všetci navzájom rozumeli. Musíme sa slušne rozprávať aj keď k nám prídu na návštevu hostia zo Slovenska.“

„Jazyk je živý organizmus a keby Slováci nepoužívali aj spisovnú slovenčinu, mohlo by sa stať, že by im Slováci mimo tohto územia už nerozumeli.“

„Naša hovorená slovenčina nám nepostačí na to, lebo nás Slováci mimo územia Vojvodiny nebudú rozumieť keď používame často aj srbské slová.“

„Tak ako sa občas musíme slušne a slávnostne obliekať, tak by sme občas mali vedieť slušne sa rozprávať. Na to slúži spisovná slovenčina. Ona je taký sviatočný jazykový oblek.“

A úloha spisovnej slovenčiny je aj nadväzovať vzťahy s materskou krajinou. Hovoríme síce o pluricentrickom vývine slovenčiny, ale na to, aby predsa nebol úplne oddelený vývin od slovenčiny v materskej krajine, potrebné sú aj živé kontakty. A tak respondenti napr. uvádzajú:

„Úloha spisovného slovenského jazyka spočíva v udržiavaní nadväznosti s materským štátom a priznávaní sa k nemu, ako národu, z ktorého pochádzame a ktorého sme ešte stále členmi.“

„Úloha spisovného slovenského jazyka je v tom, aby sme boli bližšie k materskej krajine a k našim rodákam na Hornej zemi“

Úloha spisovnej slovenčiny je ešte zvýšiť stupeň odbornej komunikácie v širšej verejnosti:

„Podľa mňa, jeho úlohou je zjednotiť a zvýšiť úroveň odbornej komunikácie v širšej verejnosti a zároveň je prejavom profesionálneho prístupu.“

Ale na druhej strane, podľa niektorých respondentov, spisovná slovenčina nemá žiadnu úlohu. Počet týchto odpovedí je minimálny.

„Ja spisovne neviem zovárať. A čo? Aj tak ma Slováci rozumejú. Spisovná slovenčina je pre takých, čo sa robia vážni.“

„Viem aj spisovnú slovenčinu, ale nekcievam ňou písať, ani zovárať. Ide mi na nervy.“

„Úloha spisovnej slovenčiny je v tom, že nám komplikuje život. Nepotrebuje ju. Ten pravopis je strašne ťažký. A potom sa čudujeme, že deti nekcú chodiť do slovenskej školi.“

Z odpovedí možno uzavrieť, že vo Vojvodine máme opačné tendencie. Z jednej strany, podľa uvádzaných výskumov a lingvistov nastáva úpadok spisovnej slovenčiny, ale na druhej strane, jednotlivci sa snažia udržať úroveň spisovného jazyka. Vojvodinská slovenčina by mala ísť krok za krokom so spisovnou slovenčinou na Slovensku. Spisovná slovenčina by tak mala byť štít proti dominácii majoritného srbského jazyka a asimilácii.

„Myslím si, že je v prvom rade štítom nastaveným pred asimiláciou. V nespisovnej podobe sa často stretáme predovšetkým s prvkami jazyka väčšinového národa, teda srbčiny, ktoré slovenské slová potom marginalizujú. V tomto zmysle preto veľkú úlohu zohrávajú (alebo by mali zohrávať) najmä školy a médiá (tak printové, ako aj elektronické), ktoré vo veľkej miere dokážu vplývať na presun spisovných slov aj do súkromného prejavu vojvodinských Slovákov.“

„Spisovný jazyk je veľmi dôležitý. Preto je potrebné, častejšie ho používať aj vo verejnosti a v súkromnom styku, lebo iba on nám môže pomôcť v boji proti asimilácii.“

10.8. Budúcnosť spisovnej slovenčiny

Na otázku budúcnosti spisovnej slovenčiny, sa snažili odpovedať aj lingvisti. Tak napr. Mária Myjavcová tvrdí: *„Pri čo len trochu reálnom pozieraní na stav našej slovenčiny, tobôž slovenčiny v našom bežnom dorozumívaní, optimizmus v súvislosti s jej budúcnosťou sa stáva veru pojmom veľmi diskutabilným“* (Myjavcová 2006, s. 194).

Na otázku aká je budúcnosť slovenčiny, respondenti odpovedajú pesimisticky (29) tvrdiac že: *„nemá perspektívu“*, *„zlá“*, *„smutná“* alebo napr. *„...žiaľ bohu zanikne, lebo asimiláciu nemožno zastaviť. Ved' o 150 rokov už ani na Slovensku nebudú rozprávať po slovensky“*

Najviac respondentov (37%) na túto otázku nevie, alebo nemôže odpovedať, je to pre nich záhada:

„Ťažko je na to odpovedať. Predpovedali nám už dávno, že asimilujeme, a ešte sme tu...“

„Neviem odpovedať“

„Veľká záhada“

„Enigma!!!“

Pre 26% respondentov sú predpoklady, že sa slovenčina vo Vojvodine udrží reálne, ale predsa existuje istá dávka pesimizmu. Podľa nich, slovenčina vo Vojvodine bude aj naďalej existovať, iba sú si nie istí v akej podobe:

„Obstane. Iba je otázkou, akú formu nadobudne...“

Respondenti v tomto zdôrazňujú, že je na zachovanie slovenčiny, dôležitá aktívna účasť samotných vojvodinských Slovákov v procese zachovania jazyka

„Treba sa veľmi snažiť, aby sa zlá predpoveď nesplnila. A treba na tom niečo pracovať.“

„Budúcnosť vojvodinskej slovenčiny závisí výlučne od samotných Slovákov, od každého individua, či si a na akom stupni bude pestovať svoj materinský jazyk.“

10.9. Vzťah k srbčine

Slovenčina a srbčina vo Vojvodine fungujú paralelne. Vojvodinskí Slováci zväčša nemajú problém dorozumieť sa po srbsky. Preto má aj slovenčina najintenzívnejší kontakt so srbčinou. Ona je základom tak komunikácie s členmi srbského jazykového spoločenstva, ako aj s príslušníkmi iných etnických skupín vo Vojvodine. Slovenčina ako slovanské esperanto, prirodzene adoptuje prvky srbčiny, geneticky blízkeho jazyka. Srbčina je pre Slovákov, slovensko-srbských bilingvistov predovšetkým úradným jazykom krajiny v ktorej žijú, nástroj každodennej komunikácie so svojim širším sociálnym okolím, väčšinovým jazykom, materinským jazykom kamarátov, príbuzných, niektorých členov rodiny.

V odpovedi na otázku, čo je pre nich srbčina, niektorí respondenti uvádzali srbčinu ako druhý materinský jazyk, jazyk s ktorým sa kultúrne identifikujú alebo k nemu majú blízky citový vzťah.

„Srbčina je jazyk, ktorý milujem rovnako ako aj slovenčinu.“

„Jazyk, ktorý mi je blízky od malička.“

„Srbčina je jazyk blízky môjmu srdcu.“

„Srbčinu nepovažujem za cudzí jazyk. Je rovnako v mojom srdci ako aj slovenčina.“

Z druhej strany, srbčina je jazyk, ktorí mnohí Slováci považujú za nutnosť a existenčnú potrebu.

„Srbčinu musíme dobre vedieť, aby sme sa mohli zamestnať.“

„Ak chceme robiť a žiť v Srbsku, musíme vedieť po srbsky. Je veľmi nepekne, keď sa napríklad Maďari nevedia po srbsky dohodnúť. Musíme si jedny druhých vážiť.“

„Srbsky musíme vedieť, ak chceme tu žiť. Treba sa dohodnúť aj v obchode, v nemocnici, všade.“

Časť respondentov si uvedomuje existenčný význam srbčiny, ale považujú ho za konkurenciu a nebezpečenstvo keď ide o slovenčinu.

„Jazyk, ktorý by mal ovládať každý vojvodinský Slovák. Bilingvizmus je však mečom s dvojitém ostrím a preto Srbčinu môžeme brať aj ako najväčšiu nepriateľku tunajšej slovenčiny.“

Absolútne negatívne pocity alebo pocit ohrozenosti zo strany dominantného jazyka (srbčiny) sme v odpovediach vojvodinských Slovákov nezaznamenali.

10.10. Uplatnenie slovenčiny

V súvislosti s otázkou jazyka, respondenti uvádzajú (až 88%), že osoba, ktorá neovláda slovenčinu nemôže byť Slovák.

Podľa odpovedí z dotazníka, Slováci by chceli, aby sa slovenčina viac používala: v administratívnej komunikácii (72), v školách (27), v médiách (44), v súdnictve (56), na ulici (12), v rodine (8), na pošte (14), na polícii (5). Medzi odpoveďami bolo aj 12 respondentov, podľa ktorých sa slovenčina všade dosť používa.

Väčšina respondentov si však myslí, že sa slovenčina nepoužíva dostatočne vo verejnej komunikácii, v administrácii. V rodinách sa slovenčina používa celkom dosť.

Pre Slovákov je veľmi dôležité, aby sa spisovná slovenčina používala aj tam, kde Slováci netvorí absolútnu väčšinu (napr. v Novom Sade, v Starej Pazove). Tak na otázku kde by sa slovenčina mala viacej používať respondenti odpovedajú:

„Myslím si, že nejde o miesto, kde sa bude používať slovenčina, lebo sa už používa na všetkých úrovniach života Slovákov vo Vojvodine. Ide o to, AKO sa bude používať, ide o snahu jednotlivcov a inštitúcií, v akom tvare /nárečie alebo spisovná slovenčina/ a na akej znalostnej úrovni sa bude používať.“

„Mala by sa viac používať spisovná slovenčina. Je hanba, keď intelektuáli v neúradnej komunikácii (nemyslím tým na rodinnú komunikáciu, ale napríklad na prestávkach v škole) nepoužívajú spisovnú slovenčinu. Lebo ak ani intelektuáli nepoužívajú spisovnú slovenčinu, sotva sa ju menej vzdelaní Slováci naučia. A jazyk je veľmi dôležitý na zachovanie národnej identity.“

„Legislatíva nám umožňuje, aby sme v dostatočnej miere používali slovenčinu. Máme napríklad právo na dvojrečové doklady. V praxi je to predsa inak. Ide o to, že naši predstavitelia by sa mali snažiť, aby sa slovenčina používala všade kde na to máme príležitosť. Ale, na druhej strane, mala to byť kultúrna slovenčina, nie tá plácová so srbskými slovami.

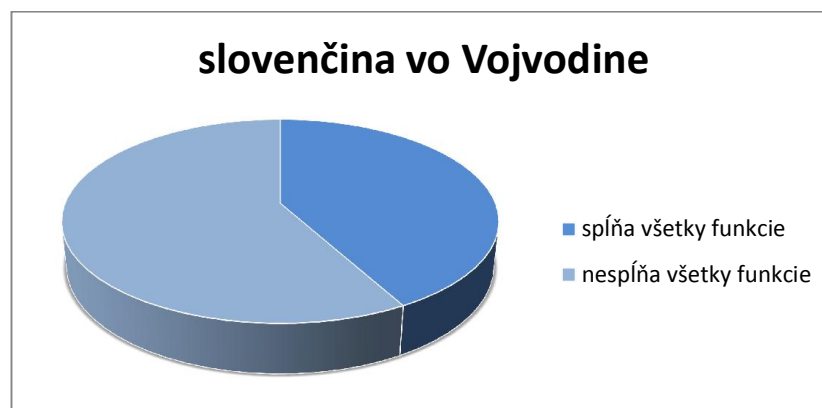
„Otázka je aká slovenčina. Myslím si, že je rozšírenosť slovenského jazyka (nárečia) vo Vojvodine uspokojujúca, problémom je však nedostatočné používanie a ovládanie spisovnej formy jazyka na miestach, kde by to malo byť povinné (školy, verejné ustanovizne, atď.)“

„Hovorená podoba slovenčiny je dosť častá. Potrebné je však častejšie používať spisovnú slovenčinu. Problém je, keď medzi sebou ani intelektuáli nepoužívajú spisovnú slovenčinu.“

Niektorí respondenti uvádzajú, že by sa slovenčina mala používať v úradnej komunikácii, ale žiaľ, takej slovenčine by ani sami nerozumeli:

„Mala by sa, najmä v úradnom používaní, no tu existuje aj určitý paradox – tunajší Slováci lepšie rozumejú po srbsky ako po slovensky.“

Podľa 42% respondentov slovenčina spĺňa všetky funkcie ako aj srbčina, kým podľa 58% to nespĺňa.

Graf č. 10: Funkcie slovenčiny vo Vojvodine

10. 11. Príčiny zníženia počtu Slovákov vo Vojvodine

Odpovede na otázku zníženia počtu Slovákov vo Vojvodine respondenti takmer rovnako odpovedajú. Príčinou tohto javu je emigrácia obyvateľstva do iných krajín (68%), pre školenie v zahraničí, hľadanie pracovných príležitostí (najmä sú to mladšie generácie):

„kde potom zostávajú žiť, pretože tam majú lepšie podmienky.“

Respektíve odchádzajú pre zlú hospodársku situáciu v krajine.

Podľa 49% respondentov na príčine je negatívny prirodzený prírastok, nízka natalita.

Ako príčinu 32% respondentov uvádza aj proces prirodzenej asimilácie a vysoké percento exogamie.

Niektoré z odpovedí sú približne takéto:

„Všeobecne nízka natalita, miešané manželstvá, v ktorých je počet detí, hovoriacich po slovensky, len štatistickou chybou. Odchod mládeže do zahraničia je tiež významným faktorom.“

„Všeobecný pomer natality a mortality vo Vojvodine a nehlásenie sa k slovenskej minorite pri popise obyvateľstva a pri zápise do škôl.“

„Príčiny zníženia počtu Slovákov vo Vojvodine spočívajú v asimilácii a migrácii ale aj v ochabujúcom národnom povedomí.“

Slovensko-srbskí bilingvisti (Neslováci) o srbsko-slovenskom bilingvizme

Ako sme už uviedli, ôsmi respondenti Neslováci sa zúčastnili nášho výskumu. Pre týchto respondentov bol pripravený iný typ dotazníka, obsahujúci menej otázok (18). Okrem základných údajov (vek, pohlavie, škola...) respondenti odpovedali, či sa v škole učili po slovensky, resp. či mali slovenčinu v škole. Respondenti, ktorí sa po slovensky učili v škole, naučili sa spisovnú slovenčinu a tak napr. odpovedajú:

„Áno, chodila som do slovenskej základnej školy aj do gymnázia. V čase, keď som ja chodila do školy, boli len srbské triedy.“

„V škole sme mali slovenčinu ako jazyk prostredia. Tam som sa naučila písať aj čítať. Trochu robím aj chyby, ale celkom dobre mi to ide.“

„Učili sme sa slovenčinu v škole. V našej škole aj srbské deti mali slovenčinu a učili sme sa spisovný jazyk. To je inakšie ako viprávajú v Pivnici.“

Respondentka, ktorá sa po slovensky naučila už ako dospelá (asi dvadsaťročná) uvádza, že písať po slovensky nevie:

„Nisom. Tancuvala som 13 rokov v slovenskom súbore, a tam som sa učila počúvaním a komunikáciou. Kamarátka mi pár mesiaci dávala inštrukcie okolo písania a gramatiky, ale gramatiku jazyka neviem. Dnes mi je manžel Slovák, tak aj ďalej sa učím-neviem písať.“

Dve respondentky chodili do základnej školy a do gymnázia v Petrovci (v čase ich školenia neexistovali srbské triedy). Štyria respondenti mali v škole slovenčinu ako tzv. jazyk prostredia. Dvaja respondenti sa neučili po slovensky slovenčinu počas svojho školenia.

Všetci respondenti za svoj materinský jazyk považujú srbcínu. Dvaja respondenti sa najprv naučili po srbsky (jedna respondentka sa

narodila a žila v Novom Sade, druhý respondent v Magličí). Ostatní respondenti sa naučili paralelne po srbsky a po slovensky vzhľadom na to, že žili a žijú v prostrediach, kde je slovenčina dosť zastúpená (Petrovec, Kovačica, Pivnica).

Na otázku, kde sa naučili po slovensky, šiesti respondenti odpovedali, že sa po slovensky naučili od malička od susedovcov a kamarátov a v škole. Dvaja respondenti sa naučili po slovensky až neskôr (majú manželov Slovákov). Jeden respondent sa naučil po slovensky od manželky, a jedna respondentka odišla s kamarátkou do folklórneho súboru v Novom Sade. Tam sa naučila hovoriť po slovensky, zoznámila sa s budúcim manželom a odsťahovala do Kovačice (kde už viac hovorí po slovensky než po srbsky).

Na otázku, ktorým jazykom prevažne hovoria v súčasnosti, štyria respondenti odpovedali, že hovoria prevažne po slovensky. Jeden respondent hovorí prevažne po srbsky a dvaja rovnako po srbsky a po slovensky.

V tabuľke uvádzame, ako sa respondenti rozprávajú so Slovákami a ako na úradoch...

Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti?					
	iba po slovensky	viac po slovensky	rovnako sk aj sr	viac po srbsky	iba po srbsky
so susedovcami Slovákami	2	3	3		
s kamarátmi Slovákami	3	3	2		
v obchodoch			3	4	1
na úradoch			1	4	3

Tabuľka č. 15: Slovenčina či srbsčina v komunikácii

Z uvedených odpovedí uzavierame, že sa v prostrediach, kde je slovenčina dominantným jazykom, aj Srbi prispôbujú a tak sa rozprávajú viac po slovensky, než po srbsky. Ani jeden respondent neodpovedal, že sa

so Slovákmi susedovcami, či kamarátmi rozpráva viac po srbsky než po slovensky. Situácia je iná v obchodoch, kde sa naši respondenti viac rozprávajú po srbsky. Najčastejšie po srbsky komunikujú na úradoch.

Na otázku, ako sa v ich prítomnosti medzi sebou rozprávajú Slováci, piati respondenti odpovedali, že sa rozprávajú iba po slovensky a traja respondenti odpovedali, že sa rozprávajú viac po slovensky, než po srbsky. Ani jeden respondent neodpovedal, že sa Slováci medzi sebou v ich prítomnosti rozprávajú viac po srbsky, resp. iba po srbsky.

Jeden respondent odpovedal, že má takého príbuzného či známeho, čo sa rozpráva výlučne po slovensky. Siedmi respondenti odpovedali, že takú osobu, čo by komunikovala výlučne po slovensky nepoznajú.

Z ôsmich respondentov traja sa domnievajú, že hovoria po slovensky (tak ako sa hovorí v ich osade) dobre a piati, že hovoria veľmi dobre. Ani jeden respondent si nemyslí, že po slovensky rozpráva priemerne, málo, alebo, že vôbec nehovorí po slovensky.

Keď ide o spisovnú slovenčinu, situácia je už iná. Na toto dost' vplyva aj skutočnosť, či respondenti majú príležitosť počuť a používať spisovnú slovenčinu, alebo či sa spisovnú slovenčinu učili v škole. V tabuľke uvádzame odpovede:

Čo si myslíte, do akej miery ovládate spisovnú slovenčinu?	vôbec nie	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
hovoriť			3	3	2
písať		1	3	2	2
čítať			1	3	3

Tabuľka č. 16: Ovládanie spisovnej slovenčiny

Z uvedeného uzavierame, že podľa ich subjektívnych názorov, Srbi najlepšie ovládajú čítanie v spisovnej slovenčine a najväčšie problémy majú so slovenským pravopisom a písaním.

Na otázku, čo je pre nich slovenčina, traja respondenti uvádzajú, že je to jazyk, ktorý je pre nich druhý materinský jazyk resp. jazyk, ktorý rovnako majú radi.

Jedna respondentka uvádza:

„Život. Ako keď bi mi bol materinski. Len nak sa este naučim pisat spisovne.“

„Slovenčina je moja láska. Tak ako moja žena. Z lasky som sa ju naučil.“

Ale zaujímavé sú aj ďalšie odpovede:

„Môj druhý materinský jazyk. Je to moja láska. Vydala som sa za Slováka.“

„Slovenčina je jazyk, ktorý stále používam. Pišem projekty, hrám divadlo, rozprávam sa s kamarátmi. Naučila som sa veľmi na slovenčinu. Bez nej by som nemohla ani žiť.“

Okrem emocionálnej povahy, jeden respondent uvádza aj hospodársky význam slovensko-srbského bilingvizmu:

„Slovenčina mi pomohla, aby som si našiel aj prácu. Pracoval som pre jednu slovenskú firmu, tu vo Vojvodine. Už keď som bol v penzii. Tak, za honorár. Bol som šťastný, že som sa chcel po slovensky naučiť. Treba vedieť jaziky. To je vždy len dobré.“

Na otázku, kde a kedy používajú slovenčinu, väčšina respondentov odpovedala, že slovenčinu používa stále a vždy. Dvaja respondenti odpovedali, že slovenčinu používajú v rodine. Jedna respondentka povedala:

„Každy den doma, na úrade, v obhode, na ulici, v súbore (lebo prednášam slovenský folklor), potom vo vihádzki, šade v dedine.“

A najzaujímavejšia je odpoveď:

„Vydala som sa za Slováka. Aj moja sestra sa vydala za Slováka. Chodili sme do slovenských škôl. Pracujem na úrade, tam veľa používam slovenčinu. S deťmi sa rozprávame hlavne slovenský. A zaujímavé je že sa už aj so sestrou rozprávame po slovensky. Iba s mamou sa rozprávame po srbsky. Neviem, kedy sme sa tak prešaltali na slovenčinu. Myslím, sestra a ja. Vlastne, už po srbsky veľmi málo hovorím.“

Na poslednú otázku, či si myslia, že je to výhoda, že sa naučili po slovensky, všetci ôsmi respondenti odpovedali kladne. Z uvedeného uzavierame, že aj Neslováci môžu byť aktívni slovensko-srbskí bilingvisti a toto je pre nich iba výhoda.

ZÁVER

Menšinová problematika v podmienkach etnického odlúčenia neustráca na aktuálnosti ani v ére globalizácie a ústupu do úzadia tradičných etnokultúrnych hodnôt aktuálnych vo Vojvodine kde žije 26 minorít, ktoré sa, vzhľadom na pôvod, tradície, kultúru, materinský jazyk, náboženstvo a demografické charakteristiky, zreteľne líšia. Vojvodina je unikátnym priestorom a národnostná heterogenita tomuto regiónu zabezpečuje veľké jazykové bohatstvo už aj preto, že sa tu početné menšiny na tomto priestore navzájom ovplyvňujú a tým i obohacujú. Slovenská národnostná menšina je štvrtým najpočetnejším etnikom vo Vojvodine. Slováci si ochraňujú svoje tradície, činnosti kultúrnych spolkov, dobre rozvinuté menšinové školstvo, silné postavenie cirkvi a dobré podmienky používania slovenského jazyka a počas 270 rokov sa tak sformovala najrozsiahlejšia slovenská komunita s vysokým stupňom originality mimo územia Slovenska.

Zisťujeme že bilingválni vojvodinskí Slováci nerozlišujú vždy systémy dvoch geneticky blízkych jazykov, ktoré striedavo používajú (v závislosti od komunikačných potrieb) a to veľmi vplýva na používanie spisovnej slovenčiny. Kontaktný variant slovenčiny v styku s dominantnou srbčinou negatívne vplýva na udržanie slovenčiny. Tento vplyv je obmedzený predovšetkým na spisovnú slovenčinu. Bežná, hovorená slovenčina sa používa stále.

Už sme spomenuli, že pre Slovákov vo Vojvodine je príznačný prirodzený bilingvizmus. Na dorozumievanie sa v rámci svojej etnickej skupiny používajú nárečia⁵⁴ a veľmi zriedkavo spisovná slovenčina. Mimoetnická komunikácia prebieha v úradnom jazyku – srbčine. V akej miere sa používa jeden alebo druhý jazyk, závisí predovšetkým od rôznych sociolingvistických činiteľov.

---

⁵⁴Slováci vo Vojvodine prevažne hovoria stredoslovenským nárečím. Iba vo dvoch osadách (Pivnica a katolícka časť Selenče) sa hovorí západoslovenským nárečím. O nárečiach v Juhoslávii vyšla kniha Jozefa Štolca *Reč Slovákov v Juhoslávii* (Bratislava, Veda 1968).

Slováci vo Vojvodine sa počas stáročí formovali ako dvojjazykové spoločenstvo, čiže bilingválne. Sú vstave používať striedavo slovenčinu a srbčinu ako alternatívne jazykové kódy, ale v niektorých prípadoch je ich jazyková kompetencia v materčine oslabená vplyvom nejazykových činiteľov. Tieto činitele určujú stupeň jazykovej kompetencie v danom jazyku.

Aj v podmienkach bilingvizmu povedomie Slovákov vo Vojvodine je veľmi silné. Oni netratia svoju identitu, lebo majú bohatý inštitucionalizovaný kultúrny život. Školstvo je na vysokej úrovni (už po nast'ahovaní na tunajšie priestory, Slováci, ktorí sú prevažne evanjelici, si zakladali cirkev a školu). Okrem toho je tu tiež bohatá tradícia divadelníctva, publicistiky a umeleckej tvorby. O bohatstve kultúrno-umeleckého života svedčia početné knižnice, kultúrno-umelecké spolky, školy, galérie, rôzne spolky... To všetko vo veľkej miere prispieva k zachovaniu etnickej a jazykovej identity.

Výsledky výskumu možno považovať za príspevok k poznaniu bilingválnej komunikácie Slovákov vo vojvodinskom jazykovom areáli. Na záver možno konštatovať, že skúmanú enklávnú slovenčinu, a teda i prebiehajúce jazykovo-komunikačné procesy, podmienené závažnými sociolingvistickými a psycholingvistickými faktormi, charakterizujú štyri základné príznaky. Ide predovšetkým o jazykový dualizmus, archaizáciu jazyka, jazykovú hybridizáciu a marginalizáciu významu materčiny v menšinových podmienkach. Dovoľujeme si vyvodit' závery o tom, že predovšetkým jazykový dualizmus, špecifikovaný uprednostňovaním slovenského dialektu v bežnom dorozumievaní a obmedzenom používaní spisovnej variety slovenského jazyka, a marginalizácia významu slovenského materinského jazyka v menšinových podmienkach patria medzi faktory závažne ovplyvňujúce jazykové správanie účastníkov komunikačného procesu. Nemožno však pochybovať, že všetky uvedené

príznaky determinujú komunikačno-pragmatický i sociolingvistický rozmer fungovania slovenského jazyka v skúmanom území.

Jazyk je, ako sme už viackrát povedali, najsignifikantnejším tradičným etnoidentifikačným znakom Slovákov vo Vojvodine. Jeho prítomnosť je dodnes evidentná v prostredí rodiny a príbuzných, lokálnej komunity, cirkvi, v škole, v minoritných kultúrnych a spoločenských inštitúciách a skupinách realizujúcich obyčajové tradície. Toto sa nám aj v našom výskume podarilo dokázať. Prítomnosť jazyka v úradoch je variabilná a dynamická. Pri výskume v konkrétnych lokalitách sa odhaľuje časová aj priestorová diverzita stavu a používania slovenského jazyka. Dôležité sú aj generačné súvislosti. Vo vojvodinskej komunite sa slovenčina používa ako výhradný komunikačný jazyk v prostredí rodiny, čo je determinované endogamiou. Tento stav je neuvedomovaný a považovaný za samozrejmý.

V prípade zmiešaných rodín, v súčasnosti čoraz rozšírenejších, ustupuje slovenčina do úzadia, resp. zostáva len v rámci komunikácie najstaršej a strednej generácie, prípadne všetkých generácií s najstaršou.

Deti a mládež ešte stále nemajú potrebu vo veľkej miere používať jazyk majority aj v domácom prostredí, že hovorená slovenčina ešte stále nie je v ohrození.

Prostredie školy je tiež veľmi diverzifikované. V Srbsku stále existujú základné aj stredné školy, ktoré realizujú celú výučbu v slovenskom jazyku. Alebo sa redukuje na jej fakultatívne vyučovanie slovenčiny ako ďalšieho cudzieho jazyka v dotácii približne dvoch hodín týždenne. Tento trend (ako relatívne nový) badať aj v pôvodne národnostných slovenských školách/triedach vo Vojvodine. Dôvodom je nedostatok učiteľov, ktorí sú schopní vyučovať predmety po slovensky a rozhodnutie rodičov zapísať svoje deti do srbskej triedy.

Preto dnes nie je prekvapujúce, ak v slovenskej komunite pozostávajúcej z vyše 1000 príslušníkov, so silnou identitou, divadelným a

folklórnym súborom, sa už po dve desaťročia nenájde ani 5 - 6 detí ročne, ktoré by rodičia boli ochotní zapísať do slovenskej triedy. Rodičia svoje rozhodnutie zdôvodňujú snahou o čo najlepšie a najrýchlejšie začlenenie sa detí do komunity a o čo najľahší prechod na druhý stupeň základnej školy a neskôr na strednú a vysokú školu. Základ vzdelania svojich detí zvládnutý v majoritnom jazyku považujú za nevyhnutný pre ich úspešné štúdium a začlenenie sa do pracovného života. Mnohí preto radšej svoje dieťa zapíšu do srbskej triedy a zabezpečia mu mimoškolské doučovanie z angličtiny. Aj napriek tomuto trendu však vzdelávanie v minoritnom jazyku na všetkých stupňoch štúdia existuje vo Vojvodine aj naďalej, najmä v prostredí väčších, ekonomicky aj demograficky silnejších a národnostne uvedomelejších komunit, alebo, paradoxne, v malých, izolovanejších, konzervatívnejších, kde iné možnosti neexistujú. Dôvodom sú nielen tradičné hodnoty a stereotypy v rozhodovaní sa rodičov, ale aj praktické výhody, ktoré vzdelanie v minoritnom jazyku/na národnostnej škole môže mať. Žiaci týchto škôl pravidelne dosahujú výborné výsledky. Dôvodom je snaha učiteľov v týchto školách o ich zachovanie, boj o žiaka, osobný prístup a následne aj istá „pridaná hodnota“, ktorú národnostná škola svojim žiakom poskytuje vo forme získania schopností a kompetencií v používaní ďalšieho jazyka. Rozhodnutia rodičov, akékoľvek sú, sú úplne legitímne a nemožno ich hodnotiť, lebo zohľadňujú regionálne, lokálne a rodinné trendy a perspektívy.

Faktom však rovnako zostáva aj to, že súčasný stav príslušníkov slovenských minorít, najmä strednej a mladšej generácie (ktorá ovláda a používa slovenský jazyk, považuje ho za materinský, má etnické vedomie a reprezentuje celú minoritu), je výsledkom rozhodnutí ich rodičov a starých rodičov. Perspektívy slovenskej minority (aj zodpovednosť za ich zachovanie) majú dnes v rukách práve oni (súčasní tridsiatnici a štyridsiatnici) prostredníctvom prístupu k výchove a vzdelávaniu svojich potomkov.

Inštitúcie majú na zachovávanie a používanie slovenského jazyka, popri rodine, cirkvi a škole, tiež rozdielny význam. Najmä v osadách s menším počtom členov, intenzívnymi interetnickými kontaktmi, zmiešanými manželstvami, bez slovenskej triedy (len s fakultatívnou výučbou slovenčiny) je používanie slovenčiny redukované na komunikáciu s najstaršími slovenskými príbuznými, prípadne rodičmi, a na prostredie inštitúcie (divadelného spolku, folklórneho súboru a pod). Ani to však neplatí výhradne, najmä v prípade, ak niektorí členovia takejto formálnej skupiny pochádzajú zo zmiešaných rodín, prípadne majority (lebo aj to sa čoraz častejšie stáva). Vtedy je pre členov efektívnejšie a prirodzené používanie majoritného jazyka. Nie je ojedinelé, ak mládenec, či dievka, bez ohľadu na to, či je z majority, minority, alebo zmiešanej rodiny, navštevuje folklórny či divadelný súbor majoritný, alebo minoritný, prípadne je členom oboch. V iných lokalitách je naopak, minoritná inštitúcia navštevovaná len príslušníkmi minority. Inoetnických členov má minimum z dôvodu jestvovania iných možností sebarealizácie v rámci ich etnickej skupiny, alebo vysokého zastúpenia príslušníkov minority v lokálnej komunite, kde je majorita prítomná len v minimálnom zastúpení.

Obyčajové tradície sú obľúbené a stabilné aktivity u príslušníkov slovenských minorít v Srbsku. Sú nástrojom ich združovania sa na etnickom princípe, sociálnej medzigeneračnej interakcie a socializácie detí a mládeže v rámci minority. Sú jedinečnou, špecifickou a nenahraditeľnou príležitosťou používania slovenského jazyka, lebo mnohé z nich sú ustálené jazykové prejavy priamo determinované a môžu sa realizovať výhradne v nich. Výmena jazyka za majoritný buď nie je možná, lebo majorita príslušnú obyčaj nemá a následne ani jej vyjadrenie v tom jazyku, alebo možná je, no obyčaj by stratila na autenticite a minoritnej exkluzivite, čo si uvedomujú sami jej realizátori. Obyčajové tradície odzrkadľujú etnickú, náboženskú, kultúrnu a niekedy aj socioprofesijnú odlišnosť miestnych Slovákov od ostatných. Rôzne takéto obyčaje

(oblievačka, stávanie mája...) Slovákov ako minoritu reprezentujú navonok a integrujú vo vnútri. V súčasnosti i tu badať adaptáciu na aktuálne podmienky, redukciu a nahrádzanie obyčajami z majoritného a globálneho prostredia. Tieto inovácie majú tendenciu realizovať sa v majoritnom jazyku, lebo ich slovenské ekvivalenty v minoritnom prostredí nepoznajú. Zaujímavé je však aj dopĺňanie skupín Slovákov príslušníkmi majority, alebo inej minority v prípade, ak ich je na realizáciu obyčaje nedostatok. Jazyk, v ktorom sa aktivita má realizovať, však musia ovládať, minimálne príslušné slovesné a spevné útvary.

Funkciu školy, ako priestoru na používanie minoritného jazyka, v niektorých osadách prevzali kultúrne a spoločenské inštitúcie. Funkciu rodiny a lokálneho spoločenstva ako primárneho prostredia realizácie obyčajových tradícií v niektorých komunitách prevzala škola, cirkev a kultúrno-spoločenské inštitúcie. Inštitucionalizácia minoritného jazyka a etnokultúry je čoraz rozšírenejší trend aj v prostredí Slovákov vo Vojvodine. Problematiku znalosti a používania slovenského jazyka a jeho skutočného súčasného postavenia je možné uchopiť, skúmať a interpretovať len pri zohľadnení spomenutých súvislostí a špecifik.

Jazyk, resp. dva jazyky (v našom prípade slovenčina a srbčina) sú pre vojvodinských slovensko-srbských bilingvistov hodnota, iba vtedy keď k tomu majú vzťah. Perspektíva postavenia slovenčiny ako minoritného a komunikačného jazyka Slovákov vo Vojvodine je závislá na tom či: 1. bude jeho nositeľmi a ich potomkami chápaná ako hodnota, a 2. či jej znalosť a používanie budú mať praktický význam v skutočnom, každodennom živote a vo sviatočných chvíľach. To prvé je možné dosiahnuť len výchovou v rodine a škole, zameranou na budovanie vzťahu detí a mládeže k slovenčine. Tento vzťah sa musí budovať dlhodobo, formálne aj neformálne, uvedomelo, aj neuvedomelo. Konkrétnymi situáciami, osobnými zážitkami, interpersonálnymi vzťahmi a uznávanými vzormi. Tento proces sa dnes odohráva prostredníctvom existujúcich

sociálnych sietí, vytváranými rodinou, príbuzenstvom, komunitou, medzi lokálnymi kontaktmi, cirkvou, školou, kultúrno-spoločenskými inštitúciami. Každý príslušník existuje v mnohých týchto interakciách, ktoré sú tu, v porovnaní so Slovákmi na Slovensku, oveľa intenzívnejšie. Rozvetvené lokálne aj medzi lokálne sociálne štruktúry na podklade príbuznosti, etnickej a náboženskej identity sú intenzívne udržiavané.

Príslušníci minorít sa dobre poznajú v rámci dedín, miest, aj štátov. Stretávajú sa na aktivitách folklórnych súborov, divadelných kolektívov, športových klubov, náboženských a vzdelávacích podujatiach, rodinných oslavách, tanečných zábavách, aj virtuálnych komunitách. Byť Slovákom mimo územia Slovenska, znamená byť členom mnohých týchto komunít, mať legitimitu zúčastňovať sa príslušných podujatí, mať priateľov, ľúbostný život, či manželského partnera z vlastnej minority, získať možnosť študovať alebo pracovať na Slovensku, či v EÚ. Štúdium na Slovensku je pre mladých príslušníkov slovenskej komunity vo Vojvodine zaujímavé aj pre možnosť získať krajanské štipendium, ktoré je vo výške mzdy jedného z rodičov, alebo jej významnej časti. Toto štúdium na univerzitách na Slovensku je motivované aj už existujúcimi sociálnymi sieťami priateľov a príbuzných, ktorých majú na Slovensku, dobrou informovanosťou a zaužívanými stereotypmi v rozhodovaní.

Veľká vlna migrácie vojvodinských Slovákov na Slovensko prebiehala a v podstate stále prebieha od 60. rokov 20. storočia, najmä z ekonomických dôvodov. Najväčší odchod Slovákov z Vojvodiny Slovensko bol zaznamenaný od roku 1990. Bol spôsobený zmenenými spoločensko-politickými udalosťami vo svete po roku 1989. Ide tu prevažne o mladé rodiny a o študentov, ktorí sa po skončení stredných a vysokých škôl na Slovensku už nevracajú do Srbska (Hriešik, 2002). Hlavným dôvodom je fakt, že v súčasnosti sú pracovné príležitosti v regióne nedostatočné.

Kým budú mať Slováci z Vojvodiny v skúmanom priestore k slovenskému jazyku a kultúrnym tradíciám vzťah, budú ich, i keď často podvedome, ale skutočne chápať ako hodnoty. Kým budú pre nich praktickým nástrojom profitu (v najvšeobecnejšom chápaní), budú ich využívať a tak udržiavať, tradovať, prípadne rozvíjať. Profitovať možno z toho, čo je identifikované ako kultúrny potenciál a transformované na kultúrny kapitál, ktorým je profit možné dosiahnuť. Slovenský jazyk a etnokultúra sú socio-kultúrne komplexy a javy, v skúmanom prostredí charakteristické a dlhodobo prítomné. Skúmanie ich súčasnej podoby, stavu, využívania a využiteľnosti z nich vytvára (interpretuje ich ako) kultúrny potenciál. Jeho transformácia na kultúrny kapitál sa deje prostredníctvom výchovy, vzdelávania, získavania zručností v narábaní s ním. Ovládanie jazyka, komunikačné spôsobilosti, znalosť realizovania etnokultúry sú kultúrnym kapitálom, lebo prostredníctvom neho príslušníci minority môžu profitovať sociálne a emocionálne (intenzívnym, uspokojujúcim a obohacujúcim spoločenským životom v rámci minority aj mimo nej, získaním primeraného statusu a pod.) aj ekonomicky (získaním lepšie ohodnoteného zamestnania v ekonomicky silnejšom prostredí).

Používanie slovenského jazyka resp. srbského jazyka príslušníkmi slovenskej komunity vo Vojvodine v súčasnosti je veľmi variabilné a dynamické. Situácia používania slovenčiny sa tu mení nielen generačne, ale ešte rýchlejšie, z desaťročia na desaťročie. Postavenie slovenského jazyka v prostredí najstaršej a strednej generácie v porovnaní s mladšou je dnes odlišné ako v minulosti, a v porovnaní s mládežou a deťmi ešte viac. Mnohé z toho, čo bolo ešte v 90. rokoch, sa okolo roku 2000 zmenilo, alebo už nie je. To sa týka aj etnokultúry. Aj napriek pomerne dobre odhaleným všeobecným zákonitostiam etnokultúrneho a sociolingvistického vývoja Slovákov vo Vojvodine je empirický výskum ešte stále nevyhnutný, lebo skúmané procesy sa vyvíjajú v reálnom čase.

Takémuto výskumu (slovensko-srbského bilingvizmu) je potrebné aj naďalej sa venovať a podporovať ho.

Negatívny vplyv na jazykovú solidaritu vojvodinských Slovákov majú zemepisná izolácia od materskej krajiny, a tým aj slovenčiny, bilingvizmus, ktorý vzniká v kontakte so srbčinou, geneticky príbuzným jazykom, dominácia srbčiny vo väčšine komunikačných sfér a zároveň zužovanie používania spisovnej slovenčiny. Slovensko-srbský bilingvizmus u vojvodinských Slovákov je stále prítomný, prepínanie kódov a striedavé používanie slovenčiny a srbčiny závisí od komunikačných potrieb, ale dôležitá je skutočnosť, že slovenčina ešte stále funguje.

V našom výskume bilingválnych obyvateľov sa nám javilo zaujímavé sledovať, ktorý z dvoch jazykov (pôsobí v dominantnej funkcii pri určitom hovorenom prejave (slovenčina alebo srbčina). Snažili sme sa opísať také špecifické javy ako prenášanie a vypožičiavanie jazykových jednotiek, interlingválne a intralingválne prepínanie a miešanie kódov, jednotlivé typy a dôvody prepínania kódov, javy transferencie.

12. ITERATÚRA

1. *250 rokov života Slovákov vo Vojvodine*. Ed. M. Dudok. Beograd – Nový Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Spolok vojvodinskih slovakistov 1996 356 s.
2. *50 rokov vysokoškolskej slovakistiky v Novom Sade (1961-2011). 60 rokov Filozofickej fakulty v Novom Sade (1954-2014) – 50 година високошколске словакистике у Новом Саду (1961-2011) . 60 година Филозофског факултета у Новом Саду (1954-2014)*- Red. J. Hodoličová – A. Svetlík – Z. Týrová. Nový Sad: Slovakistická vojvodinska spoločnosť 2014. 184 s.
3. *Antológia bilingvizmu*. Zostavil: Jozef Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004. 294 s.
4. AUER, Peter: *Code-switching in Conversation: Language, Interaction and identity*. London: Routledge 1998. 364 s.
5. AUERHAN, Jan: *Československá větev v Juhoslávii*. Praha: Československý ústav zahraničí 1930. 404 s.
6. BAKER, Colin – PRYS JONES, Sylvia: *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters 1998. 761 s.
7. BAKER, Colin: *Foundation of Bilingual Eeducation and Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters LTD 2006. 492 s.
8. BAKER, Colin: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters 1996. 319 s.
9. BAŠIĆ, Goran – ĐORĐEVIĆ, Ljubica: *Ostvarivanje prava na službenu upotrebu jezika i pisama nacionalnih manjina u Republici Srbiji*. Beograd: Zaštitnik građana 2010. 90 s.
10. BEDNÁRIK, Rudolf: *Slováci v Juhoslávii. Materiály k ich hmotnej a duchovnej kultúre*. Bratislava: Slovensá akademía vied. 1966. 272 s. a 45 obr. príl.
11. BIALYSTOK, Ellen: *Language and Literacy Development*. In: *Handbook of bilingualism*. Ed. W. C. Ritchi, T. K. Bhatia. San Diego: Academic Press 2006, s. 121 – 158.

12. BIALYSTOK, Ellen: *Language Processing in Bilingual Children*. Cambridge: Cambridge University Press 1991. 218 s.
13. *Bilingvizmus. Individuálny a spoločenský bilingvizmus. Zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme konaného 10 a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Red. J.Štefánik. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2005. 125 s.
14. *Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme konanom 22.2.2002 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Red. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2002. 136 s.
15. BLOOMFIELD, Leonard: *Language*. Chicago: University of Chicago Press 1933. 564 s.
16. BOTÍK, Ján: *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2011. 269 s.
17. BUGARSKI, Ranko: *Jezik i identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek 2010. s. 278
18. CRYSTAL, David: *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press 1987. 472 s.
19. DIVIČANOVÁ, Anna: *Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku*. Békešská Čaba – Budapešť: SVÚ ZSM 1999. 336 s.
20. DRESSLER, Wolfgang: *Smrť jazykov*. In: *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi*. Ed. S. Ondrejovič. Sociolinguistica Slovaca 4. Bratislava: Veda 1999, s. 23 – 42.
21. DUDOK, Daniel: *Nárečie Pivnice v Báčke*. Martin: Matica slovenská 1972. 288 s. a 2 mapky.
22. DUDOK, Daniel: *O slovenskom jazyku v Juhoslávii*. Báčsky Petrovec: Obzor 1996. 204 s.
23. DUDOK, Daniel: *Slovenský jazyk v Juhoslávii a jeho výskum*. Nový život, 35, 1983, s. 451 – 459.

24. DUDOK, Miroslav: *Hosťujúci kód*. In: Bilingvizmus. Individuálny a spoločenský bilingvizmus. Zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme konaného 10 a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Red. J.Štefánik. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2005, s. 21 – 28.
25. DUDOK, Miroslav: *Jazyková identita enklávnej a diasporálnej slovenčiny a preventívna lingvistika*. In: Slovakistický zborník 1. Red. M. Týr. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2006, s. 7 – 18.
26. DUDOK, Miroslav: *Jazyková situácia a členenie slovenčiny v juhoslovanskej Vojvodine*. In: Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 1. Zost. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava: Vydavateľstvo Veda 1995a, s. 216 – 226.
27. DUDOK, Miroslav: *Jazykové podoby mesta*. In: Sociolinguistica Slovaca 4. Mesto a jeho jazyk. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2000a, s. 94 – 102.
28. DUDOK, Miroslav: *Jazykové vektory v diskurze preventívnej jazykovedy*. In: Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy: Zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea. Ed. M. Imrichová – J. Kesselová. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2013, s. 161–176.
29. DUDOK, Miroslav: *Jazyky v kontakte/konflikte a detská reč*. In: Sociolinguistica Slovaca 4. Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999, s. 134 – 142.
30. DUDOK, Miroslav: *K začiatkom slovenskej jazykovedy vo Vojvodine*. In: 250 rokov života Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z medzinárodného sympózia v Novom Sade a Petrovci 6. a 7. októbra 1995. Red. M. Dudok. Beograd – Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Spolok vojvodinských slovakistov Nový Sad 1996a, s. 155 – 163.
31. DUDOK, Miroslav: *Kultúrna identita a vlastné meno*. In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Ed. J. Krško. Bratislava – Banská Bystrica: Veda 2000b, s. 21 – 25.

32. DUDOK, Miroslav: *Názory Michala Godru na jazykovú kultúru*. Slovenská reč, 55, 1990, s. 65 – 74
33. DUDOK, Miroslav: *O prirodzenom bilingvizme*. In: Bilingvizmus: Minulosť, prítomnosť a budúcnosť: Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme konanom 22. 2. 2002 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Ed. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2002a, s. 53 – 61.
34. DUDOK, Miroslav: *Pluricentrický vývin modernej slovenčiny*. In: Studia Academica Slovaca 31. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2002b, s. 42 – 50.
35. DUDOK, Miroslav: *Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny*. In: Slovenčina v menšinovom prostredí. Ed. A. Uhrinová – M. Žiláková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2004. s. 32 – 42.
36. DUDOK, Miroslav: *Raslojenost funkcionalnih stilova u bilingvalnim uslovima*. V simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja. Novi Sad, 9. i 10. decembar 1994. Zbornik radova. Ur. R. Šević – M. Tir. Novi Sad: Filozofski fakultet 1996b, s. 197 – 201.
37. DUDOK, Miroslav: *Spoločenský diskurz a kontaktové jazyky*. In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 16-18, 2000c. Nový Sad, s. 63 - 70.
38. DUDOK, Miroslav: *Spoločenský diskurz a kontaktové jazyky*. Zborník Spolku vojvodinských slovakistov, 16 – 18. Red. D. Dudok. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 2000, 63 – 70.
39. DUDOK, Miroslav: *Stav slovenčiny v Juhoslávii a jej výskum*. In: Sociolinguistica Slovaca 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Ed. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava: Veda 1997a, s. 203 – 209.
40. DUDOK, Miroslav: *Vývin slovakistiky. Štúdie z dejín jazykovednej slovakistiky v Juhoslávii – 18. a 19. storočie*. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 1997b. 97 s.
41. DUDOK, Miroslav: *Zachránený jazyk*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2008. 205 s.

42. DUDOK, Miroslav: *Zástoj Michala Godru pri formovaní slovenskej terminológie*. In: Petrovec 1745-1995. 250 rokov príchodu Slovákov do Petrovca. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec 1995b, s. 382 – 387.
43. ĐURIČIĆ, Milica: *Negovanje slovačko-srpskog bilingvizma u Staroj Pazovi: uslovi u obrazovnom sistemu i stavovi pripadnika slovačke nacionalne zajednice*. In: Savremena proučavanja jezika i književnosti. Zbornik radova sa V naučnog skupa mladih filologa Srbije održanog 30. marta 2013 na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu. Knjiga 1. Ur. M. Kovačević – Jelena Petković. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet 2014, s. 421 – 430.
44. EDWARDS, John: *Foundations of Bilingualism*. In: Handbook of bilingualism. Ed.: W. C. Ritchi, T. K Bhatia. San Diego: Academic Press 2006, s. 7 – 32.
45. *Encyklopédia jazykovedy*. Ed. J. Mistrík a kol. Bratislava: Obzor 1993. 513 s.
46. FRANCESCHINI, Rita: *Identität dank Sprachmix. Code-Switching als sprachliches und soziales Phänomen*. Psychoskope, 20, 1999, s. 8 – 11.
47. GALOVÁ, Susan: *Politická ekonómia voľby kódu*. In: Antológia bilingvizmu. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, s. 159 – 169.
48. GENESEE, Fred: *Learning Through Two Languages: Studies of Immersion and Bilingual Education*. Cambridge: Newbury House Publishers 1987. 213 s.
49. GÖNCZ, Lajos. *Modeli obrazovanja u višejezičnim sredinama i razvoj ličnosti učenika: objašnjenja efekata pojedinih nastavnih programa*. In: Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti 13. Novi Sad: Filozofski fakultet 1991, s. 203 – 210.
50. GROSJEAN, François: *Individuálny bilingvizmus*. In: Antológia bilingvizmu. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004a, s. 39 – 50.
51. GROSJEAN, François: *Spracúvanie zmiešaného jazyka: otázky, závery a modely*. In: Antológia bilingvizmu. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004b, s. 193 – 214.

52. GUMPERZ, John, J.: *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge UP 1982. 240s.
53. HAMERS, Josiane F. – BLANC, Michel H. A.: *Bilinguality and Bilingualism (2nd edn.)*. Cambridge: Cambridge University Press 2000. 484 s.
54. HAUGEN, Einar: *Analýza jazykového vypožičiavania*. In: Antológia bilingvizmu. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, str. 51 – 72.
55. HEROLDOVÁ, Iva: *Etnografická problematika národnostných menšín*. Český lid, 51, 1964. 366 s.
56. HOMIŠINOVÁ, Mária – VÝROST, Jozef. *Reč slovenskej mládeže žijúcej na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku v reflexii výskumu. Človek a spoločnosť* [online], 2015, r. 18, č. 2. Cit. 26. 10. 2015. Dostupné z: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=56GC8T9ECA-SMVYAU7L9FUJK>
57. HOMIŠINOVÁ, Mária: *Jazyková znalosť a medzigeneračná jazyková komunikácia slovenskej mládeže na Slovensku a v Maďarsku – empirický kontext. Človek a spoločnosť* [online], 2011, r. 14, č. 3. Cit. 09. 02. 2015. Dostupné z: <http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2011/3/5951/>.
58. HOMIŠINOVÁ, Mária: *Jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov slovenských menšinových samospráv v Maďarsku. Sociálne a politické analýzy*, 2007, r. 1, č. 1, s. 102–135.
59. HORÁK, Emil: *Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1991. 756 s.
60. HORA KOVA, Radmila: *O slovačko-srpkom bilingvizmu*. In: Slavistika. Ur. B. Stanković. Beograd: Slavističko društvo Srbije 2002, s. 256 – 266.
61. HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava, Veda 1989. 440 s.

62. HORECKÝ, Ján: *Pojmový aparát teórie bilingvizmu*. In: Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme konanom 22.2.2002 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Red. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2002, s. 49 – 51.
63. HRIEŠIK, Miroslav: *Návraty do starej vlasti*. In: Kovačica 1802–2002. Zborník prác pri dvestoročnici mesta. Kovačica: Miestne spoločenstvo 2002, s. 93 – 96
64. JESPERSEN, Otto: *Language. Its Nature, Development and Origin*. London: George Allen and Unwin 1922. 448 s.
65. KELLEY, V.: *Reading Abilities of Spanish and English Pupils*. Journal of Educational Research, 29, 1936, 209 – 211.
66. *Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact*. Ed. H. Goebel – P. Nelde – Z. Starý – W. Wolck. Berlin – New York: Mouton De Gruyter 1997. 2. vyd. 2007. 1234 s.
67. KOVAČEVIĆ, Tamara *Ethnic Diversity and its importance for the Vojvodina Region*. HERODOT Conference, 28-31 May 2009: Ayvalik, Balikesir, Turkey. [online] Dostupné z: <http://www.herodot.net/conferences/Ayvalik/papers/culture-03.pdf>
68. KRISTAL, Dejvid. *Smrt jezika*. Beograd: Biblioteka XX vek 2003. 262 s.
69. KRISTAL, Dejvid: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit 1988. 293 s.
70. KRUPA, Viktor: *Etnolingvistika a jej vzťah k vede o človeku*. In: Slovenský národopis 17, 1969, s. 192 – 204.
71. LAMBERT, Wallace – HAVELKA, Jelena – GARDENER Robert: *The Influence of Language Acquisition Contexts on Bilingualism*. Journal of Abnormal and Social Psychology, 56, 1958, s. 239 – 244.
72. LANSTYÁK, István: *K niektorým otázkam bilingválnej komunikácie*. In: Slovenčina v menšinovom prostredí. Ed. A. Uhrinová – M. Žiláková. Békešská Čaba: Výkumný ústav Slovákov v Maďarsku 2004, s. 411 – 432.

73. LANSTYÁK, István: *K niektorým otázkam slovensko-maďarského bilingvizmu*. In: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1996, s. 148 – 157.
74. LANSTYÁK, István: *K niektorým pojmom a dištinkciám z oblasti kontaktológie*. In: Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Ed. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2002b, s. 77 – 89.
75. LANSTYÁK, István: *K otázke striedania kódov (maďarského a slovenského jazyka v komunite Maďarov na Slovensku)*. Slovo a slovesnosť, 61, 2000, č. 1, s. 1 – 17.
76. LANSTYÁK, István: *Maďarčina na Slovensku – štúdiá z variačnej sociolingvistiky*. Sociolingvistický časopis, 38, 2002a, č. 4, s. 409 – 428.
77. LEHISTEOVÁ, Ilse: *Pojem interferencie*. In: Antológia bilingvizmu. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, s. 82 – 99.
78. LEVÁRSKA, Božena: *Slovenský jazyk v predškolských ustanovizniach v Srbsku*. In: Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy. Ed. J. Pekarovičová – Z. Hargašová. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013, s. 147 – 152.
79. LEWIS, E. Glyn: *Types of bilingual communities*. In: International Dimensions of Bilingual Education. Ed.: E. A. James. Washington, D.C.: Georgetown University Press 1978, s. 19 – 35.
80. MAKIŠOVÁ, Anna: *Predlozi u usmenim iskazima vojvođanskih Slovaka*. In: IV simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 8. i 9. decembar 1989. Zbornik radova. Ur. D. Dudok. Novi Sad: Filozofski fakultet 1990, s. 347 – 352.
81. MARIĆ, Ana: *Pojava interferencije kod prefikslnih glagola u slovačkom jeziku*. In: VI simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja. Novi Sad, 29 – 30. maj 1998. Zbornik radova. Ur. R. Šević – M. Tir – D. Točanac. Novi Sad: Filozofski fakultet – Jugoslovensko društvo za primenjenu lingvistiku 1999, s. 268-271.
82. MARIĆOVÁ, Anna: *O jazyku*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2011. 212 s.

83. MARIČOVÁ, Anna: *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy. Slovník*. Stará Pazova: Kanadem 2010. 242 s.
84. MARIČOVÁ, Anna: *Slovenské nárečie Starej Pazovy*. Nadlak – Bratislava: Ivan Krasko – ESA 2006. 215
85. MARIČOVÁ, Anna: *Slovník pazovského nárečia*. Bratislava: ESA 2011. 228 s.
86. MÉSZÁROSOVÁ-LAMPLOVÁ, Zuzana: *Občan a jeho národná identita v zrkadle sociologických výskumov*. In: *Identita národnostných menšín – príspevky medzinárodnej konferencie v Bratislave*. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky 2001, s. 26-30
87. MIKEŠ, Melanija i dr.: *Dete u svetu dvojezičnih čarolija*. Veternik: LDIJ 2000. 94 s.
88. MIKEŠ, Melanija: *Čuvari jezika. Priručnik za rad sa predškolskom decom na jezicima nacionalnih manjina*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva 1996. 64 s.
89. MIKEŠ, Melanija: *Kad su granice samo tarabe*. Novi Sad: Jugoslovensko društvo za primenjenu lingvistiku, Futura publikacije, 2001. 78 s.
90. MIKEŠ, Melanija: *Mali jezikoslovci u vrtiću. Razvijanje komunikativnih veština na nematernjem jeziku. Priručnik*. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine 2008. 112 s.
91. MIKEŠ, Melanija: *Mali jezikoslovci. Razvijanje komunikativnih veština na nematernjem jeziku. Priručnik za prosvetne radnike u predškolskim ustanovama i osnovnim školama*. Novi Sad: Futura publikacija 2003. 100 s.
92. MLACEK, Jozef: *Slučajevi srpskohrvatsko-slovačke interferencije u frazeologiji vojvođanskih Slovaka*. In: *IV simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja*, Novi Sad, 8. i 9. decembar 1989. Zbornik radova. Ur. D. Dudok. Novi Sad: Filozofski fakultet 1990, s. 352 – 356.
93. MRÁZ, Andrej: *Rozhovory o vojvodinských Slovákoch*. Báčsky Petrovec: Kultúra 2004. 218 s.

94. MYJAVCOVÁ, Mária. *Slovenčina v kontakte so srbčinou. Sociolingvistická a areálová lingvistika. Sociolinguistica slovacica 2.* Zostavil: S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1996, s. 100 – 142.
95. MYJAVCOVÁ, Mária: *O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine.* Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2015. 164 s.
96. MYJAVCOVÁ, Mária: *Slovenčina v jazykovej enkláve.* Báčsky Petrovec – Nadlak: Kultúra – Vydavateľstvo Ivan Krasko 2001. 222 s.
97. MYJAVCOVÁ, Mária: *Slovenská jazyková čítanka. O slovenskom jazyku vo Vojvodine.* Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2009. 234 s.
98. MYJAVCOVÁ, Mária: *Slovensko-srbský bilingvizmus v Juhoslávii.* In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 15. Red. D. Dudok. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 1993. s. 30 – 33.
99. MYJAVCOVÁ, Mária: *State o našej slovenčine.* Báčsky Petrovec: Kultúra 2006. s. 243.
100. MYJAVCOVÁ, Mária: *Súčasný vývinové tendencie v spisovnej slovenčine v Juhoslávii* In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 4. Red. D. Dudok. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 1982. s. 5-70.
101. MYJAVCOVÁ, Mária: *Vývin spisovnej slovenčiny v podmienkach kontaktu so srbochorvátčinou. Dokt. diz. práca.* Nový Sad 1987. 366 s.
102. NÁBĚLKOVÁ, Mira: *Slovečina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu.* Bratislava – Praha: VEDA, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2008. 363s.
103. NOVOTNÁ, Věra. *Percepční a produkční bilingvizmus Srbů v slovenském prostředí Vojvodiny.* In: Slované jazyky a literatury: hledání identity. Eds. M. Příhoda – H. Vaňková. Červený Kostelec – Praha: Pavel Mervar 2009, s. 81 – 86.

104. NOVOTNÁ, Věra: *Slovenština ve Vojvodině: status a komunikační uplatnění. Disertační práce*. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav slavistických a východoevropských studií. Praha 2009. 162 s.
105. ONDREJOVIČ, Slavomír – KRUPA, Viktor: *Identita a jazyk*. In: *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Ed. G. Kiliánová – E. Kowalská – E. Krekovičová. Bratislava: Veda 2009, s. 109 – 137.
106. ONDREJOVIČ, Slavomír. *K otázke „prepínania kódov“ v situácii slovensko-maďarských kontaktov*. Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku. Košice: SvU SAV 2011, s. 90 – 102.
107. ONDREJOVIČ, Slavomír: *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*. Bratislava: Veda 2008. 308 s.
108. ONDREJOVIČ, Slavomír: *Sociolingvistické aspekty jazykovedného výskumu na Slovensku*. In: *Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1995, s. 9 – 16.
109. ONDREJOVIČ, Slavomír: *Z výskumu jazykovej a etno-jazykovej situácie Slovákov v Rakúsku*. In: *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vyd. SAV, Bratislava 1999. s. 45 – 59.
110. ONDRUS, Pavol: *Výskum slovenských nárečí mimo územia Slovenska*. In: *Studia academica Slovaca 7*. Ed. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1978, s. 323 – 336.
111. OREN, Ditzla L.: *Cognitive advantages of bilinual children related to labeling ability*. In: *Journal of Educational Research* 1981, Vol. 74, No. 3, s. 163-169.
112. PARADIS Michel – LEBRUN Yvan: *Early Bilingualism and Child Development*. Lisse: Swets and Zeintuger BV 1984. 235 s.
113. PATRÁŠ, Vladimír: *Prepínanie kódu v komunikácii obyvateľov súčasných miest*. In: *Jazyk – komunikácia – spoločnosť*. Banská Bystrica: FHV UMB 1997, s. 43 – 49.
114. PEAL, Elizabeth – LAMBERT, Wallace: *The Relation of Bilingualism to Intelligence*. *Psychological Monographs* 1962, 76, 27 s. 1 – 23.

115. PETIT, J. – ROSENBLATT, F: *Synthèse de trois années d'évaluation des classes bilingues, hors contrat et associatives à parités horaires. Rapport à l'intention du Conseil régionale du Haut-Rhin*. Colmar: Service langue et culture régionales.
116. PETROVIĆ, Ruža: *Etnički mešoviti brakovi u Jugoslaviji*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu 1985. 134 s.
117. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji. Stanovništvo. Verispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost, podaci po opštinama i gradovima*. Beograd: Republički zavod za statistiku 2013.
118. POPLACK, Shana: *Sometimes I ll Start a Sentence in Spanish y TERMINO En ESPANOL: Towards a Typology of Codeswitching*. In: *Linguistics*, 18, 1980, s. 561 – 618.
119. POPLACKOVÁ, Shana – SANKOFF, David: *Prepínanie kódov*. In: *Antológia bilingvizmu*. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, s. 73 – 81.
120. POSERN-ZIELIŃSKI, Aleksander: *Tradycja a etniczność*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1982. 217 s.
121. *Pravo pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje u Vojvodini*. Ur. A. Vujić. Novi Sad: Vojvođanski centar za ljudska prava 2005. 77 s.
122. ROHDE, Andreas: *The early bird catches the worm: bilingual preschool education in Germany – a pshycholinguistic perspective*. In: *Društvena istraživanja* 2001, 10, br. 6, s. 991 – 1023.
123. ROMAINE, Suzanne: *Bilingualism*. Oxford: Basil Blackwell 1989. 337 s.
124. SAER, D. J.: *The Effect of Bilingualism on Intelligence*. *British Journal of Psychology*, 14, 1923, s. 25–28.
125. SIRÁCKY, Ján: *Dlhé hľadanie domova*. Martin: Matica slovenská 2002. 423 s
126. SIRÁCKY, Ján: *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1966. 297 s.

127. SKLABINSKÁ, Milina – MOSNÁKOVÁ, Katarína: *Slováci v Srbsku z aspektu kultúry*. 2. doplnené vydanie. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov 2013. 401 s.
128. SKUTNABB-KANGAS, Tove: *Menšina, jazyk a rasizmus*. Bratislava: Kaliram 2000. 300 s.
129. SKUTNABB-KANGAS, Tove. *Bilingvizam da ili ne*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva 1991. 442 s.
130. SLANČOVÁ, Daniela: *Anketový prieskum postojov k jazyku*. In: Slovenská reč, 55, 1990, s. 3 – 19.
131. SLOBODA, Marián: *Jazyk národnostnej menšiny, idiolektné siete a biografie (Slováci v chorvátskom Iloku)*. Slovenská reč 2004, roč. 69, č. 1, s. 15 – 36.
132. *Slováci v Juhoslávii. Zborník materiálov z odborného seminára Slováci v Juhoslávii na konci milénia*. Bratislava, Dom zahraničných Slovákov 2001. 144 s.
133. SMITH, Frank: *Bilingualism and Mental Development*. British Journal of Psychology, 13, 1923, s. 275 – 282.
134. SOKOLOVIĆ, Dalibor: *Bilingvizmus Neslovákov v slovenskom vojvodinskom prostredí*. In: *Bilingvizmus: Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. Zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme konaného 10. a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Ed. J. Štefánik. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 91 – 95.
135. SOKOLOVIĆ, Dalibor: *O manjinskim slovenskim jezicima iz perspektive ekologije jezika na primeru lužičkih Srba i vojvođanskih Slovaka. Doktorska disertacija*. Beograd: Filološki fakultet 2014. 230 s.
136. *Statistički godišnjak 2015*. Ur. Andra Milojić. Beograd: Republički zavod za statistiku 2015. 439 s.
137. SVETOŇ, Ján: *Slováci v európskom zahraničí*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1943. 129 s.
138. ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšín*. Praha: Cargo Publishers 2001. 215 s.

139. ŠIMONIOVÁ – ČERNÁKOVÁ, Ružena: *Dvojjazyčnosť a jej pedagogické aspekty*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2013. 74 s.
140. ŠIMONJI ČERNAK, Ružena. *Dvojezičnosť i obrazovanje*. Beograd: Zadužbina Andrejević 2012. 137 s.
141. ŠTEFÁNIK, Jozef – PALCÚTOVÁ, Michaela – LANSTYÁK, István: *Terminologický slovník*. In: *Antológia bilingvizmu*. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, s. 283 – 294.
142. ŠTEFÁNIK, Jozef: *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných jazykov. Intenčný bilingvizmus u detí*. Bratislava: Univerzita Komenského 2000a. 115 s.
143. ŠTEFÁNIK, Jozef: *Jeden človek, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press 2000b. 146 s.
144. ŠTOLC, Jozef: *Reč Slovákov v Juhoslávii*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 356 s., príloh 2.
145. ŠTRBKA, Milan: *Imigrácia Slovákov žijúcich v zahraničí v kontexte slovenských menšín a komunit v zahraničí. Štúdie z okruhu stola, 2010*. [online] Dostupné z <http://www.diaspora.sk/wp-content/uploads/Imigracia-Slovakov-zijucich-1.pdf>
146. ŠVEHLÁK, Stanislav: *Súčasný slovenský národopis a tradičná kultúra menšín*. In: *Slováci v zahraničí 1*, Martin 1971, s. 5 – 15.
147. TIROVA, Zuzana: *Kulturna istorija Slovaka u Novom Sadu*. In: *Multikulturna baština Novog Sada*. Ed.: D. Prole. Novi Sad, Centar za multikulturalnost 2004, s. 48 – 55.
148. TIROVA, Zuzana: *Dvojezični slovačko-srpski natpisi u Vojvodini*. In: *Susret kultura*. Novi Sad: Filozofski fakultet 2010, s. 797 – 801.
149. TOMANOVÁ-MAKANOVÁ, Anna: *Právo na etnickú rozdielnosť*. In: *Vojvodina. Evropski region i priključivanje Srbije/Srbije i Crne Gore Evropskoj Uniji*. Beograd: Hesperia 2006, s. 95–103.
150. TURČAN, Jaroslav – MIKEŠ, Melanija: *Razvijanje dvojezičnosti na predškolskom uzrastu*. V simpozijum *Kontrastivna jezička istraživanja*. Novi Sad, 9. i 10. decembar 1994. Zbornik radova. Ur. R. Tir. Novi Sad: Filozofski fakultet 1996, s. 22 – 27.

151. TURČAN, Jaroslav: *Menjanje koda i transferencija kod slovačko-srpske dvojezične dece*. In: VI simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja. Novi Sad, 29 – 30. maj 1998. Zbornik radova. Ur. R. Šević – M. Tir – D. Točanac. Novi Sad: Filozofski fakultet 1999, s. 249 – 253.
152. TÝROVÁ, Zuzana: *Bilingvizmus Neslovákov v slovenských prostrediach vo Vojvodine*. In: *Varia XXI*. Bratislava: Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, 2012. s. 245 – 253.
153. TÝROVÁ, Zuzana: *Slovenčina ako materinský jazyk mladých Slovákov v urbánnom prostredí*. In: *Slovenčina v menšinovom prostredí. Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba 17.-18. októbra 2007*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008a, s. 183 – 189.
154. TÝROVÁ, Zuzana: *Zachovanie slovenského jazyka a identity vojvodinských Slovákov v urbánnom prostredí*. In: *Slovakistický zborník 3*. Red. M. Týr. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2008b, s. 67 – 77.
155. TÝROVÁ, Zuzana: *Slovenčina – materinský jazyk mladých Novosadčanov*. In: *VARIA XVIII. Zborník abstraktov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce – Sigord 3.-5. 12. 2008.)*. Ed. M. Ivanová – M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove – Slovenská jazykovedná spoločnosť 2009. s. 174 – 175.
156. THIERY Christopher: *True Bilingualism and Second Language Learning*. In: *Language Interpretation and Communication*. Ed. D. Gerver – H. Sinaiko. New York, Plenum Press 1978, s. 145 – 153.
157. WEI, Li: *The Bilingualism Reader*. London: Routledge 2000. 541 s.
158. WEINREICH, Uriel: *Jazyky v kontakte*. In: *Antológia bilingvizmu*. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press 2004, s. 17 – 23.
159. WEINREICH, Uriel: *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague: Mouton 1953. 148 s.

- 160.** WODE, Henning: *Základné pojmy*. In: Antológia bilingvizmu. Zost. J. Štefánik. Bratislava: Academic Electronic Press, 2004, s. 215 – 230.

13. PRÍLOHY

13.1.
PRÍLOHA Č. 1
DOTAZNÍK PRE SLOVÁKOV

DOTAZNÍK PRE SLOVÁKOV

Všetky údaje získané z tohto dotazníka sú úplne anonymné, nebudú poskytnuté tretím osobám a budú použité na účely vypracovania dizertačnej práce na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade (Oddelenie slovakistiky). Tento sociolingvistický výskum bude orientovaný na jazykové správanie slovensko-srbských bilingvistov vo Vojvodine. Zámerom výskumu je skúmať reálny obraz jazykovej situácie pri používaní slovenského resp. srbského jazyka v každodennom živote.

Prosím Vás, pozorne si prečítajte jednotlivé otázky a na každú z nich (podľa možnosti) odpovedajte v súlade s Vašimi skúsenosťami, postojmi a presvedčením. Pri vyplňaní dotazníka sa stretnete s viacerými typmi otázok, preto venujte pozornosť príslušným inštrukciám

Výskumné zistenia budú použité výhradne na vedeckovýskumné ciele.

Za ochotu vyjadriť svoje stanoviská Vám ďakuje

Mr. Zuzana Týrová

Na úvod Vás prosím, aby ste zakrúžkovaním príslušnej odpovede resp. dopisovaním uviedli nasledujúce údaje:

1. Rok narodenia _____

2. Pohlavie _____

3. Povolanie _____

4. Vaše najvyššie ukončené vzdelanie:

- neúplné základné 1
- základné 2
- stredoškolské 3
- vysokoškolské 4

5. Základnú školu 1-4. ročník ste absolvovali v:

slovenčine	srbčine	srbčine a voliteľne s hodinami slovenčiny	iné (dopíšte) _____
------------	---------	--	------------------------

6. Základnú školu 5-8. ročník ste absolvovali v:

slovenčine	srbčine	srbčine a voliteľne	iné (dopíšte)
		s hodinami	slovenčiny

_____

7. Strednú školu ste absolvovali v:

slovenčine	srbčine	srbčine a voliteľne	iné (dopíšte)
		s hodinami	slovenčiny

_____

8. Vyššiu/Vysokú školu ste absolvovali v:

slovenčine	srbčine	srbčine a voliteľne	iné (dopíšte)
		s hodinami slovenčiny	_____

9. Za svoj materinský jazyk považujete:

- slovenský jazyk	1
- srbský jazyk	2
- aj slovenčinu aj srbčinu	3
- iný jazyk /uved'te, aký	4 _____

10. Označte prosím, k akej národnosti sa hlási(l) Váš :

	slovenskej	srbskej	inej(akej)
- otec	1	2	3 _____
- matka	1	2	3 _____

11. Označte prosím, ktorý jazyk považuje (považoval) za svoj materinský jazyk Váš (Zakrúžkujte príslušné číslo pre každého rodinného príslušníka!)

	slovenský j.	srbský j.	iný (aký)
- otec	1	2	3 _____
- matka	1	2	3 _____

15. Čo si myslíte, do akej miery ovládate spisovnú slovenčinu?

	vôbec nie	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
- písať	1	2	3	4	5
- čítať	1	2	3	4	5

16. Čo si myslíte, do akej miery ovládate srbčinu?

	vôbec nie	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
- hovoriť	1	2	3	4	5
- písať	1	2	3	4	5
- čítať	1	2	3	4	5

17. Keď sa stretnete s neznámym človekom zo Slovenska, zistí na Vašej reči, že nepochádzate zo Slovenska?

- a) obyčajne zistí
- b) zriedkavo zistí
- c) nikdy nezistí

18. Stalo sa už, že Slováci zo Slovenska mali poznámky na Vašu reč?

- a) áno
- b) nie

19. Ktorý jazyk používate ľahšie?

- a) spisovnú slovenčinu
- b) bežnú hovorenú slovenčinu/dialekt
- c) srbčinu

20. Keď sa rozprávate s niekým, kto lepšie ovláda spisovnú slovenčinu než vy, tak sa Vám on prispôsobuje?

- áno
- nie

21. Keď sa rozprávate s niekým, kto horšie ovláda spisovnú slovenčinu než vy, tak sa mu prispôsobujete?

- áno
- nie

22. Keď sa rozprávate s niekým, kto nie je z Vojvodiny snažíte sa používať spisovnú slovenčinu?

- áno
- nie

22. Keď sa rozprávate s niekým, kto nie je zo Slovenska cítite jazykovú bariéru?

áno   nie

22. Obyčajne v ktorom jazyku sa zabávate, vzdelávate?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

23. V ktorom jazyku čítate krásnu literatúru?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

24. V ktorom jazyku čítate odbornú literatúru?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

25. V ktorom jazyku čítate noviny, časopisy?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

26. V ktorom jazyku pozeráte divadelné predstavenia?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

27. V ktorom jazyku počúvate rozhlas?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

28. V ktorom jazyku pozeráte televíziu?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

29. V ktorom jazyku nadávate (ak ste zvykli)?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

30. V ktorom jazyku sa Vám sníva?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

31. V ktorom jazyku počítate?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

32. V ktorom jazyku rozmýšľate?

- a) vždy po slovensky
- b) zväčša po slovensky občas aj po srbsky
- c) rovnako často po slovensky aj po srbsky
- d) zväčša po srbsky ale občas aj po slovensky
- e) vždy po srbsky
- f) .....

33. Chodievate na slovenské akcie, programy?

- a) áno   b) nie

34. Zvykli ste si písať po slovensky?

- súkromný list-	a) áno	b) nie
- oficiálny list -	a) áno	b) nie
-sms-	a) áno	b) nie
-poznámky -	a) áno	b) nie

35. Myslíte si, že je užitočné poznať jazyk druhej národnosti v jazykovo zmiešanom prostredí?

- a) áno   b) nie   c) neviem

36. Myslíte si, že nesrbské obyvateľstvo by malo ovládať srbský jazyk rovnako ako svoj?

- a) áno   b) nie

35. Myslíte si, že je to výhoda keď hovoríte dva jazyky?

- a) áno   b) nie

37. Uved'te, prečo pri komunikácii prechádzate zo slovenčiny na srbčinu.

- keď sa do rozhovoru zapojí niekto, kto nevie po slovensky	a) áno	b) nie
- keď si neviem spomenúť na výraz v slovenčine	a) áno	b) nie
- keď príde téma, ktorá lepšie znie v srbčine	a) áno	b) nie
- keď hovoríme o veciach spoločenského života, na čo sa lepšie hodí srbčina	a) áno	b) nie
- z iného dôvodu, uved'te _____		

38. Uved'te, z akého dôvodu pri komunikácii prechádzate zo srbčiny na slovenčinu?

- keď sa do rozhovoru zapojí niekto, kto nevie po srbsky	a) áno	b) nie
- keď si neviem spomenúť na výraz v srbčine	a) áno	b) nie
- keď príde téma, ktorá lepšie znie v slovenčine	a) áno	b) nie
- keď hovoríme o domácich veciach, na čo sa lepšie hodí slovenčina	a) áno	b) nie
- z iného dôvodu, uved'te _____		

39. Myslíte si, že by sa Slováci vo Vojvodine mali nejako zdokonaľovať v rozprávaní po slovensky?

súhlasím nesúhlasím		
- nie, je to úplne zbytočné	a) súhlasím	b) nesúhlasím
- nemyslím si, že je to potrebné	a) súhlasím	b) nesúhlasím
- mali by, ale nemajú záujem	a) súhlasím	b) nesúhlasím
- áno, ale nemajú na to podmienky	a) súhlasím	b) nesúhlasím
- áno a aj chcú	a) súhlasím	b) nesúhlasím
- rozhodne by mali	a) súhlasím	b) nesúhlasím

40. Slovenský jazyk je pre mňa ... (dokončíte)

---

41. Čo je, podľa Vášho názoru, úloha slovenského spisovného jazyka v živote Slovákov vo Vojvodine?

---

42. Budúcnosť slovenského jazyka vo Vojvodine je... (dokončíte)

---

43. Srbský jazyk je pre mňa... (dokončíte)

---

44. Možno považovať za Slováka osobu, ktorá nehovorí po slovensky?

a) áno   b) nie

45. Myslíte si, že slovenský jazyk vo Vojvodine môže plniť všetky funkcie ako aj srbský jazyk?

a) áno   b) nie

45. a Ak ste ako odpoveď uviedli nie, napíšte, ktoré funkcie nemôže plniť slovenčina

---

46. Myslím si, že slovenský jazyk by sa mal viac používať v (uved'te miesta)

---

47. Príčiny zníženia počtu Slovákov vo Vojvodine spočívajú v (uved'te)...

13.2.
PRÍLOHA Č. 2

DOTAZNÍK PRE NESLOVÁKOV

DOTAZNÍK PRE NESLOVÁKOV

Všetky údaje získané z tohto dotazníka sú úplne anonymné, nebudú poskytnuté tretím osobám a budú použité na účely vypracovania dizertačnej práce na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade (Oddelenie slovakistiky). Tento sociolingvistický výskum bude orientovaný na jazykové správanie slovensko-srbských bilingvistov vo Vojvodine. Zámerom výskumu je skúmať reálny obraz jazykovej situácie pri používaní slovenského resp. srbského jazyka v každodennom živote.

Prosím Vás, pozorne si prečítajte jednotlivé otázky a na každú z nich (podľa možnosti) odpovedajte v súlade s Vašimi skúsenosťami, postojmi a presvedčením. Pri vyplňaní dotazníka sa stretnete s viacerými typmi otázok, preto venujte pozornosť príslušným inštrukciám

Výskumné zistenia budú použité výhradne na vedeckovýskumné ciele.

Za ochotu vyjadriť svoje stanoviská Vám ďakuje

Mr. Zuzana Týrová

Na úvod Vás prosím, aby ste zakrúžkovaním príslušnej odpovede resp. dopisovaním uviedli nasledujúce údaje:

1. Rok narodenia _____

2. Pohlavie _____

3. Povolanie _____

4. Miesto narodenia _____

5. Miesto pobytu _____

6. Vaše najvyššie ukončené vzdelanie:

- neúplné základné	1
- základné	2
- stredoškolské	3
- vysokoškolské	4

7. Učili ste sa počas svojho školenia po slovensky? Kedy? Ako?

---

8. Za svoj materinský jazyk považujete:

- slovenský jazyk 1
- srbský jazyk 2
- aj slovenčinu aj srbčinu 3
- iný jazyk /uved'te, aký 4 _____

9. Kde ste sa naučili po slovensky?

---

10. Ktorý jazyk ste sa naučili ako prvý?

- 2. slovenčinu
- 2. srbčinu
- 3. naraz slovenčinu a srbčinu
- 4. iný (uved'te) _____

11. Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti ?

(Zakrúžkujte príslušné číslo v každom riadku! sk = slovenčina; sr = srbčina;)

	len sk	viac sk ako sr	rovnako sk aj sr	viac sr. ako sk	len sr
- so susedovcami Slováckmi	1	2	3	4	5
- s kamarátmi Slováckmi	1	2	3	4	5
- v obchodoch	1	2	3	4	5
- na úradoch	1	2	3	4	5

11. Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti?

---

12. V akom jazyku sa rozprávajú medzi sebou Slováci, keď ste vy prítomní?

len sk	viac sk ako sr	rovnako sk aj sr	viac sr. ako sk	len sr
1	2	3	4	5

13. Máte takého známeho alebo príbuzného, ktorý rozpráva len po slovensky?

- a) áno   b) nie

14. Čo si myslíte, do akej miery ovládate hovorenú slovenčinu/nárečie, ktorým hovoria Slováci vo vašej osade?

vôbec nie	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
1	2	3	4	5

15. Čo si myslíte, do akej miery ovládate spisovnú slovenčinu?

	vôbec nie	málo	priemerne	dobre	veľmi dobre
- hovoriť	1	2	3	4	5
- písať	1	2	3	4	5
- čítať	1	2	3	4	5

16. Slovenský jazyk je pre mňa ... (dokončite)

---

17. Kedy a kde používate slovenčinu?

---

18. Myslíte si, že je dobre, že ste sa naučili po slovensky?

- a) áno   b) nie

Зузана Тирова

СЛОВАЧКО-СРПСКА ДВОЈЕЗИЧНОСТ У ВОЈВОДИНИ

Резиме

Предмет истраживања ове дисертације је словачко-српска двојезичност у Војводини. Двојезичност је врло честа појава у свету те је и словачко-српска двојезичност у савременој мултијезичкој војвођанској средини сасвим природна. Постоји више облика двојезичности, а природни двојезични говорници су управо припадници мањина (као што је случај Словака у Војводини). Да ли ће двојезични Словак из Војводине употребити један (словачки) или други (српски) језик зависи од комуникативне ситуације као и од саговорника (да ли је и он двојезичан или једнојезичан). Језичка компетенција у оба језика код свих словачко-српских говорника није увек иста и у њиховој комуникацији често долази до мешања кодова.

Словачко-српска двојезичност на простору данашње Војводине постоји више од 270 година – од насељавања Словака у те крајеве. Присутна је у различитим модификацијама и променљивог је интензитета на шта пре свега утичу комуникативне потребе и навике словачке мањине као и учесталост контаката са матичном државом (Словачком). На фреквенцију употребе српског језика код својезичних говорника утичу разни ванјезички фактори као што су: социолингвистичка ситуација, заступљеност језика, престиж и др.

Број двојезичних говорника је велики и интересовање за истраживање ове појаве расте, али у досадашњим истраживањима словачко-српске двојезичности ова тема свакако није исцрпљена. У овом раду нам је био циљ да истражимо двојезичност из различитих аспеката (школство, институције, приватна комуникација, писани текстови и др.).

Након уводних запажања и описа методологије истраживања, као и указивања на научни допринос овог рада који смо у назначили у првом уводном поглављу у другом поглављу, посветили смо се питању ширине обухвата појма двојезичности и то у смислу теоријско-методолошких основа двојезичности, различитог дефинисања овог појма, издвајања матерњег језика у контексту двојезичности и сл. Треће поглавље нуди преглед лингвистичких истраживања словачког језика с нарочитим акцентом на радовима о двојезичности. У четвртном поглављу изнели смо демографске податке о Словацима у Војводини који се тичу њиховог живота у мултиетничкој те и мултијезичкој средини. У петом поглављу осврнули смо се на словачко-српску двојезичност с обзиром на правну регулативу с циљем да покажемо, што смо и учинили, у којим све ситуацијама постоје правни основи за практичну примену двојезичности. У шестом поглављу бавили смо се школством на словачком језику у Војводини (од најстаријих дана до садашњости) јер су управо школе најплодније тле за активно одржавање сваке, па и словачко-српске двојезичности. Деца која су до школског узраста расла у превасходно словачком окружењу (обично у руралним срединама) у двојезичним школама имају прилику да усвоје српски језик. Деца из градских средина (где је употреба словачког језика ограничена, и деца су под већим утицајем српског) у школи имају прилике да кроз изборни предмет уче словаки језик са елементима националне културе, што подстиче очување матерњег језика). Седмо поглавље посвећено је питању међусобног односа и утицаја језика и идентита уопште и конкретно у случају словачко-српских двојезичних говорника у Војводини. У осмом поглављу разматрали смо словачку-српску двојезичност из социолошког аспекта (историјска периодизација, словачки језик у коегзистенцији са српским језиком, те словачко-српска двојезичност несловака и сл.). Девето поглавље посвећено је питању прекључивања кодова и мешања кодова. Овде смо представили различите алтернације кодова, као преглед истраживања ове проблематике, затим обиме дефиниција овог појма као и узроке за појаву алтернација и сл.

У десетом поглављу које представља срж дисертације, описали смо методологију теренских истраживања путем упитника, изнели резултате упитника и њихову анализу. Наши испитаници су били двојезични словачко-српски говорници из мешовитих, хомогених и мањинских средина (једнојезична и двојезична словачко-српска насеља у Војводини). У истраживању је учествовало 108 испитаника, од чега сто Словака и осам несловака. Анализи резултата упитника усмерили смо на неколико кључних питања као што су: језичка компетенција двојезичних говорника (на сваком од језика то јест на словачком и на српском језику), језички идентитет двојезичних говорника, однос према једном или другом језику, како двојезични говорници евалуирају сопствене компетенције на словачком и на српском језику, у којим ситуацијама користе искључиво словачки или искључиво српски језик, а када долази до алтернације кодова. Посебну пажњу посветили смо анализи упитника словачко-српских двојезичних говорника који нису Словаци и истраживању њиховог односа према словачком језику и активној употреби словачког језика. Као позитивно бисмо истакли да су сви испитаници своју двојезичност оценили као предност и позитивну појаву.

Ово истраживање у најкраћем обухвата следећа питања: 1) какви све облици словачко-српске двојезичности у Војводини постоје, 2) где се све паралелно користе ова два језика, 3) на ком нивоу је језичка компетенција словачко-српских двојезичних говорника и 4) став словачко-српских двојезичних говорника о својој језичкој компетенцији на једном или другом језику. Општи циљ истраживања био је детаљније и свеобухватније сагледавање словачко-српског билингвизма у Војводини.

Zuzana Tirova

**SLOVAK-SERBIAN BILINGUALISM
IN VOJVODINA**

Summary

The topic of the research in this PhD thesis is Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina. Bilingualism is a frequent occurrence in the world so Slovak-Serbian bilingualism in the contemporary multilingual Vojvodinian setting is quite natural. There are several forms of bilingualism, one of which includes natural bilingual speakers who are members of ethnic minorities (as is the case of Slovaks in Vojvodina). Whether a bilingual Slovak from Vojvodina will use one language (Slovak) or the other language (Serbian) depends on the communicative situation and the interlocutor (if he/she is bilingual or monolingual). Linguistic competence in both languages is not the same with all Slovak-Serbian speakers and in their communication there is a lot of code-switching.

Slovak-Serbian bilingualism in the area of the present-day Vojvodina has existed for over 270 years, since the migration of Slovaks to this region. It is present in various modifications and it is of changeable intensity, which is influenced by the communicative needs and habits of the Slovak minority as well as the frequency of contact with the motherland (Slovakia). The frequency of usage of the Serbian language is under the influence of extralinguistic factors such as: sociolinguistic situation, the presence of language, prestige, etc.

The number of bilingual speakers is great and the research interest for this phenomenon is increasing, but in the research of Slovak-Serbian bilingualism so far the topic has not been covered thoroughly enough.

Therefore, the aim of this thesis was to investigate bilingualism from different aspects (educational system, institutions, private communication, written texts, etc.).

After the introductory comments and the description of the methodology of research, as well as the indication of the scientific contribution of this thesis that is stipulated in the first chapter, the second chapter is devoted to the issues of the width of the concept of bilingualism, especially in the sense of theoretical-methodological bases of bilingualism, various definitions of this concept, the place of the mother tongue in the bilingual context, etc. The third chapter offers the review of linguistic research of the Slovak language with special reference to the papers on bilingualism. The fourth chapter presents the demographic data on Slovaks in Vojvodina that concern their life in the multiethnic and multilingual setting. In the fifth chapter we have focused on the Slovak-Serbian bilingualism from the angle of legislation in order to illustrate the situations which allow for the practical application of bilingualism. The sixth chapter tackles the education in the Slovak language in Vojvodina (from the earliest times until the present-day) because school is the most fruitful ground for the development of any bilingualism, including Slovak-Serbian bilingualism. Children who grow in the dominant Slovak setting (usually rural setting) before starting school have the chance to learn Serbian in bilingual schools. Children from the urban setting (where the use of the Slovak language is limited and children are under the greater influence of Serbian) have an opportunity to learn the Slovak language with the elements of national culture in schools as an elective subject, which motivates the preservation of the mother tongue. The seventh chapter is devoted to the issue of the mutual relationship and influence of language and identity in general, as well as specifically with respect to the Slovak-Serbian bilingual speakers in Vojvodina. The eighth chapter analyzes Slovak-Serbian bilingualism from the sociological aspect (historical periodization, Slovak language coexisting with Serbian, Slovak-Serbian bilingualism of non-Slovaks, etc.). The ninth chapter is devoted to the issue of code-switching and code-mixing. Here we presented various code alternations

as well as the review of the research of this issue, the scope of the definitions of this concept, as well as the causes of alternations, etc.

The tenth chapter, which is the core of the thesis, describes the methodology of field research with the use of a questionnaire. Then the results of the questionnaire are presented and analyzed. Our informants were bilingual Slovak-Serbian speakers from mixed, homogenous and heterogeneous settings (monolingual and bilingual Slovak-Serbian settlements in Vojvodina). The research included 108 informants, 100 of whom were Slovaks and 8 of whom were non-Slovaks. The analysis of the results from the questionnaire was directed at several key issues such as: linguistic competence of bilingual speakers (in each of the languages, i.e. Slovak and Serbian), linguistic identity of bilingual speakers, the relationship towards both these languages, how bilingual speakers evaluate their own competence in Slovak and in Serbian, in which situations they use only Slovak or only Serbian, and when they alternate the codes. Special attention was paid to the analysis of the questionnaires of Slovak-Serbian bilingual speakers who are not Slovaks and to the research of their relationship towards the Slovak language and active use of the Slovak language. It is optimistic that all informants assessed their bilingualism as an advantage and a positive phenomenon.

This research in brief included the following questions: 1) what forms of Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina are there; 2) where are these two languages used in parallel; 3) at what level is the competence of Slovak-Serbian bilingual speakers; 4) what are the attitudes of Slovak-Serbian bilingual speakers regarding their linguistic competence in one or the other language. The general aim of the research was to present a detailed and comprehensive picture of Slovak-Serbian bilingualism in Vojvodina.